

มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน

สารนิพนธ์
ของ
นางสุนีย์ มุมบ้านเช่า

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
สิงหาคม 2547
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

153. ๕3

๙8๔1 ๘

ร.3

มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน

บทคัดย่อ

ของ

นางสุนีย์ มุมบ้านเช่า

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

สิงหาคม 2547

h 252006

24 ก.ย. 2547

สุนีย์ มุมบ้านเช่า. (2547). มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน.

สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : อาจารย์นิตยา บุญสิงห์.

สารนิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน โดยศึกษาจากหนังสือรวมเรื่องสั้นของอัญชันจำนวน 4 เล่ม เรื่องสั้นที่นำมาศึกษาทั้งสิ้น 35 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่าอัญชันมีมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ 4 ด้าน คือ มโนทัศน์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์กับการดำเนินชีวิตในสังคม ชีวิตกับความตาย และมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มโนทัศน์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ อัญชันมีมโนทัศน์ว่ามนุษย์มีลักษณะที่จริงแท้ดั้งเดิมอยู่ในส่วนลึกของจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่จูงใจให้มนุษย์กระทำการพฤติกรรมต่างๆ ลักษณะที่จริงแท่นั้น คือ มนุษย์ต้องการความรัก มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว มนุษย์เบียดเบียนผู้อื่น และมนุษย์มีความหลง มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคม อัญชันเสนอมโนทัศน์ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในสังคมปัจจุบัน มีลักษณะปราศจากน้ำใจต่อกัน ถ้าเป็นสังคมขนาดเล็กผู้คนจะสนใจใคร่รู้เรื่องของผู้อื่น แต่เป็นไปในลักษณะการนินทาว่าร้าย ในขณะที่การอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดใหญ่ จะมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ไม่สนใจกัน และการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันนั้นมนุษย์มักหลงใหลกับวัตถุนิยม ในด้านมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับชีวิตและความตาย อัญชันนำเสนอให้มนุษย์รับรู้ถึงวัฏจักรแห่งชีวิตว่าทุกชีวิตมีเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และสูญสลายไป ทุกชีวิตต้องพึ่งพากันเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ ชีวิตทุกชีวิตเมื่อสิ้นสุดลงย่อมกลับคืนสู่ธรรมชาติ สลายลงสู่ดินเป็นเนื้อเดียวกับโลก เป็นดิน เป็นแร่ธาตุ เพื่อการก่อกำเนิดชีวิตใหม่ ไม่มีชีวิตใดจะรอดพ้นจากวัฏจักรนี้ ส่วนมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อัญชันได้เสนอมโนทัศน์ให้มนุษย์เห็นคุณค่าของธรรมชาติ และตระหนักถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นหากมนุษย์ยังคงทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

HUMAN CONCEPTS IN AUNCHAN'S SHORT STORIES

AN ABSTRACT

BY

MRS.SUNEE MUMBANSO

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Thai
at Srinakarinwirot University
August 2004

Sunee Mumbansao. (2004). *Human Concepts in Aunchan's Short Stories*.

Master's Project, M.Ed. (Thai). Bangkok : Graduate School, Srinakarinwirote University. Project Advisor: Nittaya Bunsing.

The purpose of this master's project was to analyze human concepts in Aunchan's short stories. Thirty-five stories from four of Aunchan's short story books were analyzed. It was found that Aunchan's human concepts could be grouped into four categories: 1) concepts toward human nature, 2) concepts toward way of life in society, 3) concepts toward life and death, and 4) concepts toward nature and environment.

In human nature, Aunchan viewed that human has genuine characteristics deep inside the mind, which stimulate their apparent behaviors. The genuine characteristics are: human is selfish, human needs love, human takes advantage of others, and human possesses cravings. On concept toward way of life in society, Aunchan expressed that people today have no spirit and warm relationship to each other. In a small society, people would be eager to know things of others, but in terms of jealousy and gossips. While in a big society, people would be self-reliant and would not care each other. Nowadays, people's way of life is attached to materialism. In the notion of life and death, Aunchan would want that human realizes life cycle. That is, every life would face birth, exist, and decay. Everyone is dependent and has to help each other, being both giver and taker. Every life will face death and when one die his or her remain will return to the nature, vanish into the soil and be a part of the earth which then forms a new life. None would escape this life cycle. In terms of nature and environment, Aunchan raised the values of nature in order to boost awareness on bad impacts and disasters caused by destroying nature and environment done by human.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....
(อาจารย์ นิตยา บุญสิงห์)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....
(รองศาสตราจารย์ อัครา บุญทิพย์)

คณะกรรมการสอบ

.....
(อาจารย์ นิตยา บุญสิงห์)

ประธาน

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมเกียรติ คู่ทวีกุล)

กรรมการสอบสารนิพนธ์

.....
(อาจารย์ พิมพ์ภรณ์ บุญประเสริฐ)

กรรมการสอบสารนิพนธ์

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....
(รองศาสตราจารย์ สุภา ปานเจริญ)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

วันที่ 24 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2547

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาของอาจารย์นิตยา บุญสิงห์ อาจารย์ที่
ปรึกษาสารนิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้แนวคิดและคำปรึกษาอันเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัย ตลอดจนให้
คำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และขอกราบ
ขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์สมเกียรติ คู่ทวีกุล และอาจารย์พิมพ์ภาภรณ์ บุญประเสริฐ ที่ได้
ให้ความอนุเคราะห์เป็นกรรมการสอบสารนิพนธ์ อีกทั้งให้ข้อเสนอแนะที่มีค่ายิ่งจนกระทั่ง
สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มอย่างสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอน ให้ความรู้แก่ผู้วิจัย ตั้งแต่
อดีตมาถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณาจารย์ในภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่กรุณาให้ความรู้และคำแนะนำ จนผู้วิจัยสามารถทำสารนิพนธ์
ฉบับนี้ได้อย่างสมบูรณ์

กราบขอบพระคุณบิดา-มารดา ผู้มีพระคุณสูงสุดในชีวิต ขอขอบพระคุณ คุณพูลสวัสดิ์
มุ่มบ้านเช่า ที่มีส่วนช่วยให้ผู้วิจัยมีมานะและกำลังใจในการทำงานวิจัยจนสำเร็จ

ขอขอบคุณมิตรทุกท่านทั้งในสถานที่ทำงาน และในเอกภาษาไทย ที่เป็นกำลังใจ
และช่วยเหลือผู้วิจัยในด้านต่างๆ ระหว่างการทำสารนิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณค่าและประโยชน์อันใดที่พึงเกิดขึ้นจากสารนิพนธ์ฉบับนี้

ผู้วิจัยขอน้อมเป็นเครื่องบูชาพระคุณของบิดา – มารดา และเหล่าคณาจารย์ทุกท่านที่
ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สุนีย์ มุ่มบ้านเช่า

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ.....	1
	ภูมิหลัง.....	1
	ความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย.....	3
	ความสำคัญของการศึกษาวิจัย.....	4
	ขอบเขตของการศึกษาวิจัย.....	4
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
	วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย.....	6
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องสั้นของอัญชัน.....	7
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องสั้นของอัญชัน.....	7
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องสั้นของอัญชัน.....	10
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามโนทัศน์.....	10
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามโนทัศน์.....	10
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์มโนทัศน์.....	12
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องมนุษย์.....	14
3	วิเคราะห์มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน.....	20
	มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์.....	21
	มนุษย์ต้องการความรัก.....	21
	มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว.....	27
	มนุษย์เบียดเบียนผู้อื่น.....	36
	มนุษย์มีความหลง.....	43
	มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องมนุษย์กับการดำเนินชีวิตในสังคม.....	51
	มนุษย์กับการอยู่ร่วมกันในสังคม.....	51
	มนุษย์กับการแสวงหาความสุขในชีวิต.....	57
	มนุษย์กับสถานภาพทางเพศ.....	62
	มนุษย์กับวัตถุนิยม.....	65

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 (ต่อ) มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องชีวิตและความตาย.....	69
วัฏจักรแห่งชีวิต.....	69
ชีวิตมนุษย์กับชะตากรรม.....	74
ความเป็นอนิจจังของชีวิต.....	89
มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	83
การทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	83
การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	88
4 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	92
สรุปผล.....	92
อภิปรายผล.....	95
ข้อเสนอแนะ.....	98
บรรณานุกรม.....	99
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์.....	105

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เรื่องสั้นเป็นวรรณกรรมบันเทิงคดีประเภทหนึ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นจากจินตนาการ ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ตลอดจนแง่คิดต่าง ๆ ถ่ายทอดสู่ผู้อ่านเพื่อสะท้อนให้เห็นสภาพ สังคม ทัศนคติ ความเชื่อ และวิถีชีวิตในแต่ละยุคสมัยโดยนักเขียนมักใช้วรรณกรรมเป็น เครื่องมือในการบันทึกความเป็นไปของวิถีชีวิตผู้คนและถ่ายทอดสภาพสังคมตามแนวความคิด ของตนที่แตกต่างกันไป ดังที่กุหลาบ มลลิกะมาส ได้กล่าวไว้ว่า "นักเขียนย่อมมองดูโลกและ ชีวิตมนุษย์แตกต่างกัน แนวคิดหรือปรัชญาของนักเขียนจึงมีหลายแนว แต่ต่างก็พยายามถ่าย ทอดความคิดหรือปรัชญาต่าง ๆ นั้นในวรรณคดีที่ตนแต่งขึ้นเสมอ" (กุหลาบ มลลิกะมาส. 2528: 108)

การที่นักเขียนได้ถ่ายทอดแนวความคิด ทัศนะส่วนตนในการมองโลก มองชีวิต มนุษย์และสังคมรอบตัว ผสมผสานกับจินตนาการแล้วนำมาสร้างสรรค์เป็นวรรณกรรมนั้น ย่อม สะท้อนให้เห็นความเป็นจริงของสังคมได้ส่วนหนึ่ง เพราะนักเขียนก็เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งของ สังคม วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า เพราะเหตุว่ากวีไม่ใช่เป็นแต่กวี หากเป็นคน เกิดในยุคใดยุคหนึ่งซึ่งมีสิ่งแวดล้อม มีสภาพการเมืองและเศรษฐกิจแตกต่างกับสมัยอื่น กวีใด เกิดขึ้นในสมัยใดจะรอดพ้นจากอิทธิพลแห่งเครื่องแวดล้อมหาได้ไม่ โดยนัยนี้อาจมองงาน กวีนิพนธ์เล่มใดเล่มหนึ่งได้สามแง่คือ หนึ่งแง่ศิลปะแท้ๆ คือพิจารณาว่าแต่งถูกหลัก หมดจดดงาม เพราะพริ้งหรือไม่ สองแง่หลักฐานในการพรรณนาความเป็นไปในสมัยนั้นๆ รวมทั้งตัวบุคคล ความคิดความเห็น ความเคลื่อนไหวของสังคมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และ แ่งที่สามอาจเรียกได้ว่าเป็นแง่อุดมคติ เพราะนักประพันธ์ทุกคนย่อมเขียนไปตามความคิดเห็น และมโนคติของตนโดยรู้สึกตัวหรือไม่ก็ตาม (วิทย์ ศิวะศรียานนท์. 2541 : 197-199)

เมื่อสภาพสังคมมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน นักเขียนซึ่งอยู่ในสังคมใด ย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมนั้นทั้งด้านวัฒนธรรม ขนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ปรัชญา และการเมือง สภาพการณ์เหล่านี้ย่อมเป็นปัจจัยที่มีส่วนกำหนดมโนทัศน์ของนักเขียนแต่ละคน กระแสร์ มาลายาภรณ์ และชูดา จิตพิทักษ์ได้กล่าวไว้ว่า ความคิดเห็นของกวีอาจเป็นตัวแทน ความคิดของสังคม หรือคัดค้านความคิดของสังคมที่ตนดำรงอยู่ก็ได้ เนื่องจากวรรณกรรมเป็น เครื่องมือสื่อสารความนึกคิดของมนุษย์อย่างหนึ่ง กวีย่อมแสดงทัศนะของตนผ่านวรรณกรรม (กระแสร์ มาลายาภรณ์ และชูดา จิตพิทักษ์. 2528 : 101-102) ซึ่งโดยทั่วไปนักเขียนที่มีความ สามารถ นอกจากจะเป็นผู้มีพรสวรรค์ในการสร้างสรรค์วรรณกรรมให้มีชีวิต โน้มน้าวจิตใจผู้อ่าน แล้ว นักเขียนยังได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีแนวความคิดกว้างไกลกว่าคนธรรมดา เพราะมี

ความเข้าใจและเข้าถึงสภาพของมนุษย์และสังคมได้อย่างดี ตรีศิลป์ บุญขจร กล่าวไว้วว่า นักเขียนสามารถเข้าใจโลกและมองสภาพความเป็นจริงได้ลึกกว่าคนทั่วไปมองเห็น ด้วยทัศนะที่กว้างไกลและลุ่มลึก ภาพที่เขียนให้จึงเป็นจริงยิ่งกว่าความเป็นจริง เพราะเป็นแก่นแท้ที่กลั่นกรองแล้วของความเป็นจริง (ตรีศิลป์ บุญขจร. 2542 : 6-7)

ในบรรดานักเขียนเรื่องสั้นที่มุ่งเสนอแนวความคิดส่วนตนหรือมโนทัศน์นั้น “อัญชัน” เป็นนักเขียนสตรีผู้หนึ่งที่น่าสนใจ ผลงานเรื่องสั้นของอัญชัน ได้ฉายภาพชีวิตของผู้คนหลากหลายมุมชีวิต ทั้งชายและหญิง เด็กและผู้ใหญ่ โดยเสนอผ่านปัญหาของการอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระทำระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ การกระทำระหว่างมนุษย์ต่อสัตว์ การกระทำของมนุษย์ต่อตนเองและอื่นๆ ความคิดที่อัญชันได้นำเสนอไว้ในเรื่องสั้นนั้นมักเป็นมุมมองที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตและตัวตนของมนุษย์ได้อย่างดียิ่ง ดังที่บัวแพน นันทพิสัย กล่าวถึงรวมเรื่องสั้นชุดอัญมณีแห่งชีวิตของอัญชัน สรุปได้ว่า อัญชันได้สะท้อนเนื้อหาสาระสำคัญ 2 ประการซึ่งยิ่งใหญ่ และครอบคลุมความเป็นมนุษย์ไว้อย่างหมดสิ้น นั่นคือความเป็นชีวิตและเนื้อหาแห่งความเป็นมนุษย์ โดยสะท้อนภาพของคนหลากหลายแบบในหลากหลายมุมชีวิต ทั้งชาย ทั้งหญิง ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ และทั้งรวยทั้งจน ความเป็นชีวิตที่สะท้อนออกมานั้นแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดความเป็นปัจเจกบุคคลซึ่งเต็มไปด้วยอารมณ์กิเลสพญานาค อัญชันได้แสดงภาพภายในของความเป็นมนุษย์ด้วยการกระเทาะภาวะรุงรังร้ายภายในให้หลุดร่วงออกมาให้เห็นหลายคนอาจไม่เคยหนึ่งพิจารณาภาวะภายในของตนเอง และไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่ามนุษย์จะซับซ้อนได้ถึงปานนี้ แต่อัญชันสามารถแบความเป็นมนุษย์ข้างในออกมาได้กระจ่างชัดอย่างน่าอัศจรรย์ใจ (บัวแพน นันทพิสัย. 2533 : 38-40)

เรื่องสั้นของอัญชันแม้จะมีกลวิธี เหตุการณ์ และแนวเรื่องที่นำเสนอแตกต่างกันไปตามสภาวะการณ์ของสังคม แต่สิ่งที่อัญชันได้นำเสนอนั้น มักสะท้อนให้เห็นแนวความคิดที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์และความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ไว้อย่างโดดเด่น ในเรื่อง “วันประเมินค่า” อัญชันได้เสนอเรื่องราวที่สะท้อนถึงสภาวะที่เป็นพิษของสิ่งแวดล้อมในโลกอนาคตปี พ.ศ. 2712 ซึ่งมนุษย์จะต้องแย่งชิงอากาศหายใจ อัญชันได้สะท้อนภาพสังคมที่โหดร้าย ไร้น้ำใจ ทุกชีวิตมุ่งทำการทุกสิ่งเพื่อความมีชีวิตรอดของตนเอง แม้กระทั่งการต้องทำลายชีวิตของคนในบ้าน เพื่อให้ตัวเองมีอากาศพอเพียงต่อการหายใจ ปานชีวา นาคสิทธิได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า อัญชันได้สื่อให้เห็นถึง“กฎธรรมชาติ”ซึ่งมีอยู่ในสังคมทุกยุคทุกสมัย กฎที่โหดร้ายและครอบงำจิตใจมนุษย์ทุกผู้ทุกนามให้มีความรักตัวกลัวตาย เมื่อไรก็ตามที่ความตายมารออยู่ตรงหน้า มนุษย์ย่อมเลือกให้ชีวิตรอดไว้ก่อน นี่คือสัจธรรมสูงสุดในการดำรงชีวิตมนุษย์ไม่ว่ายุคใดโลกใด (ปานชีวา นาคสิทธิ. 2542 : 114-115) มโนทัศน์ที่อัญชันได้เสนอไว้ในเรื่องสั้นส่วนใหญ่ นั้น สะท้อนให้เห็นความคิดส่วนตนของอัญชันที่มีต่อมนุษย์และตัวตนของมนุษย์ได้อย่างดียิ่ง ดังที่อัญชันได้เขียนคำนำไว้ในหนังสือรวมเรื่องสั้นชุดอ่านโลกกว้าง ในหน้า“จากใจผู้เขียน” ดังนี้

ผู้เขียนเชื่อว่าอิตาลี หรือที่เราเรียกง่าย ๆ ว่า 'ตัวตน' ของแต่ละคน คือกำแพงที่ล้อมตัวเราไว้ให้ตกอยู่ข้างในขอบแคบๆ ของการเป็นผู้รับใช้ตัวเอง ไม่ว่าเราจะคิดออกมาในรูปใด ในแง่มุมใด ถึงความคิดและทัศนะดังกล่าวจะลุ่มลึกสักแค่ไหน แต่คงไม่อาจนำไปใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ เพราะเป็นความคิดที่เห็นแก่สิ่งเดียวเป็นศูนย์กลาง และแม้จะแตกดอกออกผลไปได้รอบทิศ แต่ถ้าความคิดนั้นๆ พุ่งไปสู่ทิศทางที่กระทบกระเทือนสิ่งดังกล่าว ก็อาจมีผลให้เจ้าของความคิดเลิกคิดต่อ และมีผลให้ความคิดสร้างสรรค์ดีๆ ต้องแคะแกร็น และตายไปอย่างน่าเสียดาย สิ่งดังกล่าวที่กดให้ความคิดหยุดงอกงาม ย่อมไม่ใช่อะไรอื่นนอกจากอิตาลีหรือตัวตนของเราเอง แต่ถ้าลองนึกภาพในทางกลับกัน สมมุติว่าเราสามารถลาก 'ตัวตน' ออกไปจากก้อนสมองซึ่งเปรียบเสมือนห้องทำงานของเราสำเร็จ ความคิดต่างๆ ที่กำลังฟุ้งฟักตัวอยู่ภายในนั้น ก็จะเป็นอิสระ หลุดออกจากกระแสที่ดึงดูดให้มันหมุนเป็นบิรารตามอิตาลีของเราอยู่ทุกขณะจิต พลังของมันก็ไม่ต้องเสียไปเพื่อการปรนนิบัติพิศวีให้ตัวเราเพียงผู้เดียวอีกต่อไป

(อัญชัน. 2545 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เรื่องสั้นของ "อัญชัน" จึงมีจุดเด่นอยู่ที่การนำเสนอความคิดเกี่ยวกับมนุษย์ มโนทัศน์ที่ "อัญชัน" ได้แสดงไว้ในวรรณกรรมเรื่องสั้นของตน ประกอบกับความสามารถในการสร้างสรรค์งานเขียนเหล่านี้ เป็นผลให้เรื่องสั้นของอัญชัน ได้รับการยอมรับจากวรรณกรรมไทย ดังจะเห็นได้จากการที่เรื่องสั้นของเธอได้รับรางวัลต่าง ๆ ดังนี้

- เรื่องสั้น "แม่ครับ" ได้รับรางวัลเรื่องสั้นดีเด่นประจำปี 2528 จากสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย
- เรื่องสั้น "หม้อที่ขุดไม่ออก" ได้รับรางวัลเรื่องสั้นดีเด่นประจำปี 2531 จากนิตยสารลลนา
- หนังสือรวมเรื่องสั้นชุด "อัญมณีแห่งชีวิต" ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปี 2533
- เรื่องสั้น "ไม้เป็นดิน หินเป็นทราย" ได้รับรางวัลชมเชยประจำปี 2534 จากสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย

ทั้งหมดนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าผลงานเรื่องสั้นของ "อัญชัน" มีความน่าสนใจควรแก่การศึกษาโดยเฉพาะในด้านการนำเสนอแนวความคิดที่เกี่ยวกับมนุษย์ดังกล่าวมาข้างต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาวิเคราะห์มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของ "อัญชัน" เพื่อศึกษาถึงแนวความคิดของ "อัญชัน" ที่เกิดจากความคิด ความเข้าใจ การรับรู้ และการสังสมประสบการณ์ส่วนตนที่มีต่อการมองชีวิตมนุษย์ในแง่มุมต่างๆ

ความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย

เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน

ความสำคัญของการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้ทราบถึงมโนทัศน์ของอัญชัน ที่มีต่อมนุษย์ในแง่มุมต่างๆ อันสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจมนุษย์และปัญหาต่างๆ ในสังคมได้อย่างลึกซึ้งขึ้น

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การศึกษานี้จะศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของ “อัญชัน” ที่ได้จัดพิมพ์รวมเล่มไว้แล้ว จำนวนทั้งสิ้น 4 เล่ม รวมเรื่องสั้นที่นำมาศึกษาวิเคราะห์จำนวนทั้งหมด 35 เรื่อง ดังนี้

1. รวมเรื่องสั้นชุด “อัญมณีแห่งชีวิต” พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกปีพ.ศ. 2533 จำนวน 11 เรื่อง ดังนี้

1. แม่ครับ	ปี 2528
2. เพื่อนร่วมทาง	ปี 2528
3. จดหมายถึงแผ่นดิน	ปี 2528
4. คนนอกโบลาน	ปี 2529
5. สมรภูมิ	ปี 2530
6. หมาฝั่งธนฯ	ปี 2530
7. ปลาหางเปื้อย	ปี 2531
8. หม้อที่ขุดไม่ออก	ปี 2531
9. ขอทาน	ปี 2531
10. เศรษฐีเงินล้าน	ปี 2532
11. ปุ่ม	ปี 2532

2. รวมเรื่องสั้นชุด “ผู้แลเห็นลม” พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกปีพ.ศ. 2539 จำนวน 8 เรื่อง ดังนี้

1. อันเป็นที่รัก	ปี 2529
2. สุดทางออก	ปี 2533
3. สิ้นในน้ำฝน	ปี 2533
4. ไม่ใช่ดินหินเป็นทราย	ปี 2534
5. ได้ชายผ้าคลุม	ปี 2535
6. นักสะกดรอย	ปี 2535
7. ผู้แลเห็นลม	ปี 2536

8. นิทานเรื่องโศสัฟ้า

ปี 2536

3. รวมเรื่องสั้นชุด “มือที่มองไม่เห็น” พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกปีพ.ศ.2542 จำนวน 7 เรื่อง ดังนี้

1. สปอรร่า	ปี 2532
2. อันเป็นสยามพากย์	ปี 2538
3. มือที่มองไม่เห็น	ปี 2539
4. วันประเมินค่า	ปี 2540
5. จุดเยือกแข็ง	ปี 2541
6. ผู้ต้องมนตรา	ปี 2542
7. มนุษย์ล่องหน	ปี 2542

4. รวมเรื่องสั้นชุด “อ่านโลกกว้าง” พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกปีพ.ศ. 2545 จำนวน 9 เรื่อง ดังนี้

1. ห้วงแหวงแห่งโลก	ปี 2544
2. คนข้ามโลก	ปี 2545
3. สุวรรณภูมิ	ปี 2545
4. โลกคู่ของใหม่	ปี 2545
5. โลกในสายลม	ปี 2545
6. พรหมโลก	ปี 2545
7. โลกสีเงิน	ปี 2545
8. ที่นี้-ที่โน่น	ปี 2545
9. ข้างหลังโลก	ปี 2545

นิยามศัพท์เฉพาะ

มโนทัศน์ (Concept) หมายถึง แนวความคิดของบุคคลที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งเกิดจากผลของการสรุปรวมความคิด ความเข้าใจ การรับรู้ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลผู้นั้นในเรื่องนั้นๆ

มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ (Human Concept) หมายถึง แนวความคิดที่เกิดจากผลของการสรุปรวมความคิด ความเข้าใจ การรับรู้ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลนั้นๆในเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ในแง่มุมต่างๆ

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าและการวิจัยเอกสาร โดยดำเนินการเป็นลำดับดังนี้

1. ศึกษางานเขียนเรื่องสั้นของอัญชัน ที่พิมพ์รวมเล่มแล้วทั้งสิ้น 4 เล่ม จำนวน 35 เรื่อง เพื่อค้นหาลักษณะเด่น อันจะนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าและทำการวิเคราะห์ต่อไป
- 2 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยงานเขียนเรื่องสั้นของอัญชัน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์หัตถ์โนทัศน์
3. วิเคราะห์เรื่องสั้นของอัญชันทั้ง 35 เรื่อง เพื่อค้นหาหัตถ์โนทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์ที่ปรากฏ โดยวิเคราะห์จากแก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ฉากและบทสนทนา เพื่อนำมาจัดกลุ่มความคิด
4. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์หมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชันนี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิเคราะห์และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องสั้นของอัญชัน
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์หมโนทัศน์
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องมนุษย์

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องสั้นของอัญชัน

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องสั้นของอัญชัน

“อัญชัน” เป็นนักเขียนที่มีผลงานเรื่องสั้นเรื่องแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 และได้เขียนงานวรรณกรรมมาจนถึงปัจจุบัน ผลงานของอัญชันเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย จึงมีผู้วิจารณ์และกล่าวถึงงานของอัญชันปรากฏตามเอกสารต่าง ๆ ดังนี้

บัวแพน นันทวิสัย เขียนบทความวิจารณ์เรื่องสั้นชุด “อัญมณีแห่งชีวิต” สรุปความคิดเห็นได้ว่า เรื่องสั้นในชุดนี้อัญชันได้สะท้อนแนวความคิดหลักที่เป็นสาระสำคัญอยู่ 2 ประการ ซึ่งยิ่งใหญ่และครอบคลุมความเป็นมนุษย์ไว้อย่างหมดสิ้น นั่นคือความเป็นชีวิตและเนื้อแท้ของความเป็นมนุษย์ อัญชันได้สะท้อนภาพของคนหลากหลายมุมชีวิต ทั้งชาย ทั้งหญิง ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งรวย ทั้งจน ความเป็นชีวิตที่อัญชันสะท้อนออกมานั้นมีรายละเอียด มีเลือดเนื้อและมีสาระน่าสนใจยิ่ง แสดงให้เห็นถึงความเป็นปัจเจกบุคคลซึ่งเต็มไปด้วยอารมณ์กิเลสของปุถุชน เธอถนัดเป็นอย่างยิ่งในการที่จะแสดงภาพภายในของความเป็นมนุษย์ โดยการกระเทาะภาวะรุงรังร้ายให้หลุดร่วงออกมาให้เห็นกันหลาย ๆ รูปแบบ อัญชันได้แบความเป็นมนุษย์ข้างในออกมาได้กระจ่างชัดอย่างน่าอัศจรรย์ใจ (บัวแพน นันทวิสัย. 2533 : 38-39)

ไพลิน รุ่งรัตน์ ได้นำเอาคำเสวนาของ อนุช อาภาภิรม, รื่นฤทัย สัจจพันธ์ และ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ ในรายการ “วิพากษ์ภาษาและความคิดในอัญมณีแห่งชีวิตของอัญชัน” มาลงไว้ในคอลัมน์วรรณกรรมพินิจ สรุปได้ดังนี้

อนุช อาภาภิรม มองเนื้อหาและความรู้สึกที่ได้รับจากหนังสืออัญมณีแห่งชีวิตว่า มีลักษณะแข็งและมีดมน มีแต่ความห่อเหี่ยวเศร้าหมองตั้งแต่หน้าแรกถึงหน้าสุดท้าย จนน่าจะ

เปลี่ยนชื่อจาก "อณุมติแห่งชีวิต" เป็น "กัปดักแห่งชีวิต" แต่จุดเด่นที่สุดของอณูชั้นคือ เรื่อง เทคนิค โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคนิคในการปล่อยตัวละครและเทคนิคในการควบคุมอารมณ์คน อณูชั้นสามารถเจียรระในภาษา เจียรระในหัวใจของคนอ่าน และเจียรระในตัวละคร จนบางครั้ง อาจดูแข็งเกินไป

สำหรับความเห็นของอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์นั้น มองว่าอณูชั้นเป็นนักเขียนเรื่องสั้นหญิง ที่ค่อนข้างจะมีความสนใจใคร่ตะไปทุก ๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ใช้ความรุนแรง หรือจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์ สำหรับจุดเด่นของ อณูชั้นแห่งชีวิตคือ ผู้อ่านได้ลุ้นกันหลาย ๆ เรื่อง แต่เมื่อลุ้นแล้วไม่เป็นไปอย่างที่เราลุ้น ในด้านการนำเสนออณูชั้นใช้วิธีให้ตัวละครดำเนินเรื่องเอง แต่ในบางครั้งอณูชั้นกลัวผู้อ่านจะหลงทาง ก็จะสรุปเรื่องให้ ข้อดีที่มีอยู่คือ อณูชั้นสามารถหยิบยกเอาประเด็นในชีวิตประจำวันมาเขียนได้อย่างน่าสนใจ น่าติดตาม น่าคิด

ส่วนความคิดเห็นของรินฤทัย สัจจพันธ์ ที่ไพลิน รุ่งรัตน์ ได้นำเสนอไว้คือ รินฤทัย สัจจพันธ์ มองชีวิตรันทตที่ปรากฏในรวมเรื่องสั้นอณูชั้นแห่งชีวิตว่าเป็นจุดเด่น เพราะอ่านแล้ว ไม่จบ ต้องอ่านบททวนบางย่อหน้า หรือนำกลับไปคิดต่อ แล้วในที่สุดก็จะย้อนคิดถึงเรื่องอื่น ๆ ในชีวิตหรือในสังคมได้ต่อไป อณูชั้นแห่งชีวิตเป็นวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่ไม่ได้สะท้อนการเอารอด เอาเปรียบในทางเศรษฐกิจเช่นที่ผ่านมา หากแต่เป็นการเอาเปรียบทางร่างกาย จิตใจ หรือ แม้แต่ทางจิตวิญญาณ แล้วแต่ว่าจะมีช่องทางตรงไหนที่มนุษย์จะเอาเปรียบเพื่อประโยชน์ของตนได้ มนุษย์ก็จะทำ (ไพลิน รุ่งรัตน์. 2533 : 40-41)

นเรนทร์ จันทรประสูตร ได้แสดงทัศนะวิจารณ์ด้านกระแสวิเคราะห์ ปี 2533 โดยได้แสดง ข้อสังเกตที่มีต่ออณูชั้นแห่งชีวิต ไว้ 3 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. เนื้อหา เรื่องสั้นส่วนใหญ่ในอณูชั้นแห่งชีวิต อณูชั้นจะสะท้อนภาพภาวะถูกกระทำ ของตัวละคร รวมทั้งมีน้ำเสียงยืนอยู่ข้างตัวละคร ซึ่งเป็นผู้ถูกกระทำเหล่านั้นอย่างชัดเจน โดย แนวคิด เนื้อหา และความตั้งใจในการเลือกยกประเด็นปัญหามาพูดถึงนับได้ว่ามีคุณค่าในระดับหนึ่ง ข้อสังเกตทางแนวคิดและเนื้อหาของรวมเรื่องสั้นชุดนี้ พบว่าอณูชั้นสะท้อนปัญหาใหญ่ ๆ อยู่ 2 ปัญหาคือ สิทธิสตรีและสถาบันสงฆ์

2. กลวิธี เรื่องสั้นทุกเรื่องของอณูชั้นในรวมเรื่องสั้นชุดนี้ คือ รูปแบบงานเขียนที่ให้ ภาพสมจริง (Realistic) มุมมองส่วนใหญ่ในรวมเรื่องสั้นชุดนี้ เป็นมุมมองจากสายตาผู้เขียน ซึ่ง แทนด้วยสายตาพระเจ้า สามารถเห็นได้ทุกพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร ส่วน จุดอ่อนด้านกลวิธี ได้แก่ การให้ภาพขัดแย้งกันเองในการบรรยาย ซึ่งปรากฏอยู่ในหลายช่วง หลายตอนแทบทุกเรื่อง

3. ภาษา เป็นสิ่งที่สะดุดตาคนอ่านมากที่สุดสำหรับรวมเรื่องสั้นชุดนี้ อณูชั้นได้ใช้ ความพยายามในการประณีตตกแต่งให้ภาษามีความพริ้งพริ้วด้วยประโยคส่วนขยายที่มาก

เกินไป นเรนทร์ จันทรประสูตร กล่าวว่า การที่อัญชันคุมประโยคไม่ได้ โดยสร้างประโยคที่มีส่วนขยายมากเกินไป เป็นการฟ้องฝีมือการเขียนของอัญชันออกมาอย่างชัดเจนว่า การบอกเล่าให้เห็นภาพเป็นสิ่งยากเย็น อัญชันจึงต้องหาทางออกด้วยการเพิ่มส่วนขยายเข้าไป จึงทำให้เกิดความเยิ่นเย้อทางภาษา (นเรนทร์ จันทรประสูตร. 2533 : 90-101)

ธเนศ เวศร์ภาดา เขียนบทความเรื่อง “จิตทางวรรณศิลป์กับพันธกิจทางวรรณกรรม” โดยได้วิเคราะห์วิจารณ์งานเขียนเรื่องสั้นของอัญชันไว้ว่า งานเขียนของอัญชัน ชุดอัญมณีแห่งชีวิต มีการเสนอสารอันเข้มข้นทางความคิด และใช้ภาษาอันมีจิตงามหล่อหลอมเพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจ แสดงให้เห็นถึงพันธกิจของวรรณกรรมอย่างแจ่มชัด จิตทางวรรณศิลป์ในงานของอัญชันปรากฏเด่นชัดในการสร้างภาพเพื่อสื่ออารมณ์ น่าเสียดาย ตลอดจนแนวคิดสำคัญของเรื่อง ซึ่งอัญชันได้เสนอแนวคิดไว้ 4 ระดับคือ ระดับที่หนึ่ง มนุษย์ต้องต่อสู้กับจิตใจของตน ระดับที่สองมนุษย์ต่อสู้กับมนุษย์ด้วยกัน ระดับที่สามมนุษย์และหรือสัตว์เดรัจฉานต่อสู้กับสังคมเพื่อความอยู่รอด และระดับที่สี่มนุษย์ต้องต่อสู้กับธรรมชาติ (ธเนศ เวศร์ภาดา. 2536 : 137-141)

ปานชีวา นาคสิทธิ์ ได้กล่าวถึงหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด “มือที่มองไม่เห็น” สรุปได้ดังนี้ เอกภาพที่ปรากฏในเรื่องสั้นทุกเรื่องในเล่มนี้ คือปรัชญาและปริศนาของโลกละชีวิต ซึ่งอัญชันใช้กลวิธี เหตุการณ์และแนวเรื่องที่นำเสนอแตกต่างกันไป อัญชันเขียนงานทั้งหมดตามสภาวะความตื่นตัวของสังคมแต่ละยุคจริง แต่สิ่งที่นำเสนอออกมานั้นมีมุมมองที่แฝงคำตอบของแต่ละปริศนาไว้แล้วตามทัศนะของอัญชัน เรื่องสั้นที่น่าสนใจในหนังสือเล่มนี้ คือ “วันประเมินค่า” ซึ่งเป็นเรื่องราวสะท้อนถึงสภาวะที่เป็นพิษของสิ่งแวดล้อมในโลกอนาคตปี พ.ศ. 2712 อัญชันเสนอจินตนาการที่ต้องการสื่อให้เห็นถึงอันตรายอย่างมหันต์ในการทำลายสิ่งแวดล้อม สถานการณ์ที่สร้างขึ้นสะท้อนภาพสังคมที่โหดร้าย ไร้หัวใจต่อกัน ทุกชีวิตมุ่งทำการทุกสิ่งเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ที่สำคัญที่สุดอัญชันสื่อถึง “กฎธรรมชาติ” ซึ่งมีอยู่ในสังคมทุกยุคทุกสมัย กฎที่โหดร้ายและครอบงำจิตใจมนุษย์ทุกผู้ทุกนามให้มีความรักตัวกลัวตาย เมื่อไรที่ความตายมารอตรงหน้า มนุษย์ย่อมเลือกให้ชีวิตรอดไว้ก่อน นี่คือสัญชาตญาณสูงสุดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ไม่ว่ายุคใดโลกใด อัญชันสร้างงานเขียนทั้ง 7 เรื่องในเล่มนี้ โดยเสนอรูปแบบของกลวิธีการนำเสนอที่แตกต่างกัน หากแต่แนวคิดหลักของอัญชันอยู่ที่คุณค่าในชีวิตมนุษย์ซึ่งเป็นปริศนาชวนให้ติดตามและหาวิธีการให้ได้มาซึ่งคำตอบเหล่านั้น (ปานชีวา นาคสิทธิ์. 2542 : 113-116)

นันทพร ไวยยะสุวรรณ ได้นำความคิดเห็นของอรัญญา โรเซ็นเบิร์ก-พรหมนอก ที่มีต่อหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด “อ่านโลกกว้าง” ลงไว้ในบทความ “สก็๊ปท้ายปก” สรุปได้ว่า อัญชันได้เสนอประเด็นต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้ ทั้งต่อการมีชีวิตอยู่และปัญหาการอยู่ร่วมกัน ถ่ายทอดออกมาด้วยภาษาที่สวยงามและด้วยเทคนิคหลากหลาย เสนอประเด็นแง่คิดในมุมกว้างครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ของปัญหามนุษย์ที่ดีที่สุด และในขณะเดียวกันอัญชันได้พยายามเสนอทางออก

และประเด็นทางออก ให้เราต้องขบคิดหาทางออกให้แก้กัน (นันทพร ไวยะสุวรรณ. 2545 : 90-91)

1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องสั้นของอัญชัน

พรพิมล สาริการินทร์ ได้ศึกษาเรื่อง"วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ของเรื่องสั้นรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน" โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาแนวคิดและคุณค่าเชิงวรรณศิลป์จากหนังสือรวมเรื่องสั้นไทยที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ในช่วงปี พ.ศ. 2522 – 2533 ผลการศึกษาในงานรวมเรื่องสั้นชุดอัญชันแห่งชีวิตของอัญชัน ปรากฏแนวคิด 2 ด้าน คือ แนวคิดด้านสังคม และแนวคิดด้านชีวิต แนวคิดด้านสังคม อัญชันได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสภาพการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเมืองว่าตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอำนาจเงิน ผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมจะมีผลประโยชน์เอื้อต่อกันและกัน แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมและความเชื่อ อัญชันชี้ให้เห็นค่านิยมของคนในสังคมไทยที่นิยมมีบุตรชาย และความเชื่อที่ไม่ถูกต้องของพุทธศาสนิกชนที่เชื่อว่าการทำบุญจะทำให้ได้ไปสวรรค์ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ อัญชันเสนอทัศนะให้คนไทยรักษาความสะอาด มีวินัยในการทิ้งขยะให้ถูกที่ และในส่วนของแนวคิดด้านชีวิตนั้น อัญชันเสนอเรื่องกฎแห่งกรรมว่า มนุษย์หนีกรรมของตนเองไม่พ้น แนวคิดเกี่ยวกับความรัก อัญชันเสนอให้เห็นความรัก ความผูกพันของแม่กับลูก และแนวคิดการอยู่ร่วมกันของคนกับสัตว์ อัญชันเสนอว่ามนุษย์ต้องมีความเมตตา กรุณาต่อสัตว์ เพราะมนุษย์มีอำนาจเหนือบรรดาสัตว์ทั้งหลาย(พรพิมล สาริการินทร์. 2535: 106)

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องสั้นของอัญชันที่ยกมาข้างต้น ทำให้เห็นถึงลักษณะเด่นและแนวความคิดส่วนตนของอัญชันที่มีต่อเรื่องมนุษย์ในหลากหลายแง่มุม โดย สอดแทรกความคิดที่มีต่อปัญหามนุษย์ในมุมกว้าง ทำให้งานเขียนเรื่องสั้นของอัญชันมีความน่าสนใจศึกษาในเรื่องมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามโนทัศน์

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามโนทัศน์

มโนทัศน์ เป็นคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษคำว่า Concept ซึ่งมีผู้ให้คำแปลภาษาไทยไว้หลายคำ เช่น ความคิดรวบยอด สังกัป มโนคติ และมโนทัศน์ ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล ได้กล่าวไว้ว่า นักการศึกษาและนักภาษาของไทยได้พยายามหาคำแปลให้กะทัดรัดและมีความหมายตรงกับคำว่า Concept ให้มากที่สุด จึงมีคำว่า สังกัปและมโนทัศน์เกิดขึ้น ฉะนั้นคำว่าความคิดรวบยอด สังกัป และมโนทัศน์ จึงเป็นคำที่แปลมาจากคำว่า Concept ทั้งสิ้น (ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล. 2525 : 42)

จะเห็นได้ว่ามีคำที่แปลความหมายมาจากคำว่า Concept หลายคำ แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้คำว่า มโนทัศน์ เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อเรื่องที่ทำกรวิจัย ในการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ได้มีผู้ให้ความหมายของมโนทัศน์ไว้ดังนี้

อาคม จันทสุนทร ได้กล่าวถึงความหมายของมโนทัศน์ดังนี้ มโนทัศน์ คือ ความคิดความเข้าใจที่สรุปรวมเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันเกิดจากการได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้น หรือเรื่องนั้นหลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ แบบ แล้วใช้คุณลักษณะของสิ่งนั้นหรือเรื่องนั้นมาจัดเป็นพวก ให้เกิดความเข้าใจโดยสรุปรวมในสิ่งนั้นหรือเรื่องนั้น (อาคม จันทสุนทร. 2522 : 47) ส่วนศรีวิไล ดอกจันทร์ ให้ความหมายว่า มโนทัศน์ คือ การสรุปรวมข้อเท็จจริง และเป็นผลของความคิดที่ตนมีต่อสิ่งของหรือเหตุการณ์ ทำให้คนสามารถแยกประเภทของสิ่งต่าง ๆ ไว้เป็นหมวดหมู่ โดยคำนึงถึงลักษณะเด่นตามธรรมชาติ โครงสร้างหน้าที่ และการเชื่อมโยงที่มีความหมาย (ศรีวิไล ดอกจันทร์. 2528 : 48) ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของมโนทัศน์ ตามที่ พรณี ข. เจนจิต ได้กล่าวไว้คือ มโนทัศน์จะบอกให้ทราบถึงคุณลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ เหตุการณ์ หรือขบวนการซึ่งทำให้แยกสิ่งต่าง ๆ ออกจากสิ่งอื่นได้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถเชื่อมโยงเข้ากับกลุ่มของสิ่งของประเภทเดียวกันได้ (พรณี ข. เจนจิต. 2538 : 421-422)

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ อธิบายความหมายของมโนทัศน์ สรุปได้ดังนี้ มโนทัศน์มีความหมายตามหลักวิชาหลายวิชาว่า ความเข้าใจที่กว้างขวางเกี่ยวกับสิ่งหนึ่งหรือสถานการณ์หนึ่ง หรือภาวะหนึ่ง หรือหลักวิชาของวิชาหนึ่ง ๆ อีกทั้งเข้าใจส่วนที่ลึกและแคบและจำกัดของสิ่ง หรือภาวะ หรือหลักนั้น ๆ ด้วย ตัวอย่างเช่น มโนทัศน์เชิงจำนวน เด็กเล็ก ๆ ที่ผู้ใหญ่สอนให้นับ แต่ยังไม่มโนทัศน์เชิงจำนวนก็จะไม่รู้ว่าจำนวนสิบเอ็ดที่นับต่อจากสิบนั้นมี ความหมายในชีวิตจริง ๆ อย่างไร และจะไม่เข้าใจว่าสิบเอ็ดคือ สิบบวกกับหนึ่ง (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. 2539 : 257-258)

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ กล่าวถึงความหมายของมโนทัศน์สรุปได้ว่า มโนทัศน์หมายถึงความคิดหรือภาพรวมที่เราสรุป หรือดึงจากตัวอย่างหลายตัวอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น มโนทัศน์ “แมว” ที่เรามีอยู่ในสมองของเราเป็นภาพรวม หรือภาพทั่วไปของแมวที่เราดึงมาจากการที่ได้เห็น หรือมีประสบการณ์กับแมวหลายตัวที่มีสีขนและรูปร่างหน้าตาคล้าย ๆ กัน มโนทัศน์เป็นสิ่งสำคัญต่อมนุษย์มาก เพราะเมื่อมนุษย์เรียนรู้สิ่งใดก็จะเก็บความรู้ไว้เป็นมโนทัศน์ และองค์ความรู้ทั้งหลายในสมองของเราก็เกิดจากความสัมพันธ์ของมโนทัศน์ต่าง ๆ นั้นเอง (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2544 : ออนไลน์)

นอกจากนั้น มีดิน ยังกล่าวถึงมโนทัศน์ว่า หมายถึงภาพในความคิดที่เปรียบเสมือนภาพตัวแทน หมวดหมู่ของวัตถุ สิ่งของ แนวคิด หรือปรากฏการณ์ ซึ่งมีลักษณะทั่ว ๆ ไป คล้ายกัน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2545 : 2 ; อ้างอิงจาก Medin. 1989. *Concept and*

Conceptual Structure. p. 44) และเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์เพิ่มเติมว่า มโนทัศน์เป็นความคิดรวบยอดที่เรามีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เมื่อเราพูดถึงมโนทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ อาจใช้คำแทนว่า แนวคิด, แนวความคิด, ความคิดเห็น, ความคิดรวบยอด หรือทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า คอนเซปต์ (Concept) มโนทัศน์มีส่วนสำคัญในการปรุงแต่งชีวิตของแต่ละคนให้แตกต่างกันไปตามวิถีทางของตน แต่ละคนมีมโนทัศน์ในแต่ละเรื่องอย่างไรวินั้นขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการก่อร่างมโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2545 : คำนำ)

จากการศึกษาความหมายของมโนทัศน์ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า มโนทัศน์ (Concept) หมายถึง แนวความคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งเกิดจากผลของการสรุปรวมความคิด ความเข้าใจ การรับรู้ ตลอดจนประสบการณ์ส่วนตัวของบุคคลผู้นั้นในสิ่งนั้น ๆ หรือเรื่องนั้น ๆ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์มโนทัศน์

ในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องมโนทัศน์นั้น ได้มีผู้ให้ความสนใจและศึกษาวิจัยเรื่องมโนทัศน์ในด้านต่าง ๆ อยู่บ้างพอสมควร แต่ในการนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้จะนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์มโนทัศน์ที่ปรากฏในงานวรรณกรรม ซึ่งมีผู้สนใจศึกษาไว้ดังนี้

สุดารัตน์ ชรรินชัย ได้ทำการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาด้านมโนทัศน์ทางจริยธรรมในนวนิยายที่เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากเนื้อหานวนิยาย 20 เรื่องที่เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และมีตัวแปรในการวิจัยเป็นคุณลักษณะทางจริยธรรมจำนวน 25 ด้าน ที่แจกแจงมาจากคุณลักษณะของคนไทยที่จำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน 10 ประการ ซึ่งคณะกรรมการของกระทรวงศึกษาธิการได้เรียบเรียงขึ้นตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ผลการวิจัยพบว่านวนิยายที่มีมโนทัศน์ทางจริยธรรมปรากฏอยู่มากเป็น 5 อันดับแรก ได้แก่เรื่อง กองทัพธรรม, จดหมายจากเมืองไทย, อยู่กับก๋ง, ร่มธรรมและปลาทอง ส่วนนวนิยายที่ปรากฏมโนทัศน์ทางจริยธรรมอยู่น้อยได้แก่ เรื่องผีเสื้อและดอกไม้ และมโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องต่าง ๆ มากที่สุดได้แก่ มโนทัศน์ด้านการรู้จักพิจารณาอย่างมีเหตุผล ด้านมีความเมตตา ด้านความขยัน ด้านความกตัญญู ด้านความรักและเกื้อหนุนศาสนา (สุดารัตน์ ชรรินชัย. 2531)

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา ศึกษาเรื่องโลกสีเขียวของอังคาร กัลยาณพงศ์ : มโนทัศน์กวีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า อังคาร กัลยาณพงศ์มีมโนทัศน์เรื่องธรรมชาติ โดยอังคารพินิจธรรมชาติ “อย่างถึงแก่น” เพราะมองเห็น “ความงามภายนอก” อย่างประณีตบรรจงและยังเล็งเห็น “ความงามภายใน” ที่แฝงเร้นอยู่ในธรรมชาติ อังคารให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ

ทุกส่วนของธรรมชาติเท่าเทียมกัน ด้วยเล็งเห็นถึงสัมพันธภาพของสิ่งทั้งมวลว่าเป็นหนึ่งเดียวกัน อิงอาศัยกันไม่ว่าจะเป็นความงาม ความอัปลักษณ์ ความสูงส่ง ความด้อยค่า นอกจากนั้นแล้วอังคารยังมองธรรมชาติว่าเป็นแหล่งภูมิปัญญา เป็นครูอันประเสริฐของมนุษย์ หากมนุษย์ตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ ธรรมชาติย่อมให้คุณแก่มนุษยชาติอย่างถาวร อังคารกัลยาณพงศ์ ได้เสนอความคิดเรื่อง "โลกในอุดมคติ" ว่า หมายถึงโลกอันเขียวขจีของธรรมชาติ อันดำรงอยู่อย่างสงบกลมกลืนกับมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. 2537 : 28-34)

จงจิต อนันต์คูศรี ได้ศึกษาเรื่องมโนทัศน์สตรีนิยมในนวนิยายของซีโมน เดอ โบวัวร์, ซิลเวีย พลลาซ, บริกิต เทอะ ซไวเกอร์ และศิริเมอร อุณหภูม โดยมียุคประสงค์ที่จะศึกษามโนทัศน์สตรีนิยมจากนวนิยาย 4 เรื่องคือ ซี เกม ทู สเตย์ ของซีโมน เดอ โบวัวร์, เดอะ เบล จาร์ ของซิลเวีย พลลาซ, วาย อีส แดร์ ซอลต์ อิน เดอะ ซี ? ของบริกิต เทอะ ซไวเกอร์ และเรื่อง ลำเนาป่าของศิริเมอร อุณหภูม มโนทัศน์สตรีนิยมคือ ความคิดโดยรวมในการเรียกร้องสิทธิที่สตรีพึงจะได้รับในฐานะสมาชิกผู้หนึ่งของสังคม โดยมีพื้นฐานความคิดที่ว่าชายและหญิงมีความสามารถเท่าเทียมกันในการประสบความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน แต่ความคาดหวังและข้อกำหนดจากสังคมเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาสตรี การวิเคราะห์มโนทัศน์สตรีนิยมในนวนิยายทั้ง 4 เรื่อง แบ่งออกเป็นความเป็นตัวตนแห่งสตรี การแบ่งงานโดยใช้เพศเป็นเกณฑ์ และแนวทางการวิจารณ์ที่เรียกว่าความเป็นจริงแท้ ซึ่งแสดงลักษณะอัตชีวประวัติของผู้ประพันธ์และประสบการณ์แห่งสตรี ผลการวิเคราะห์และเปรียบเทียบมโนทัศน์สตรีนิยมทั้ง 4 เรื่อง พบว่ามโนทัศน์สตรีนิยม คือการแสดงให้เห็นความเป็นตัวตนของสตรี ซึ่งถือเป็นสถานภาพของสตรีที่ยังคงด้อยกว่าชายทั้งในรูปแบบการใช้ชีวิตส่วนตัว และในรูปแบบของการดำเนินชีวิตนอกบ้าน ผู้วิจัยพบว่าตัวละครสตรีทั้ง 4 เรื่องตระหนักถึงความขัดแย้งระหว่างบทบาทที่สังคมคาดหวังกับตัวตนที่แท้จริงของตัวละคร ตัวละครทั้งหมดมีแนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเองเพื่อชีวิตที่เป็นอิสระ และตัวละครสตรีทั้ง 4 เรื่องจะได้รับประสบการณ์ร่วมที่เป็นสากลของสตรีทุกชาติทุกภาษาคือการกดขี่ทางเพศ นอกจากนั้นในการใช้แนวทางการวิจารณ์ "ความเป็นจริงแท้" พบว่านวนิยาย 3 เรื่องมีลักษณะเทียบเคียงกับอัตชีวประวัติของผู้ประพันธ์ ในขณะที่นวนิยายเรื่องลำเนาป่าเป็นการเสนอภาพสตรีตามแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้ประพันธ์ (จงจิต อนันต์คูศรี. 2540 : บทคัดย่อ)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ดังที่นำเสนอข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องมนุษย์

ในการศึกษาเรื่องมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอัญชันนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาความรู้เรื่องมนุษย์ ธรรมชาติของมนุษย์ และความต้องการของมนุษย์จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำความรู้เหล่านี้ไปใช้เป็นประโยชน์ในการวิจัย โดยได้ศึกษาจากเอกสารดังนี้

มนุษย์

วิทย์ วิศทเวทย์ ได้สรุปแนวคิดที่เกี่ยวกับมนุษย์ของเพลโต (Plato) ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็น “บิดา” ของปรัชญากลุ่มจิตนิยม เพลโตมีทัศนะที่เรียกว่าทวินิยม กล่าวคือธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นสอง คือ จิต กับ กาย จิตมนุษย์เปรียบเหมือนสารภีที่ขั้วบนซึ่งก็แตก ร่างกาย จิตแบ่งเป็น 3 ภาค เพลโตถือว่าร่างกายอยู่ในบังคับบัญชาของจิต การกระทำพฤติกรรมรวมทั้งนิสัยของมนุษย์จะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่จิตจะสั่งหรือบันดาลให้เป็นไป ภาคทั้งสามของจิตมีดังนี้

1. ภาคตัณหา หมายถึง ความต้องการความสุขทางร่างกาย เช่น การกิน การอยู่ คนที่มีจิตภาคนี้เหนือกว่าภาคอื่น ๆ ได้แก่ คนที่ลุ่มหลงในโลภียสุขทั้งปวง

2. ภาคน้ำใจ หมายถึง ความรู้สึกทางใจที่เกิดขึ้นโดยมิได้มีสาเหตุทางวัตถุ เช่น ความกล้าหาญ ความเสียสละ รักระเบียบวินัย คนเหล่านี้อาจยอมตายมากกว่าที่จะยอมเสียเกียรติเพราะสิ่งนี้มีค่ามากกว่าสำหรับเขา

3. ภาคปัญญา เป็นหน้าที่ของจิตในเรื่องที่เกี่ยวกับเหตุผล เป็นส่วนที่เพลโตถือว่าทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์และสิ่งทั้งปวงในโลก ที่จิตรู้จักความจริงได้ก็ด้วยภาคนี้เช่นกัน คนประเภทแรกอาจยอมทำทุกอย่างเพื่อแสวงหาเงิน คนประเภทที่สองอาจยอมเสียเงินเพื่อรักษาเกียรติ คนประเภทหลังสุดอาจยอมเสียทั้งเงินและเกียรติ เพื่อความรู้และความจริง

คน ๆ หนึ่งจะมีนิสัยอย่างไร มีบุคลิกภาพอย่างไร ก็แล้วแต่ว่าจิตภาคไหนของคนนั้นมีอำนาจสูงสุด ทั้งตัณหา น้ำใจ และปัญญา เป็นองค์ประกอบที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ ทุกคนมีทั้งสามสิ่งนี้ครบถ้วน แต่ด้วยอัตราส่วนต่างกัน (วิทย์ วิศทเวทย์. 2522 : 61-63)

ลือชา ธรรมวินัยสถิต ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์สรุปได้ดังนี้ ชีวิตมนุษย์แบ่งได้เป็น 2 ภาค คือ ภาคกายและภาคจิต ปรัชญาศาสนาในโลกตะวันตกอธิบายว่าชีวิตมนุษย์อยู่ใน 2 โลกคือ โลกแท้ ได้แก่สิ่งที่มองไม่เห็น แต่เรารู้ว่ามีอยู่ เรียกว่าจิต และโลกมายา ได้แก่สิ่งที่มีตัวตน มองเห็นได้ เช่น รูป กาย เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับพุทธปรัชญาอันเป็นปรัชญาศาสนาตะวันออก กล่าวว่าโลกของมนุษย์นั้นเป็นโลกแห่งจิตและโลกแห่งกาย คือ ชีวิตมนุษย์นั้นมี “จิต” ซึ่งรวมทั้งความคิด ความรู้สึกไว้ และมี “กาย” เป็นรูปร่าง เห็นได้

จับต้องได้ ตราบใดที่มนุษย์ยังมีชีวิตอยู่ ทั้งกายและจิตก็จะผสมผสานกันเป็นบูรณภาพ แต่เมื่อสิ้นชีวิตลงทั้งสองจะแยกจากกัน (ลือชา ธรรมวินัยสถิต. 2531 : 10-11)

ธรรมชาติของมนุษย์

ในการศึกษาเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ สามารถศึกษาได้หลายแนว เช่น แนวจิตวิทยา แนวปรัชญา แนวสังคมวิทยา ซึ่งแต่ละแนวความคิดมีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันดังนี้

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ ได้สรุปทัศนะของนักจิตวิทยากลุ่มต่าง ๆ ที่มีต่อธรรมชาติของมนุษย์ไว้ตามความเชื่อพื้นฐานที่ต่างกัน 4 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มจิตวิเคราะห์ นักจิตวิทยากลุ่มนี้เชื่อว่า การเกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์นั้นมาจากแรงขับพื้นฐานที่อยู่ในจิตไร้สำนึก (unconscious) แรงขับพื้นฐาน (basic drives) มี 3 ชนิด ได้แก่ แรงขับที่จะดำรงชีวิตอยู่ แรงขับที่จะทำลาย และแรงขับทางเพศ นักจิตวิทยากลุ่มนี้ได้แก่ ฟรอยด์ (Freud) ฟรอมม์ (Fromm) และอีริกสัน (Erikson) เป็นต้น
2. กลุ่มมนุษยนิยม นักจิตวิทยากลุ่มนี้เชื่อว่า ธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์นั้นดี พฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ต้องดิ้นรนหาทางตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนเอง ถ้าความต้องการพื้นฐานได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์ก็จะทำแต่ความดี นักจิตวิทยาประกอบด้วย มาสโลว์ (Maslow) และโรเจอร์ (Rogers) เป็นต้น
3. กลุ่มพฤติกรรมนิยม นักจิตวิทยากลุ่มนี้เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์นั้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมและทิศทางของพัฒนาการเป็นสิ่งที่กำหนด ถ้ามนุษย์เติบโตมาในสภาพแวดล้อมที่ดีก็จะเป็นคนดี สังคมสามารถกำหนดลักษณะและพฤติกรรมของมนุษย์ได้ นักจิตวิทยากลุ่มนี้ได้แก่ สกินเนอร์ (Skinner) วอตสัน (Watson) และแบนดูรา (Bandura) เป็นต้น
4. กลุ่มปัญญานิยม กลุ่มนี้เชื่อว่า มนุษย์มีพัฒนาการตามวุฒิภาวะ พฤติกรรม และพัฒนาการของมนุษย์นั้นเกิดตามการกำหนดของสติปัญญา นั่นคือ ความสามารถที่มนุษย์จะเรียนรู้ และปรับโครงสร้างสติปัญญาให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ นักจิตวิทยากลุ่มนี้ได้แก่ เพียเจต์ (Piaget) โคลท์เบิร์ก (Kohlberg) และบรูเนอร์ (Bruner) เป็นต้น (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2527 : 9-11)

สมพร สุทัศนีย์ ได้รวบรวมทัศนะของนักปรัชญาและนักสังคมวิทยาที่มีต่อธรรมชาติของมนุษย์ สรุปได้ว่า

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมกับตัณหา คือ ความทะยานอยากเป็นพื้นฐาน ความอยากดังกล่าวมี 3 ประเภท คือ ความอยากได้ (กามตัณหา) ความอยากเป็น (ภวตัณหา) และความไม่อยากเป็น (วิภวตัณหา)

โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobb) มีทัศนะว่า ธรรมชาติของคนนั้นเห็นแก่ตัว กักขะ โอ้อวด แข่งขัน ซึ่งดีซึ่งเด่นไม่มีที่สิ้นสุด เอาแต่ใจตนเอง แต่ถ้าพบกับความทุกข์ยากแล้วจะ ลดความเห็นแก่ตัวลง

จอห์น ล็อก (John Locke) มีทัศนะว่า ธรรมชาติของคนเกิดมาดีโดยกำเนิด ส่วน ความไม่ดีนั้นจะเกิดขึ้นเพราะสภาพแวดล้อม

ทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า คนคือสัตว์ที่ยังมีกิเลส ไม่ว่าจะพูด ทำ หรือคิด ก็เต็มไปด้วยกิเลส แต่ถ้าหมายถึงมนุษย์ แปลว่า ผู้มีจิตใจสูง คนหรือมนุษย์ก็ยังคงเป็นผู้บกพร่อง ต้องเรียนรู้ แสวงหาเพื่อการดำเนินชีวิต

นักสังคมวิทยามีทัศนะว่า ธรรมชาติของมนุษย์คือ สัตว์สังคมที่ต้องอาศัยอยู่รวมเป็น กลุ่ม มีการติดต่อสัมพันธ์กัน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขนั้นจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์เป็นกติกา ทางสังคมเพื่อควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปในทางเหมาะสม กติกาสังคมดังกล่าวเรียกว่า ปทัสถาน (Norms) ซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ วิถีประชา (Folkways) จารีตประเพณี (Mores) และกฎหมาย (Laws) ถ้าบุคคลใดปฏิบัติตามปทัสถานของสังคม ก็จะได้รับยกย่อง ชมเชย สังคมยอมรับและอยู่อย่างสันติสุข (สมพร สุทัศน์ย์. 2541 : 41-43)

นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่น่าสนใจอีกแนวความคิดหนึ่งคือ ทฤษฎีเอกซ์ (X) และทฤษฎีวาย (Y) ตามแนวความคิดของ แมกเกรเกอร์ (McGregor) โดยแมกเกรเกอร์ (McGregor) กล่าวว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นมี 2 ด้าน ดังแนวทฤษฎีดังนี้

1. ทฤษฎีเอกซ์ (X theory) ทฤษฎีนี้มีทัศนะต่อมนุษย์ในแง่ลบ นักทฤษฎีนี้เชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีแต่ความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด และมีลักษณะอื่น ๆ เช่น

- 1.1 ไม่ชอบทำงาน มักจะหลบงานเมื่อมีโอกาส
- 1.2 ชอบเป็นผู้ตาม มักจะหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ
- 1.3 ให้ความสำคัญกับตนเองเท่านั้น
- 1.4 มักต่อต้านการเปลี่ยนแปลง

2. ทฤษฎีวาย (Y theory) ทฤษฎีนี้มีทัศนะต่อมนุษย์ในแง่บวก โดยนักทฤษฎีนี้เชื่อว่า มนุษย์เป็นผู้ชอบการสมาคม อยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องพบปะพูดคุย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แมกเกรเกอร์สรุปทัศนะของนักทฤษฎีนี้ว่า มนุษย์มักจะมีพฤติกรรมดังนี้

- 2.1 รักงาน จะทำงานด้วยความสุข
- 2.2 ทำงานด้วยตัวเอง มีความรับผิดชอบ
- 2.3 ชอบทำงานเป็นกลุ่ม
- 2.4 ชอบเรียนรู้จากสถานการณ์

2.5 มีความเฉลียวฉลาด มีจินตนาการ และแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ (สมพร สุทัศนีย์. 2541 : 44-46 ; อ้างอิงจาก McGregor. 1960. *The Human Side of Enterprise*. p. 33-34)

จากทัศนะต่อธรรมชาติของมนุษย์ตามแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปและจัดแบ่งได้เป็น 3 พวกใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ทัศนะต่อธรรมชาติของมนุษย์ในทางบวก หมายถึง ความเชื่อว่าพื้นฐานของมนุษย์เป็นคนดี มีคุณค่า มีเหตุผล มีเสรีภาพ มีความรับผิดชอบ และมนุษย์มีแนวโน้มที่จะพัฒนาตนเองตามความสามารถ

2. ทัศนะต่อธรรมชาติของมนุษย์ในทางลบ หมายถึง ความเชื่อว่าพื้นฐานของมนุษย์เป็นคนไม่ดี ไม่มีเหตุผล ก้าวร้าว เห็นแก่ตัว แต่พฤติกรรมของมนุษย์จะถูกควบคุมด้วยอิทธิพลของสังคม ทำให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมขึ้น

3. ทัศนะต่อธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นกลาง หมายถึง ความเชื่อว่าพื้นฐานของมนุษย์เป็นกลาง ไม่เป็นบวกหรือลบ

ความต้องการของมนุษย์

มนุษย์แม้จะมีหลากหลายชาติพันธุ์ แตกต่างกันในรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ แต่มนุษย์ก็จะมีบางอย่างที่คล้ายคลึงกันโดยส่วนรวม เช่น ทุกคนมีความต้องการพื้นฐาน มีอารมณ์ความรู้สึก เป็นต้น ความต้องการพื้นฐานเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์เกิดพฤติกรรมขึ้นแตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ตนมากที่สุด มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายคนที่ยพยายามศึกษาพฤติกรรมความต้องการของมนุษย์ โดยจะขอสรุปเป็นสังเขปไว้ดังนี้

ประยูร พรหมพันธ์ เขียนบทความเรื่องมนุษย์ต้องการอะไร สรุปได้ว่า มนุษย์ต้องการสิ่งต่าง ๆ มากมาย ซึ่งรวบรวมได้เป็นประการใหญ่ 2 ประการ คือ

1. ความต้องการที่เป็นวัตถุประสงค์ คือ ความต้องการในปัจจุบัน 4 ต้องการให้ชีวิตมีปัจจัยเกื้อหนุนให้ตนเองมีชีวิตรอดอยู่ได้ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค สภาวะแวดล้อมที่ดี มีการศึกษาดี เป็นต้น

2. ความต้องการทางนามธรรม หรือทางจิตใจ เช่น ต้องการในความรัก ต้องการรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ต้องการความสงบสุขแห่งภาวะจิตใจ ต้องการที่จะประสบความสำเร็จในสิ่งที่มุ่งหวัง

ซึ่งความต้องการที่เป็นวัตถุประสงค์นั้น มนุษย์ทุกคนต้องการเกือบจะเหมือน ๆ กัน และมนุษย์จำเป็นจะต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อแสวงหาปัจจัยเหล่านี้มาสนองความต้องการให้ได้เพื่อการดำรงอยู่ ในลักษณะนี้มนุษย์ยังมีความเท่าเทียมกันโดยสัญชาตญาณที่จะแสวงหาหลักการ

ต่อสู้เพื่อการอยู่รอดของตน แต่การแสวงหาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางนามธรรม เป็นความต้องการของมนุษย์ที่ยกระดับสูงขึ้นมาตามลำดับ (ประยูร พรหมพันธุ์. 2535 : 51-52)

สรวงศ์ โค้วตระกูล อธิบายถึงทฤษฎีมนุษยนิยมของมาสโลว์ (Maslow) ซึ่งได้แบ่งความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ออกเป็น 5 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. ความต้องการพื้นฐานของร่างกาย (Physiological Needs) เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ และพักผ่อน เป็นความต้องการที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตอยู่
2. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs) คือความต้องการมั่นคงปลอดภัยทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เป็นอิสระจากความกลัว การขู่บังคับจากผู้อื่น มีความต้องการทำงานที่เป็นหลักแหล่งมั่นคง
3. ความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ (Love and Belonging Needs) คือ การที่มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาจะให้เป็นที่ยรักของผู้อื่น ยอมรับตนเป็นสมาชิกของหมู่
4. ความต้องการที่จะรู้สึกว่ามีค่า (Esteem Needs) คือ ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ ต้องการให้ผู้อื่นเห็นความสามารถ มีคุณค่าและมีเกียรติ
5. ความต้องการที่จะรู้จักตนเองอย่างแท้จริงและพัฒนาตนเองเต็มที่ตามศักยภาพของตน (Need for self actualization) คือ ความต้องการที่จะรู้จักตนเองตามสภาพที่แท้จริง รู้จักค่านิยมของตนเอง มีความจริงใจต่อตัวเอง ยอมรับตัวเองและต้องการพัฒนาตนเองให้เต็มที่ตามศักยภาพแห่งตน (สรวงศ์ โค้วตระกูล. 2541 : 158-162)

นอกจากนี้ยังมีนักจิตวิทยาอีกหลายท่านที่ได้แสดงแนวความคิดเรื่องทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น เช่น ลัมคินส์ (Lumkins) สมพร สุกตัญญู ได้อธิบายทฤษฎีความต้องการของลัมคินส์ สรุปได้ว่า ลัมคินส์ แบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 5 ประเภทเช่นกัน คือ

1. ความต้องการอยากรู้อยากเห็น (Need to know and Understand)
2. ความต้องการมีศักดิ์ศรีในตน (Esteem need)
3. ความต้องการยอมรับจากสังคม (Social need)
4. ความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่รอด (Survival need)
5. ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (Self-fulfillment need) (สมพร สุกตัญญู. 2541 : 53)

นักจิตวิทยาอีกท่านหนึ่งที่ได้แสดงแนวความคิดในเรื่องความต้องการของมนุษย์ไว้สอดคล้องกันคือ แม็คเคลแลนด์ (McClelland) โดยวิจิตร อาวะกุล ได้กล่าวถึงความต้องการ

ของมนุษย์ตามแนวคิดของ แม็คเคลแลนด์ สรุปได้ว่า David C. McClelland ได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ออกตามลำดับ ดังนี้

1. มนุษย์ต้องการความมั่นคงในการทำงาน (Security)
2. มนุษย์ต้องการการยอมรับนับถือ (Recognition)
3. มนุษย์ต้องการความก้าวหน้า มีโอกาส (Opportunity)
4. มนุษย์ต้องการความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ (New Experience)
5. มนุษย์ต้องการมีเสรีภาพ (Freedom)
6. มนุษย์ต้องการยอมรับของกลุ่ม (Belongings)

ความต้องการเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผลักดันให้มนุษย์ต่อสู้ดิ้นรน ทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อสนองความต้องการของตนเอง ความรุนแรงนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการและความสามารถของแต่ละคน ซึ่งมีไม่เท่ากัน (วิจิตร อวระกุล. 2542 : 50-51)

จากทฤษฎีความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ตามแนวความคิดของนักจิตวิทยาที่นำเสนอมาข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงและสอดคล้องกัน ซึ่งทำให้ทราบได้ว่าโดยธรรมชาติมนุษย์มีความต้องการพื้นฐานที่เหมือนกัน แต่มนุษย์แต่ละคนจะแสดงพฤติกรรมและระดับของความต้อการนั้นแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม วุฒิภาวะ การเรียนรู้ และการปรับตัวของแต่ละบุคคล

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ห้โนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน

บทที่ 3

วิเคราะห์มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน

เรื่องสั้นเป็นงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่เกิดจากจินตนาการ อารมณ์ ความรู้สึก และความคิดที่นักเขียนมุ่งจะให้สาระความบันเทิง ความรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนแง่คิดต่าง ๆ แก่ผู้อ่าน ซึ่งโดยทั่วไปนักเขียนที่มีความสามารถ นอกจากจะเป็นผู้มีพรสวรรค์ในการสร้างสรรค์วรรณกรรมให้มีชีวิต โน้มน้าวจิตใจผู้อ่านแล้ว นักเขียนย่อมมีเจตนารมณ์ หรือความตั้งใจอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างในเรื่องที่แต่งนั้นเสมอ และนำความคิดนั้นถ่ายทอดสู่ผู้อ่าน แนวความคิดของนักเขียนมักได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวความคิดที่กว้างไกลกว่าคนธรรมดา เพราะมีความเข้าใจและเข้าถึงสภาพของมนุษย์และสังคมได้ดี ดังที่ตรีศิลปี บุญขจร กล่าวไว้สรุปได้ว่า นักเขียนสามารถเข้าใจโลกและมองสภาพความเป็นจริงได้ลึกกว่าคนทั่วไปมองเห็น ด้วยทัศนะที่กว้างไกลและลุ่มลึก ภาพที่เขียนให้จึงเป็นจริงยิ่งกว่าความเป็นจริง เพราะเป็นแก่นแท้ที่กลั่นกรองแล้วของความเป็นจริง (ตรีศิลปี บุญขจร. 2542 : 6-7)

การนำเสนอแนวความคิดส่วนตนของนักเขียนที่เกิดจากการสรุปรวมความคิด ความเข้าใจ การรับรู้ ตลอดจนประสบการณ์ของตัวเองที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วหลอมรวมเป็นภาพของความคิดส่วนตนนั้นเรียกว่า มโนทัศน์ ดังที่อาคม จันทรสุนทร ได้กล่าวถึงความหมายของมโนทัศน์ซึ่งสรุปได้ว่า มโนทัศน์ คือ ความคิดความเข้าใจที่สรุปรวมเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันเกิดจากการได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้น หรือเรื่องนั้นหลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ แบบ แล้วใช้คุณลักษณะของสิ่งนั้นหรือเรื่องมาจัดเป็นพวกให้เกิดความเข้าใจโดยสรุปรวมในสิ่งนั้นหรือเรื่องนั้น (อาคม จันทรสุนทร. 2522 : 47) และเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของมโนทัศน์ว่า มโนทัศน์เป็นความคิดรวบยอดที่เรามีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มโนทัศน์มีส่วนสำคัญในการปรุงแต่งชีวิตของแต่ละคนให้แตกต่างกันไปตามวิถีทางของตน แต่ละคนมีมโนทัศน์ในแต่ละเรื่องอย่างไรวนนั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการก่อร่างมโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2545 : คำนำ)

ในงานเขียนเรื่องสั้นของอัญชันแม้จะมีกลวิธี เหตุการณ์ ฉากและเรื่องราวที่นำเสนอแตกต่างกันบ้าง คล้ายคลึงกันบ้างในแต่ละเรื่อง แต่สิ่งที่อัญชันได้นำเสนอไว้มักสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ไว้อย่างเด่นชัด อัญชันได้สะท้อนภาพของคนหลากหลายแบบ หลากหลายมุมชีวิต โดยตัวละครแต่ละตัวจะมีทั้งรายละเอียด ความนึกคิด ความปรารถนา และพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของมนุษย์ ซึ่งอัญชันเสนอมโนทัศน์นี้ผ่านทางตัวบท โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร ฉากและบทสนทนาของเรื่องสั้นแต่ละเรื่อง มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชันนั้นผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์
2. มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องมนุษย์กับการดำเนินชีวิตในสังคม
3. มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องชีวิตกับความตาย
4. มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์

ธรรมชาติของมนุษย์ หมายถึง ลักษณะอันเป็นเนื้อแท้ของมนุษย์ ดังที่ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายคำว่า ธรรมชาติของมนุษย์ ในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาว่า "ธรรมชาติของมนุษย์ หมายถึง ลักษณะที่แท้จริง และดั้งเดิมของมนุษย์โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสภาพจิตใจ และความต้องการจำเป็น (Needs) ทั้งหลายที่เป็นสิ่งจูงใจให้มนุษย์กระทำการต่าง ๆ" (ราชบัณฑิตยสถาน. 2532 : 176)

อัญชันได้เสนอมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

- 1.1 มนุษย์ต้องการความรัก
- 1.2 มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว
- 1.3 มนุษย์เบียดเบียนผู้อื่น
- 1.4 มนุษย์มีความหลง

1.1 มนุษย์ต้องการความรัก

ธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนต้องการความรักความเข้าใจ ปราบปรามที่จะให้ผู้อื่นยอมรับและเห็นคุณค่าของตน มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยและอยู่ร่วมกัน มนุษย์จึงมีความสัมพันธ์กันและมีความรักให้แก่กัน ความรักอาจเกิดได้หลายรูปแบบ เช่น ความรักของพ่อแม่ลูก ความรักของสามีภรรยา ความรักของชายหนุ่มหญิงสาว เป็นต้น

จากการศึกษามโนทัศน์ของอัญชัน พบว่าอัญชันเสนอมโนทัศน์ว่า มนุษย์ทุกคนต้องการความรัก ความรักเป็นสิ่งสวยงามตามที่แต่ละคนจะจินตนาการ และเมื่อความรักจากไป มนุษย์ก็จะคร่ำครวญและโหยหาความรักนั้น

ในเรื่องแม่ครับ อัญชันได้เสนอให้เห็นถึงความรักอันยิ่งใหญ่ของแม่กับลูกที่ลึกซึ้งสวยงาม เป็นความรักที่สัมผัสได้ด้วยอารมณ์ละเอียดอ่อนและจินตนาการ หนุ่ยเป็นเด็กผู้ชายที่แม่เพิ่งตายจากไป ความตายของแม่เป็นความทุกข์อันใหญ่หลวงที่พรากความรักอันลึกซึ้งของหนุ่ยไป ความรักของแม่ลูกที่รวมไว้ด้วยความเข้าใจ จินตนาการ และรับรู้ความลับของกันและกันต่าง ๆ มากมาย จนหนุ่ยคิดว่าไม่อาจหาความรักของผู้อื่นมาทดแทนได้ แม้ว่ายายจะรัก

หนู่มากเช่นกัน แต่ยายไม่เคยรู้ถึงจินตนาการของหนู ความรักของยายจึงมาแทนที่ความรักของแม่ไม่ได้ ดังข้อความว่า

...ยายรักหนูมากอย่างที่แม่รักหนู แต่หัวใจยายไม่เคยรับรู้ความลับของหนูที่ซุกอยู่ตามซอกเล็กซอกน้อยทั่วบ้านเต็มไปหมด นับตั้งแต่ชุมทรัพย์มหาสมบัติที่โจรสลัดแอบมาซ่อนไว้ในลังถ่านหลังครัว กับชอกโปรดข้างตู้เสื้อผ้าของเจ้าแมวโตเรมอน กระทั่งถึงความลับยิ่งยวดในกระเป๋าวายซุกอยู่ใต้เตียงที่แม่หวงมาก...

(แม่ครับ : 12-13)

จากเรื่องนี้ผู้อ่านยังได้แสดงมโนทัศน์ให้เห็นว่ามนุษย์ขาดความรักไม่ได้ เมื่อหนูคำนึงถึงความตายของแม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น หนูจึงโหยหาความรักจากแม่จนทำให้หนูตกอยู่ในโลกของความหวาดกลัวและฝันร้าย หนูนอนซึมไม่ยอมพูดกับใคร แต่เมื่อหนูพยายามต่อสู้กับภาพในฝันร้าย ด้วยการใช้จินตนาการวาดภาพแม่ขึ้นมาช่วยต่อสู้ หนูก็เอาชนะฝันร้ายนั้นได้ด้วยความรักที่มีอยู่ในอารมณ์ละเอียดอ่อนและสัมผัสได้ด้วยใจของแม่กับลูก ในที่สุดหนูก็พูดออกมาได้เป็นปกติ เพราะหนูค้นพบความรักของแม่ที่อยู่ในใจตนเอง ดังข้อความว่า

...ถ้าหนูอยากเจอแม่ แม่ไม่ได้ไปไหน แม่อยู่ในจังหวะและเพลงที่หนูร้อง อยู่ใน ก ไก่ ข ไข่ ที่หนูเขียน แม่อยู่ในภาพตัวการ์ตูนที่หนูวาด อยู่ในก้อนดินเหนียวดินน้ำมันที่หนูรักจะปั้น แม่อยู่ในนี้ ในหัวใจดวงเล็ก ๆ แต่สร้างสรรค์จินตนาการได้ไม่สิ้นสุดขอบเขตของหนูดวงนี้...

(แม่ครับ : 22)

นอกจากนั้นในเรื่อง ปลาหางเปีย ผู้อ่านยังได้แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่ต้องการความรัก ภาวะอารมณ์ที่ผันแปรของเด็กหญิงปล้อง เพราะความหลงเข้าใจผิดว่าไม่มีใครรัก ทำให้ปล้องเป็นเด็กแก่น ก้าวร้าว และแสดงพฤติกรรมผาดโผนเกินเด็กผู้หญิงทั่วไป แต่ในความแก่น ปากกล้า และไม่กลัวใครนั้นแฝงไว้ด้วยความรู้สึกโหยหาความรัก ดังตัวอย่างจากบทสนทนาตอนที่คุณยายลงโทษเด็กหญิงปล้องที่แกล้งคนในบ้าน ดังนี้

"ของเล่นมีให้เล่นบานเบียงไม่เล่น กลับสาระแนไปเล่นห้าม ๆ หลอกไม่เว้นว่าเด็กว่าผู้ใหญ่ให้เขาเดือดร้อน เจ้าป๊อดมันผู้ชายยังไม่เห็นทำตัวน่าหนักใจสักเท่าซี่เล็บ ถ้าไม่ลงโทษเสียบ้างหาไม่ก็จะกำเริบความพิเรนขึ้นไม่จบสิ้น..."

“ก็...ไม่เคยมีใครให้อะไรปล้องซักอย่าง ที่ป๊อดเดี๋ยวมีว่าวเล่น เดี๋ยวมีหุ่นนี่เล่นเยอะแยะ แล้วจะให้ปล้องไปเล่นอะไร...” เด็กหญิงพูดไปก้มหน้าไปแล้วถือโอกาสที่คุณยายราไฉนนิ่งฟังอยู่ รวบรวมความกล้าหาญชาญชัยครั้งใหญ่หลวงให้หลุดออกมาเป็นคำพูดจนได้

“คุณยายคะ จริงหรือเปล่าคะที่ป๊อดมันบอกว่าคุณตา...ไม่ยากให้ปล้องเกิด...” เด็กหญิงเงยหน้าขึ้นมาหาสายตาของคุณยายที่หันขวับมาปะทะ หากแล้วสายตาของคุณยายก็กลับหันเหไปทางอื่นเสียเฉย ๆ ...เพียงแค่นี้เด็กหญิงก็ถึงกับก้มลงไปม้มปาก ตัวเนื้อริก ๆ สั่นสะเทือนอย่างรู้ได้ชัดว่าเจ้าของร่างกำลังบีบบังคับอาการชนิดนั้นเอาไว้ว่าเป็นตายไม่แพ้กัน

(ปลาหางเปื้อน : 41-42)

อัญชันได้แสดงให้เห็นได้ชัดว่า มนุษย์ทุกคนต้องการความรัก ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ผู้หญิงหรือผู้ชาย และเมื่อมนุษย์ประจักษ์ว่าตัวเองได้รับความรักจากผู้อื่น มนุษย์ก็จะมีความสุขสมหวัง ดังในเรื่องปลาหางเปื้อน เมื่อเด็กหญิงปล้องสัมผัสได้ถึงความรักที่คุณยายมีต่อตน ก็เกิดความรู้สึกดีใจขึ้น และมีความสุข ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...เด็กหญิงกะพริบตาติด ๆ กัน ก้มลงจ้องด้วยจุดประสงค์ที่จะกลั่นความรู้สึกที่พุ่งขึ้นจนร้อนหัวตาผ่าเอาไว้ คุณยายเอื้อมมือมากระตุกหางเปื้อนของหลาน มือนั้นค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นลูบหัวก่อนจะปล่อยให้เป็นอิสระ

“คุณยาย...ให้ปล้องหรือคะ” เด็กหญิงถามทั้ง ๆ รู้ หูตาแดงระเรื่อ “คุณยายไม่ได้...เกลียดปล้อง”...

ด้วยหัวใจที่ปรือไปรออยู่แล้วบนฟ้า หลานสาวตั้งท่าจะวิ่งตึง ๆ ออกไป หากถ้ามีได้มีเสียงเขียว ๆ อย่างที่ชินหูอยู่ทุกเมื่อเชียววันของคุณยายไล่หลังแว๊ดมาติด ๆ เสียก่อน...หลานสาวยังฝืนเท้าแล้วทำหัวเราะอ่อย ๆ แต่ส้อมเสียงผ่องแผ้วกว่าทุกวัน เด็กหญิงยอมตัวให้ถูกลากจูงลงกระโดดหายลงใต้ถุนไปทั้งยายทั้งหลาน แต่มือยังคงคว้าไว้กับตัวแนบแน่น

(ปลาหางเปื้อน : 46-47)

ในเรื่องอันเป็นที่รัก อัญชันได้เสนอให้เห็นภาพของเด็กที่ขาดความอบอุ่น ขาดความรัก ขาดเพื่อน นุ้ยเป็นเด็กหญิงวัยแปดขวบที่มีแม่เป็นผู้หญิงกลางคืน นุ้ยจึงถูกรังเกียจ และถูกกีดกันไม่ให้เล่นกับเพื่อน ๆ ในซอย ประกอบกับนุ้ยเป็นเด็กที่เรียนอ่อน จึงไม่ได้รับความรักความเมตตาจากครูและเพื่อนร่วมชั้นเรียน นุ้ยจึงเป็นเด็กที่ขาดความรัก เมื่อนุ้ยได้รับตุ๊กตาจากลุงใจดีคนหนึ่ง นุ้ยจึงยึด “ตุ้ดตุ้ด” ตุ๊กตานี้เป็นตัวแทนของความรักทั้งหมดที่มีอยู่ และเมื่อนุ้ยเผลอทำ “ตุ้ดตุ้ด” ตกหน้าชั้นเรียน คุณครูรีบตุ้ดตุ้ดไป นุ้ยรู้สึกว่าคุณครูสละสลวยหมดทุกอย่าง ความต้องการได้ความรักกลับคืนมา ทำให้นุ้ยกล้าที่จะเข้าไปยึดแย่งตุ้ดตุ้ดคืนจากครู ทำให้เห็น

ถึงธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่ต้องการความรัก เมื่อความรักกำลังจะหลุดลอยไป มนุษย์พร้อมที่จะทำทุกอย่างเพื่อยื้อแย่งความรักนั้นกลับคืนมา ดังตัวอย่างในเรื่องอันเป็นที่รัก ดังนี้

เคราะห์กรรมของมนุษย์มีจริงหรือไม่ น้อยยังไม่สามารถรับรู้ น้อยรู้แต่ว่าไม่ว่าจะผูกใจรักสิ่งใด สิ่งนั้นก็ดูเหมือนต้องมีอันเป็นไป ตุงตุงเป็นเพียงสิ่งเดียวในโลกที่เหลืออยู่ให้น้อยรัก ไอ้หงออด ไอ้ต่างด้านเดียวและท้ายสุดก็คือลุง ได้มลายสูญไปจากน้อยที่ละสิ่ง น้อยหือ้อ ตามืดพร่า...สติของน้อยในขณะนี้เหลือริบหรี่ พอให้คิดแต่เพียงว่าเป็นตายแก่ไหนตนไม่คำนึง นอกจากจะต้องเอาตุงตุงคืนมาจากครูให้ได้...น้อยตรงเข้าไปยื้อแย่งตุงตุงออกมาจากมือครูเป็นพัลวัน แต่ครูกลับดึงเอาไว้นั่นไม่ยอมปล่อย

“ปล่อยนะ บอกให้ปล่อย!” ครูตวาดสุดเสียง กระซกตุงตุงกลับมาอีก...แต่น้อยก็โถมเข้ามายื้อยุดคุ้ยกระซกตุงตุงจากครูอีก เหมือนกับคนที่กำลังลืมนสติ สิ้นหน้าครูถอดสี ความโกรธเปลี่ยนมาเป็นความตกใจ เมื่อเผชิญกับความกล้าบ้าบิ่นที่ครูเองไม่คาดคิดว่าจะมีอยู่ในตัวของเด็กหญิงผู้แสนเจียมหิมนตรงหน้า

(อันเป็นที่รัก : 27-28)

จากเรื่องอันเป็นที่รักนี้ อัญชันยังได้เสนอภาพของความปิติของมนุษย์ที่ได้รับความรักกลับคืนมา แม้น้อยจะเป็นเด็กหญิงอายุเพียงแปดขวบ แต่ด้วยความรู้สึกที่ตัวเองเป็นคนไร้ค่า ไร้ความหมายกับใคร ๆ จนยึด “ตุงตุง” ซึ่งเป็นตุ๊กตาเป็นตัวแทนของความรัก เมื่อน้อยเปิดโต๊ะเรียนในเช้าวันถัดมาและพบตุงตุงอยู่ในโต๊ะ ทำให้น้อยมีความรู้สึกเหมือนตายแล้วเกิดใหม่ ดังนี้

ด้วยความตื่นเต้นจนหัวใจแทบหยุด น้อยค่อย ๆ ตั้งสติลงใจหิบบงุนั้นขึ้นมาจากโต๊ะ เมื่อมารู้สึกตัวอีกทีก็พบว่าตนเองกำลังเอาตุงตุงกอดไว้กับตัวจนแน่น น้อยจูบตุงตุง จูบแล้วจูบเล่าเฝ้าแต่จูบกอดอย่างดุจดั่งมอยุ่พักใหญ่ ๆ น้ำมูกน้ำตาเปโระกันไปทั้งสองสหาย ความรู้สึกทั้งหมดท่วมท้นไปด้วยความปิติราวกับได้เกิดใหม่ น้อยได้แต่พรวดบอกกับตัวเองขณะที่แนบตุงตุงอยู่ในอ้อมกอดว่า ความรักทั้งหมดที่น้อยมีต่อตุงตุงเป็นแน่แท้แล้ว ที่ได้ก่อเหตุอันเหลือเชื่อให้เกิดเป็นจริงอยู่เบื้องหน้า

(อันเป็นที่รัก : 31)

การที่มนุษย์พยายามหาสิ่งมาทดแทนความรักที่ขาดหายไป เป็นการแสดงให้เห็นถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่ต้องการความรัก ไม่ปรารถนาจะพบกับความเดียวดาย ดังที่น้อยใช้ตุ๊กตาแทนความรักของตน อัญชันยังได้แสดงมโนทัศน์ในลักษณะนี้ไว้อีกในเรื่องจุดเยือกแข็ง ตาเฒ่าดาวหมี ชายชราผู้มีสายเลือดอินเดียนแดงพักอยู่ในอพาร์ทเมนต์เก่า ๆ ที่รัฐบาลจัดไว้ให้คนชราและทุพพลภาพอาศัยในเมืองฮิวสตัน เขาอยู่อย่างเดียวดายเพราะทั้งลูก

และภรรยาทุกข์ทุกข์ยากได้เสียชีวิตไปแล้ว เฒ่าดาวหมีเป็นคนลึกลับและไม่ยอมสูงส่งกับใคร จนในเมืองเล็ก ๆ นั้นลือกันว่าแกเป็นพอมดหมอผี บ้างก็ว่าแกเป็นผีดิบ แต่ภายใต้ดวงหน้าที่กระด้าง เย็นชา และดุดัน รวมทั้งท่าทางหยิ่งผยองของเฒ่าชรา นั้น กลับมีความเหงาเปล่าเปลี่ยวและโหยหาความรักที่จากไป เฒ่าดาวหมีพยายามต่อสู้กับความรู้สึกนี้ด้วยการแกะสลักหุ่นไม้ให้มีหน้าตาเหมือนคนที่ตนรัก และดัดเสียงพูดคุยนทนากับหุ่นไม้ นั้นเพื่อเป็นตัวแทนแห่งความรักของตน จนทำให้คนอื่น ๆ เข้าใจผิดคิดว่าเฒ่าดาวหมีเป็นพอมดที่ติดต่อกับวิญญาณได้ดังความว่า

ผมชนลุกขึ้นมาอยู่เมื่อคิดว่า บางทีฟ้าดินอาจจโง่งมเข้ามาในห้องนี้ เพื่อให้ผมได้มาเป็นพยานให้กับสปีริตอันใหญ่ยิ่งเหนือสิ่งใดของมนุษย์เรา ผู้พยายามเอาชนะโลกอันแปลกแยก และโหดร้ายไปจนถึงที่สุดทราบเท่าที่ยังมีลมหายใจ ผมได้มาเห็นเต็มทั้งสองตาของผมว่า ได้มีเพื่อนมนุษย์ของผมคนหนึ่ง พยายามหาทางออกให้กับชีวิตของตนเองที่ถูกทอดทิ้งให้เปล่าเปลี่ยวจนเหลือจะทนทน ด้วยวิธีการมหัศจรรย์เกินกว่าที่จะมีใครนึกไปถึง จนกระทั่งนำความเข้าใจผิดที่กลายเป็นความหวาดกลัวมาสู่คนรอบข้าง ตาเฒ่าหาวิธีต่อสู้กับความอ้างว้างของชีวิตด้วยการใช้เสียงของตัวเองสร้างบุคคลผู้เป็นที่รัก ซึ่งในครั้งหนึ่งเคยมีตัวตนอยู่ในโลกขึ้นมาแทนตัวตนคนจริง ๆ ที่ต้องจากแกไป เสียงของแกนั่นเองที่สร้างโลกให้แกเข้าไปอยู่อย่างอบอุ่น...

(จุดเยือกแข็ง : 169-170)

นอกจากอัญชันจะแสดงมโนทัศน์ในเรื่องมนุษย์ต้องการความรัก และพยายามต่อสู้ให้ได้มาซึ่งความรักแล้ว อัญชันยังเสนอภาพความทุกข์อันยิ่งใหญ่ของแม่เมื่อลูกอันเป็นที่รักจากไป จากเรื่องจุดเยือกแข็ง ไหล่หญิงเจ้าของร้านค้าผลไม้ในเมืองฮือควาโฮ ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำฮัดสัน ต้องสูญเสียลูกชายที่ชื่อไบรอัน ซึ่งพลัดตกลงไปในแม่น้ำขณะที่อุณหภูมิต่ำกว่าจุดเยือกแข็งไปหลายสิบองศา มีผู้พบศพหุ่นน้อยไบรอันแช่แข็งติดอยู่ใต้น้ำแข็งริมเขื่อน ไหล่เสียใจกับการจากไปของลูกชายอย่างมาก ความทุกข์อันใหญ่หลวงของแม่ที่สูญเสียลูกในวัยน่ารักน่าเอ็นดูนั้น อัญชันได้สะท้อนให้เห็นดังนี้

พิธีฝังศพของเจ้าหนูที่ลีไปร่วมแน่นขนัดไปด้วยผู้คน...ขณะที่ลีจะสาวเท้ากลับ เมื่อพระบาทหลวงประจำโบสถ์ทำพิธีโยนก้อนดินลงสู่หลุมเสร็จเรียบร้อยแล้ว เขาก็ต้องหันไปเมื่อได้ยินเสียงร้องเรียกจากไหล่ ลีถึงกับยืดยางต่อความเปลี่ยนแปลงของไหล่ที่ดูผิดไปราวกับเป็นคนละคน ดวงหน้าปลั่งปลั่งที่เจ้าหนูถอดเต้ามา บัดนี้ซบดอกลงไปจนเห็นดวงตาที่ลึกลงโหล และแดงก่ำไปด้วยสายเลือดที่ซ่านไปทั่วลูกตา หล่อนผ่ายผอมแทบจะเหลือแต่โครงกระดูกภายในเพียงชั่วสองอาทิตย์ ความทุกข์ในระดับที่ลึสุดจะหยั่ง ได้ทะเก็นร่างกายของหล่อนจนเหลือพอให้มีลมหายใจพวยงชีวิตอยู่เท่าที่ลีเห็น...

(จุดเยือกแข็ง : 132-133)

อัญชันเสนอภาพให้เห็นว่าความรัก ความห่วงใยเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ทุกคน ทุกฐานะ อาชีพ นอกจากความรักของพ่อ-แม่-ลูก ความรักของคู่ชีวิตก็เป็นสิ่งที่สวยงาม ในเรื่องขอทาน ดากุดกับยายเหล่ขอทานสองผิวเมียได้แสดงออกถึงความรักที่มีต่อกัน ด้วยการดูแลห่วงใยกัน แม้ว่าคนทั้งสองจะพิการและต่ำต้อยเพียงใด การแสดงออกของความห่วงใยที่กระทำตาม อุดภาพนั้น เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ทุกผู้ทุกนามต้องการความรักได้อย่างชัดเจน ดังตอนที่ดากุดแสดงความห่วงใยยายเหล่ในเวลาที่แดดออกหรือฝนตก ดังข้อความนี้

...แทบทุกหนที่แดดออกเปรี้ยง ๆ ดากุดก็จะจัดหมวกฟางรุ่งรังขึ้นมาให้เมียสวมบังแดด ตัวแก ยอมนั่งตากแดดเสียเอง...นอกจากวันไหนฝนฟ้าตกกะนองหนัก ถึงจะพากันกระโดดตัวมาหลบได้ กันสาดพอใช้ชายคาตึกห้องแถวกันฝน และดากุดแกก็จะไม่ลืมที่จะเอาหมวกใบเก่านั้นอีก มาบัง หน้าเมียมั่ง หน้าของแกเองมั่งให้พ้นละอองฝอย ๆ ของเม็ดฝนที่สาดเข้ามาจนเริ่มหนาวสั่น...

(ขอทาน : 158)

ในเรื่องผู้ต้องมนตรา อัญชันได้เสนอภาพของชายหนุ่มหญิงสาวที่กำลังตกอยู่ในความรัก มักจะหลงใหลอยู่ในอารมณ์ของความรักจนมองข้ามสิ่งอื่นใดไปหมด เหมือนตกอยู่ในมนตรา ดังตอนที่บรรยายว่า

...ฉันได้รู้จักคุณสมบัติพิเศษต่าง ๆ ที่ความรักสามารถบันดาลให้แก่ผู้ที่ต้องมนตราของมัน สิ่งแรกสุดที่ฉันได้สัมผัส ฉันได้พบว่าความรัก คือแว่นวิเศษที่ยื่นมาให้ฉันส่องมองสารพันรอบตัวด้วยความรู้สึกที่แปลกไป มันเปลี่ยนให้นานาสิ่งซึ่งครั้งหนึ่งเคยมองเห็นผ่านหูผ่านตาอย่างจำเจมาทุกเมื่อเชียววัน เกิดมีชีวิต รูปร่าง สีสัณ และกลิ่นไอ ในแบบเฉพาะตัวของมันโดดเด่นออกมาจากกันอย่างชวนตื่นตา...ความทุกข์ เป็นสิ่งที่ฉันมองไม่เห็น และไม่ได้สนใจว่ามันหายไปไหนกันหมด มันอาจมีอยู่รอบ ๆ ตัวฉันก็ได้ เว้นแต่จะถูกแว่นวิเศษอันนี้ตูดกักเอาไว้ไม่ให้ลอดผ่านออกมาบรรจบ...

(ผู้ต้องมนตรา : 202)

ผู้ที่อยู่ในมนตราของความรักจะมองทุกสิ่งสวยงาม โดยมองข้ามความจริงหรือเหตุผลต่าง ๆ แต่พอความรักเปลี่ยนไป ความผิดหวังเข้ามาแทนที่ มนุษย์จึงพบกับความทุกข์ระทมอย่างสาหัส จากเรื่องผู้ต้องมนตรานี้ อัญชันเสนอมโนทัศน์ว่าการที่มนุษย์ต้องการความรัก ความสมหวังนั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นเพราะมนุษย์ต้องการเป็นคนมีค่าในสายตาคนอื่น มโนทัศน์นี้อัญชันเสนอผ่านหญิงสาวที่พบกับความทุกข์อย่างใหญ่หลวงที่คนรักของเธอมาสารภาพว่ามีผู้หญิงคนใหม่ สืบเดือนเต็มทีหญิงสาวอยู่กับความทุกข์โศกที่รายรอบตัว จนวันหนึ่งเธอพบ

ความจริงว่า เธอไม่ได้เสียใจที่คนรักเปลี่ยนไป แต่เธอเสียใจภาพหญิงสาวที่แสนดีมีค่าดังที่ชายคนรักเคยพร่ำบอกเธอ เธอเข้าใจในตอนนั้นเองว่าแท้ที่จริงแล้วมนุษย์เราต้องการความรัก เพราะเรารักตัวเองมากกว่า ปราบปรามจะให้ตัวเองมีค่าในสายตาของคนอื่น จึงพยายามแสวงหาให้ได้ความรักมา ดังข้อความว่า

ที่ฉันจะเป็นจะตายทุกวันนี้ ก็เพราะจุดนี้มิใช่หรือ ฉันเสียอกเสียตาย 'ภาพ' ของตัวเอง ที่มีความรักจากเขาช่วยทำหน้าที่เป็นกระจกเงา ยืนมาให้ฉันมีโอกาสส่องมองดูเงาของตัวเองในกระจก ซึ่งปรากฏตรงตามคุณสมบัติและรูปโฉมที่ฉันใฝ่ฝันที่จะเห็นอยู่ในตัวฉัน ฉันตอกชกหัวฟุ่ฟายเมื่อเขาไปมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงคนใหม่ เพราะนั่นเท่ากับว่าฉันถูกผลักให้กลับไปอยู่กับภาพเดิมของตัวเองแท้จริงของฉันเอง ที่เป็นเพียงผู้หญิงธรรมดาคนหนึ่ง...ฉันโผล่เดินเข้าไปยืนอยู่ตรงหน้าบานกระจกเงาอีกครั้ง หลังจากที่ได้เรียนรู้ความจริงคราวนี้ เพื่อจะขอดูหน้าดูตาตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดฉันมีอาการหลงรักอย่างไม่ลืมหูลืมตา...จริง ๆ ด้วย ฉันรักตัวเองยิ่งกว่าหลงรักใคร ๆ ในโลก ฉันรักตัวเองถึงขนาดที่ยอมปลอมแปลงความรักอันนี้ให้ไปอยู่ในรูปของความรักผู้อื่น...

(ผู้ต้องมนตรา : 212-213)

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าอัญชันมีมโนทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์ทุกคนต้องการความรัก และเมื่อความรักจากไป มนุษย์ก็จะโหยหาความรักนั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้เพื่อแย่งชิง หรือการหาสิ่งอื่นมาทดแทน รวมถึงการจมอยู่กับความทุกข์ตรมที่เสียสิ่งที่รักไป ในเรื่องความรักของชายหนุ่มหญิงสาว อัญชันมีมโนทัศน์ว่าเป็นความรักที่แปลกปลอมให้อยู่ในรูปของความรักผู้อื่น อันที่จริงแล้วความรักที่เราอยากได้รับนั้นกลับเป็นความรักตัวเอง ต้องการให้ตัวเองมีค่าในสายตาของผู้อื่น

1.2 มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว

มนุษย์มีธรรมชาติของความเห็นแก่ตัวเป็นธาตุแท้ที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของแต่ละคน อาจจะมีมากบ้าง น้อยบ้าง ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่จะกล่อมเกลา ปลุกฝังให้มนุษย์แต่ละคนแสดงพฤติกรรมนั้นแตกต่างกัน พฤติกรรมของความรักตัวกลัวตาย การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น การเอารัดเอาเปรียบ ตลอดจนความโลภ โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์และความพึงพอใจแก่ตัวเองมากที่สุด เป็นพฤติกรรมที่ปรากฏในตัวมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย

จากการศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน พบว่าอัญชันมีมโนทัศน์ในเรื่องมนุษย์มีความเห็นแก่ตัว ดังนี้

1.2.1 ความรักตัวกลัวตาย

1.2.2 การเอารัดเอาเปรียบ

1.2.3 ความโลภ

1.2.1 ความรักตัวกลัวตาย

อัญชันเสนอมโนทัศน์ว่าธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนมีความรักตัวกลัวตายอยู่ในจิตสำนึกเสมอ เมื่อไรก็ตามที่มีภัยใกล้ตัวมนุษย์จะทำทุกวิถีทางให้ตัวเองรอดไว้ก่อน

ในเรื่องหม้อที่ขุดไม่ออก อัญชันเสนอให้เห็นภาพของอันและแอม ลูกชายและลูกสาวของ“หล่อน” ซึ่งมีชีวิตครอบครัวที่ขาดความสุข เพราะพ่อเป็นคนเจ้าอารมณ์ โมโหง่ายและตระหนี่ถี่เหนียวกับทุกเรื่อง บ่อยครั้งที่เด็กทั้งสองคนเห็นพ่อทำร้ายแม่ อันและแอมจึงมีชีวิตที่ไร้ความสุข อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีพ่อดุ ขี้โมโห และแม่ที่อ่อนแอยอมตกเป็นเบี้ยล่างของพ่อตลอดเวลา ในเรื่องนี้เมื่อแม่ทำหม้อที่พ่อซื้อมาให้ไหม้ไหม้ไฟ แม่นำไปซ่อมไว้ได้เตียงของลูกเพื่อหลบสายตาพ่อ แต่เด็กทั้งสองคนต่างพยายามที่จะเอาหม้อใบนั้นไปซ่อมไว้ได้เตียงของอีกคนหนึ่ง ด้วยกลัวพ่อจะจับได้ และในที่สุดเมื่อพ่อจับได้ พ่อตบตีแม่จนเลือดกบปาก และหันมาลงโทษเด็กทั้งสองคน อันและแอมต่างพยายามแก้ตัวและโยนความผิดให้อีกฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งพูดโยนความผิดไปให้แม่ตนเองที่มีสภาพบอบช้ำน่าสงสาร เพื่อที่ตัวเองจะได้รอดพ้นจากการถูกพ่อลงโทษดังข้อความนี้

“แอม...แอมไม่รู้เรื่อง ตอนที่แม่เอาหม้อมาขัดไว้ได้เตียงแอม แอมยังบอกให้แม่ไปขัดไว้ได้เตียงพี่อันแทนเลย พี่อันเขาเป็นคนต้นคิดนี่” เด็กหญิงซัดทอด น้ำตาร่วงเผาะๆเป็นเม็ดโตๆ

“โอ๊ย! อันเปล่าอะพ่อ” เด็กชายร้องโฮๆ เสียงดังแก้ตัวขึ้นมาบ้าง ทั้งที่กลัวพอลานยิ่งกว่าหนูกลัวแมว “ฮือฮือ...อันไม่รู้เรื่อง เมื่อก่อนแอมแอบเอามาโยนได้เตียงอัน อันยังสู้กับมันเอาหม้อโยนคืนไปได้เลย แอมล่ะอะพ่อ ฮีตัวดี มันเอาเงินที่แม่ให้เป็นค่าไม่ให้บอกพ่อ ไปใช้หมด...แต่ของอันยังอยู่ดีเลย อะ อันคืนให้พ่อ” เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ใจ เด็กชายค่อยๆ ล้วงธนบัตรใบละสิบที่เจ้าตัวอุตสำหรับพับเก็บอย่างถนอมขึ้นมาจากกระเป๋าด้วยมืออันสั่นเทา

(หม้อที่ขุดไม่ออก : 77-78)

อัญชันเสนอมโนทัศน์ให้เห็นว่า ธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนมุ่งแต่จะเอาตัวรอดด้วยความรักตัวกลัวตายกันทุกคน และยิ่งถ้าบุคคลผู้นั้นอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ขาดความอบอุ่น ไร้ความสุข เขาก็จะมีพฤติกรรมของความรักตัวกลัวตายฉายออกมาอย่างชัดเจนขึ้น ดังเด็กทั้งสองคนที่พยายามโยนความผิดให้คนอื่น แม้กระทั่งแม่ของตนเอง ทั้งๆ ที่เห็นพ่อทารุณกรรมกับแม่อย่างโหดร้าย อัญชันเสนอมโนทัศน์นี้ผ่านความคิดของ“หล่อน” ดังนี้

หล่อนเอี้ยวตัวหันไปมองลูกอย่างลำบากอย่างเย็น ทั้งๆ ที่น้ำมูกน้ำตาผสมกับเลือดจากจมูก ปากออกแดงเลอะเต็มหน้า เห็นตัวลูก รำๆ ร่างๆ แต่เพียงหลังไวๆ ของสองพี่น้องที่เปิดแน่นไปแล้ว เมื่อพ่อรามือ...ทั้งสองคือเลือดในอกของหล่อน เคยแม้กระทั่งได้ร่วมลมหายใจผ่านสายในอุทรของกัน มาก่อน แต่ทุกวันนี้ ชีวิตทั้งสองที่ถอดเลือดเนื้อมาจากกายหล่อนมิได้เป็นอะไรอื่นอีกแล้ว นอกเสียจาก เด็กผู้กำพร้าความผาสุกไม่ได้หลังดาเรื้อนของผู้ให้กำเนิด ลูกของหล่อนทั้งคู่กรำกรำกับความเป็นลูก ฝืนลูกคนของตน จนกระทั่งหัวใจเยว่วุ่นนั้นขาดต่อการที่จะรู้สึกสัมผัสสิ่งอื่นใดได้อีก...ยกเว้นเสียแต่การ คิดเอาตัวรอด

(หม้อที่ซูดไม่ออก : 78)

ในเรื่องวันประเมินค่า อัญชันได้เสนอให้เห็นพฤติกรรมของมนุษย์ในยามวิกฤติ ของชีวิตที่จะต้องเลือกระหว่างความเป็นและความตาย มนุษย์มักเลือกที่จะให้ชีวิตตนเองรอดไว้ ก่อน แม้ผู้ที่จะต้องตายนั้นเป็นบุคคลที่ตัวเองรักก็ตาม สองหกเป็นชื่อของชายผู้ที่เกิดในสภาวะ ที่โลกต้องแย่งชิงอากาศหายใจ มลภาวะเป็นพิษ ฝนกรด และบรรยากาศมีวามหมอก ตลอดทั้งวัน ประชาชนไม่สามารถออกมานอกห้องพักได้หากขาดเสื้อคลุม หน้ากาก และถัง อากาศ รัฐจะเป็นผู้จัดสรรอากาศแจกจ่ายตามท่อส่งอากาศไปยังห้องพักของประชาชนตาม จำนวนผู้อยู่อาศัย และเมื่อเกิดสงครามรัฐต้องออกกฎอัยการศึกในการควบคุมการใช้อากาศและ ลดปริมาณอากาศที่ส่งไปตามท่อ สองหกกับภรรยาและลูกเล็กทั้งสองต้องแย่งชิงกันหายใจด้วย อาการทุรนทุราย ในที่สุดลูกสาวคนเล็กซึ่งมีอายุไม่กี่เดือนก็ขาดใจก่อน ภรรยาของเขามีสภาพ ตัวเขียวคล้ำ ตาเหลือกลานด้วยความทรมาน สองหกและลูกชายก็มีสภาพไม่ต่างกันเท่าไรนัก ภรรยาของเขาขอร้องให้สองหกช่วยทำให้เธอพ้นความทรมานตามลูกสาวไป สองหกตัดสินใจ ทำตามคำขอร้องของภรรยา เพื่อให้มีอากาศเหลือเพียงพอสำหรับตัวของเขาและลูกชาย อัญชันถ่ายทอดธรรมชาติของความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ในเรื่องนี้ผ่านความสำนึกผิดของสองหก ที่เล่าให้กับชายชราฟัง ดังข้อความว่า

.....และเดี๋ยวนี้ ผมก็ยังสงสัยตัวเองอยู่ไม่ว่า ถ้าสามารถหมุนกลับเวลาให้ผมเข้าไปอยู่ใน สถานการณ์ร้ายกาจนั้นได้อีก เพื่อให้โอกาสผมเลือกใหม่อีกหน ผมจะเลือกอะไรกันแน่ ผมจะ เลือกไม่ยอมฆ่าเมีย แม้ว่ามันอาจจะทำให้ผมต้องตายไปด้วย หรือว่าผมจะเลือกฆ่าเธอเพื่อให้ โอกาสตัวเองได้มีชีวิตต่อ....คุณครับ สิ่งที่ผมกลัวที่สุดก็คือ กลัวที่จะเห็นตัวเองยังไปเลือกที่จะทำ อย่างที่เคยทำมาแล้วโดยไม่ยอมเปลี่ยนใจ...

คุณครับ โปรดบอกผมหน่อยเถิดว่า...ผมควรจะนับตัวเองไว้ในคนประเภทไหน ในระหว่าง การได้ชื่อว่าเป็นคนผู้มีมนุษยธรรมที่ยอมฆ่าเมียเพื่อปลดปล่อยความทรมานให้เธอ หรือว่าคนผู้นั้น ควรได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์สารเลวที่เห็นแก่ตัวถึงขนาดลงมือทำสิ่งที่เลวร้ายที่สุดลงไป....

(วันประเมินค่า : 81)

อัญชันยังได้แสดงมโนทัศน์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์กับความเห็นแก่ตัวไว้อีกว่าธรรมชาติของความเห็นแก่ตัวนั้นเป็น “กฎธรรมชาติ” มนุษย์ทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เมื่อความตายมารออยู่ตรงหน้า มนุษย์ย่อมเลือกชีวิตตนเองไว้ก่อน ชีวิตของคนอื่นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ความรักตัวกลัวตายที่อัญชันนำเสนอไว้อีกตอนหนึ่งในเรื่องวันประเมินค่า คือเมื่อสองหกต้องไปรายงานตัวในวันประเมินค่าของตัวเอง เขาลิมน้ำซุดกันฝนกรดไปด้วย เมื่อฝนตกเขาและคนอื่น ๆ พวกกันเบียดเสียดแย่งชิงเข้าไปหลบใต้ชายคาจนกระทั่งถูกเด็กผู้หญิงเล็ก ๆ คนหนึ่ง เซลล์ลงถูกฝนชะตายอย่างทรมาน สองหกเล่าเรื่องนี้ให้ชายชราฟังอย่างสำนึกผิด ชายชราบอกสองหกว่า

...อย่าลงโทษตัวเองเลย คุณไม่ได้เป็นคนฆ่าเด็กคนนั้นหรอก ความรักตัวกลัวตายของคนทุกคนในที่นั้นต่างหาก ที่ฆ่าเด็กที่น่าสงสารคนนั้น...บางทีในวันพรุ่งนี้ตัวคุณเองหรือใครก็ได้ทั้งสิ้นก็มีสิทธิ์ตกเป็นเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายจากความรักตัวกลัวตายของเพื่อนมนุษย์คนอื่น ๆ ได้ เท่า ๆ กับเด็กผู้หญิงคนนั้นเหมือน ๆ กัน ไม่มีข้อยกเว้น เราเรียกปรากฏการณ์ปกติสิ่งนี้ของมนุษย์เราว่ากฎธรรมชาติ มันเป็นกฎที่โหดร้ายแต่ก็ครอบคลุมความยุติธรรม.....ไม่มีจิตใจของใครหน้าไหนทั้งสิ้น สูงประเสริฐเลิศเลอพอที่จะต้านทานกฎข้อนี้ได้ หากว่าในช่วงขณะนั้น คนผู้นั้น กำลังถูกกรงเล็บของความตายบีบคอบหอยของเขากองอยู่ เขาก็ก้มเลือกให้ชีวิตเขารอดไว้ก่อน ชีวิตของคนอื่นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

(วันประเมินค่า : 84)

ในเรื่องของความรักตัวเอง เห็นแก่ชีวิตของตนเองเป็นหลักนั้น อัญชันได้แสดงมโนทัศน์เรื่องนี้ไว้ในเรื่องห้วงเหวแห่งโลก ว่ามนุษย์เราถูกความหิวโหย ความรู้สึกรักตัวกลัวตายครอบงำอยู่ตลอดเวลา ความเป็น “คน” ก็จะถูกเบียดบังจนลดระดับลงไปเหลือเพียงความเห็นแก่ตัวเช่นเดียวกับ “สัตว์” เลือดเย็น อาลีบิตาของมาห์นาซ ได้เล่าให้เธอและน้องชายฟังถึงวิธีการที่พวกทหารนาซีได้ทรมานเชลยชาวยิวในค่ายกักกัน โดยการให้ทุกคนทำงานอย่างหนัก แต่ให้อดข้าวอดน้ำ หากใครทนไม่ได้ก็จะถูกนำไปรมแก๊สให้ตาย พวกที่เหลืออยู่ก็มีชีวิตอยู่เพียงวันต่อวัน สำนึกที่เหลือติดอยู่ก็คือความเห็นแก่ตัวที่ต้องคอยระวังรักษาชีวิตตัวเองให้รอด ดังข้อความว่า

...พวกนาซีต้องการให้แต่ละคน ที่ถูกขังอยู่ในค่ายนี้มีชีวิตอยู่ไปเพื่อจุดมุ่งหมายเพียงประการเดียว นั่นคือคอยระวังชีวิตของตนเอง...วันแล้ววันเล่าที่จิตใจของเขา ถูกความรักตัวกลัวตายครอบงำไว้ตลอด 24 ชั่วโมง ความรู้สึกชนิดนี้เข้ามาเบียดที่ความคิดอ่านด้านอื่น ๆ จนจิตสำนึกในระดับที่คนควรมี ถูกกดจนลดลงไปอยู่ในระดับเดียวกับสัตว์...สัตว์เลื้อยคลานเลือดเย็นแบบตะกวดแบบงู ที่จุดหมายแห่งการมีชีวิตที่มันรู้จักตั้งแต่เกิดไปจนตาย มีอยู่เพียงประการเดียวคือ ใช้ทุก ๆ ชีวิตที่

มันคลานไปพบ และมองเห็นว่ากินได้ จับมาขยำเป็นอาหาร เพื่อให้ตัวมันเองได้มีชีวิตรอด...ถึงขั้นสุดท้ายนี้ ต่างคนต่างก็ทำได้แม้แต่ทรยศหักหลังกันจนถึงชีวิต เพียงแลกกับของตอบแทนเล็ก ๆ น้อย ๆ จากผู้คุม ที่อาจเป็นเศษเนื้อหรือขนมปังชิ้นราล็กก้อน...

(ห้วงเหวแห่งโลก : 29-30)

นอกจากนี้อัณฐันยังสะท้อนให้เห็นอีกว่า แท้ที่จริงแล้วมนุษย์เรามีสำนึกของความเห็นแก่ตัวเองอยู่ในส่วนลึกของจิตใจ แม้จะมีสำนึกส่วนดีกดทับซ่อนเร้นไว้ แต่ถ้าเกิดเหตุการณ์ความเป็นความตายมารออยู่ตรงหน้า สำนึกส่วนดีนั้นก็อาจจะไม่สามารถปิดบังความเห็นแก่ตัวนั้นได้ ในเรื่องห้วงเหวแห่งโลก อาลีไม่อาจให้คำตอบมาห้นาจซึ่งเป็นลูกสาวสุดที่รักได้ว่า หากถ้าตนต้องเจอเหตุการณ์วิกฤตดังที่เชลยชาวยิวถูกพวกทหารนาซีกระทำ นั่นคือการแบ่งกลุ่มเชลยให้วิ่งแข่งกัน ใครเข้าเส้นชัยเป็นคนสุดท้ายคนนั้นจะถูกฆ่า และในการแบ่งกลุ่มนั้นพวกผู้คุมจะจับพอกับลูก หรือพี่น้องมาวิ่งแข่งกัน หากคนที่ร่วมสายโลหิตเดียวกันคนใดแพ้มันจะให้โอกาสแลกเปลี่ยนชีวิตแทนกันได้ อาลีไม่แน่ใจและไม่อาจตอบลูกในเวลานั้นได้ว่าหากมาห้นาจเข้าเส้นชัยเป็นคนสุดท้าย อาลีจะยอมแลกเปลี่ยนชีวิตกับลูกหรือไม่ อัณฐันเสนอ มโนทัศน์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์กับความรักตัวกลัวตายนี้ผ่านอาลี เขาจึงไม่อาจตอบลูกได้ว่าเมื่อถึงเวลานั้นสำนึกส่วนดีที่มีอยู่จะสามารถกดทับความรักตัวเองได้หรือไม่ ดังบทสนทนาที่

.....“พ่อจะพ่อ” เธอพยายามรวบรวมความกล้าหาญทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ “ถ้าหากมีคนทำกับเรา เหมือนกับที่นาซีทำกับยิวในค่ายกักกัน เราต้องวิ่งแข่งกันเพื่อแลกชีวิต ถ้าหนูวิ่งเข้าหลักเป็นคนสุดท้ายและมีใครสั่งให้พ่อเลือกระหว่างตัวพ่อกับหนู พ่อจะเลือกเอาใครจะ?”

มารดาของมาห้นาจหลุดคำอุทานออกมา แล้วมองดูเธออย่างตกใจ ไม่เคยมีความเจ็บปวดรอบงำอย่างยาวนานถึงขนาดนี้มาก่อน รวากับทุกคนในที่นั้นพากันกลั้นหายใจกันจนหมด

“มาห้นาจ” เธอไม่เคยได้ยินเสียงของบิดาในลักษณะนี้มาก่อน เสียงนั้นปราศจากความโกรธเคือง แต่ก็เย็นเยียบขาดความรู้สึกใด ๆ ผ่อง

“จำไว้...เราทุกคนคือเหวลึก ที่ไม่มีวันวัดความลึกของตัวได้ด้วยตัวเอง เชือกที่เราจะใช้วัดกันบึงของตัวเอง ก็คงมีแต่สถานการณ์ต่าง ๆ ในเวลาวิกฤตของชีวิต ที่ถูกโยนผ่านเหวลงมา กระทบถูกกันเหว เมื่อนั้นแหละเราถึงมีโอกาสได้เชือกเส้นนั้น ตามลงไปจนคลำพบกันมิด และรู้ว่าห้วงลึกสุดในจิตใจเราอยู่ลึกซึ้งชันลงไปถึงไหนกันแน่ พ่อไม่สามารถตอบคำถามข้อนี้ เพราะพ่อยังไม่มีวิกฤตการณ์ชนิดนั้นผ่านเข้ามาหยังวัดตัวพ่อ แต่พ่อก็อยากเชื่อตัวเองยิ่งกว่าอยากเชื่ออะไร ทั้งหมดในชีวิตว่า พ่อเลือกลูก....พ่อขอเลือกลูก”

แล้วมาห้นาจก็เริ่มจับความรู้สึก ที่ซึกแทรกอยู่ในน้ำเสียง ซึ่งเริ่มสั่นขึ้นของบิดา

“มาห้นาจ ในเมื่อพ่อยังมีคำตอบให้ลูกไม่ได้ ลูกก็ไม่จำเป็นต้องตอบให้พ่อรู้....หากถ้าต้องกลับเป็นตัวพ่อเองไม่ใช่ตัวลูกที่เป็นคนวิ่งแพ้....”

(ห้วงเหวแห่งโลก : 52-53)

ความรักตัวกลัวตายเป็นความรู้สึกที่แฝงฝังอยู่ในจิตส่วนลึกของมนุษย์ อัญชันเสนอให้เห็นว่าเมื่อมีเหตุการณ์วิกฤติในชีวิตที่ต้องเลือกระหว่างความเป็นกับความตาย มนุษย์ย่อมต้องเลือกให้ตัวเองรอดไว้ก่อนเสมอ แม้ว่าจะมีสำนึกส่วนดีกดทับความรู้สึกนั้นไว้ในขณะที่ยังไม่มีเหตุการณ์วิกฤติในชีวิตเกิดขึ้น แต่เมื่อถึงภาวะหนึ่งความสำนึกส่วนดีนั้นก็อาจจะไม่สามารถปิดทับความรักตัวกลัวตายของมนุษย์ได้

1.2.2 การเอาวัดเอาเปรียบ

อัญชันได้เสนอโมทัศน์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่นอกจากจะมีความรักตัวกลัวตายแล้ว มนุษย์ยังมีการเอาวัดเอาเปรียบผู้อื่นเพื่อดักดวงผลประโยชน์ให้กับตนเอง และในขณะเดียวกันมนุษย์ก็ไม่ยอมให้ใครมาเอาเปรียบตนเองด้วยเช่นกัน

ในเรื่องหม้อที่ขุดไม่ออก อัญชันเสนอให้เห็นถึงพฤติกรรมของธานี ซึ่งมีใจคอคับแคบ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เขาอาศัยอยู่ในบ้านแม่ของภรรยาซึ่งแบ่งส่วนให้อยู่เฉพาะสองคน โดยที่ภรรยาขอให้เขาช่วยค่าน้ำค่าไฟ แบ่งเบาภาระให้ครัวเรือนของแม่บ้าง บ่อยครั้งที่แม่จะนำของกินมาปรนเปรอลูกสาวและลูกเขย แต่มีบางครั้งที่แม่ขอไปกะเพราและพริกขี้หนูซึ่งธานียกพื้นปลูกเองติดกลับไปเมื่อของในครัวเกิดขาดมือ ธานีแสดงความใจแคบและเห็นแก่ตัวผ่านทางภรรยา เมื่อถึงวันต้นเดือนที่เขาต้องช่วยจ่ายค่าน้ำค่าไฟเขาจ่ายเงินไม่ครบตามที่ได้ตกลงไว้ เมื่อภรรยาท้วง เขาจึงตอบหล่อนดังข้อความนี้

..."เอ๊ะ! ขาดไปนี่คะคุณ" หล่อนนับเงินแล้วพาซื้อท้วง

"ก็บอกคุณแม่เธอไปชี้ว่า ที่ขาดไปนี่ก็เสียว่าช่วยค่าน้ำไว้รดผักหลังบ้านของเราก็แล้วกัน"... หล่อนจำได้ว่า หล่อนยืนนิ่งอันอยู่นาน แต่ไม่กล้าปริปากให้มารดานึกตำหนิสามี เพราะคำพูดอันนี้ของเขามันบอกไปถึงความเป็นตัวตนของเขาอย่างถ่องแท้ที่สุด...

(หม้อที่ขุดไม่ออก : 63)

ในเรื่องเศรษฐีเงินล้าน อัญชันเสนอโมทัศน์ในเรื่องความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มักจะเอาวัดเอาเปรียบกัน ดักดวงผลประโยชน์ให้กับตนเอง "ผม" เป็นชายไทยพลัดถิ่นที่ลักลอบเข้าไปทำงานเป็นคนล้างชามในนิวยอร์ก การทำงานของเขาถูกเอาวัดเอาเปรียบจากนายจ้างด้วยการให้ทำงานทุกอย่าง ล้างชาม เก็บล้างครัว เช็ดพื้น ขัดส้วม ฯลฯ แต่ค่าแรงงานได้รับเพียงน้อยนิด "ผม" จำเป็นต้องยอมเพราะเป็นคนต่างด้าวไม่มีสิทธิ์เรียกร้องใด ๆ อัญชันแสดงโมทัศน์เรื่องการเอาวัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยความเห็นแก่ตัวผ่านความคิดของ "ผม" ไว้ดังนี้

...สาเหตุที่ผมต้องกล้ากลืนฝืนทนกับการเอารัดเอาเปรียบร้ายแปดภายในร้านบ้าง น้อยได้ ก็
เป็นเพราะว่าไอ้ร้านเดนตายที่ว่า มันซุกอยู่ในแหล่งกะเลวราดแทบที่สุดของเขตแมนแฮตตัน ที่ชั้น
แต่ตำรวจและแน่นอนว่าหน่วยจับคนเถื่อนเองด้วย หากไม่คอยขาดบาดตายกันจริงๆ แล้ว ก็ยังอยาก
ที่จะเดินหลักดงดิบบริเวณนี้ไปจนสุดขอบโลก

(เศรษฐีเงินล้าน : 181)

และความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ยังปรากฏอยู่ในตอนที่ “ผม” บรรยายถึงสภาพที่
อยู่อาศัยของพวกแรงงานต่างด้าวในนิวยอร์ก ที่ถูกหญิงชาวลาวที่มีโอกาสกว่าเอารัดเอาเปรียบ
ด้วยความเห็นแก่ตัว ดังข้อความนี้

ผมเช่าที่ซุกตัวนอนของผมอยู่ในตึกโกโรโกโสสูงสี่ห้าชั้น...เจ้าของตึกเป็นหญิงชาวลาว อายุ
กลางคนซึ่งโอนสัญชาติเป็นคนอเมริกันแล้ว แกตั้งตัวเป็นปึกแผ่นได้จากการเป็นเจ้าของโรงงาน
เล็ก ๆ ที่เย็บเสื้อโหลขายส่งตามห้างร้านใหญ่อีกทอด ลูกจ้างผู้ที่ต้องนั่งเย็บเสื้อกันหลังจักรอย่าง
หลังขดหลังแข็งด้วยค่าแรงถูก ๆ มีทั้งคนลาว คนญวนลี้ภัย และทั้งคนจีนจากแผ่นดินใหญ่
ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงที่ด้อยความรู้...มองไม่ผิดอะไรกับลูกนกลูกกาในกรงมีดไว้ปัญญาที่จะรู้จักบิน
เอาตัวรอด...เป็นโอกาสให้ขายเจ้าของโรงงานเย็บผ้า ได้ตัดดวงเอาผลประโยชน์จากนกกาหุบตาบอด
เหล่านี้ได้เต็มที

(เศรษฐีเงินล้าน : 176)

นอกจากนั้นในเรื่องขอทาน อัญชันยังเสนอโมทัศน์ในเรื่องการเอาเปรียบกัน
ของมนุษย์ผู้อยู่ร่วมกันในสังคม ผู้มีโอกาสน้อยกว่ามักเอาเปรียบผู้ด้อยโอกาสกว่า โดยที่ผู้ถูก
เอาเปรียบไม่รู้ตัว ในเรื่องนี้ขอทานสองผิวเมีย คือตากุดและยายเหลจะถูกคนในสังคมนรบข้าง
เอาเปรียบตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นพระที่สงเคราะห์ให้ตากุดและยายเหลได้มีโอกาสใส่บาตร
แต่พระก็หวังผลว่าการทำเช่นนั้นจะเป็นทางให้ตัวเองได้บรรลุพระโพธิญาณ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า
แม้บุคคลที่ไม่น่าคิดจะเอาเปรียบผู้ใด เช่น พระสงฆ์แล้ว ยังใช้โอกาสที่ตนมีหวังประโยชน์ให้
เกิดขึ้นโดยไม่มีใครรู้ ดังคำอธิษฐานของพระดังนี้

“...ด้วยกุศลกรรมที่อาตมภาพได้แผ่แผ่เมตตาจิตให้เป็นทานต่อโยมขอทานผู้นานาทั้งสองนี้
ของจงได้เป็นพลวปัจจัยนำอาตมาบรรลุสู่มรรคผลแห่งโมกขธรรมจนสำเร็จญาณสมบัติเป็น
พระอรหันต์สืบไป...มาตรว่ากุศลจิตของอาตมภาพ ที่บังเกิดต่อสัตว์ผู้ทุกข์ยากเช่นยากจนเป็นต้น
จะกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของอาตมภาพ ข้าอาตมภาพข้ามโอฆสงสารไปสู่พระโพธิญาณ สำเร็จเป็น
พระอรหันต์ได้เลยก็ยิ่งดีหนักหนา สาธุ”

(ขอทาน : 151-152)

ในเรื่องขอทาน อัญชันยังเสนอภาพของตากุดและยายเหล่ ที่ถูกผู้คนในสังคมรอบข้างใช้ประโยชน์จากความพิการของทั้งสอง โดยที่ขอทานสามิภรรยาไม่อาจรู้ตัว ดังข้อความนี้

เด็ก ๆ ในตรอกขนาดอายุไม่เกิดห้าหกขวบ รู้จักขอทานคู่นี้ดีตั้งแต่จำความได้ เพราะผู้ใหญ่หลายคนถือโอกาสใช้ประโยชน์เอาจากความไม่สมประกอบของสองผัวเมียนี้ไว้กำหราบเด็กที่จูงมรด้วยให้รู้จักเกรงกลัวบาปกรรมของการเตะตีพ่อแม่ ขนาดที่เกิดมาใหม่ในชาตินี้ เวิร์กกรรมก็ยังส่งให้ตื่นถึงกับต้องกุดตัวนอนไปอย่างเห็น ๆ...

(ขอทาน : 154)

และจากเรื่องเดียวกันนี้ยังปรากฏภาพของจิตรกร นักเขียน และดารา ที่ต่างก็เอาเปรียบตากุดและยายเหล่โดยการใช้ประโยชน์จากความพิการและความเป็นขอทานของทั้งสองคน จิตรกรและนักเขียนเอาเรื่องราวและภาพชีวิตคู่ของสามิภรรยามาสร้างงานตัวเองจนมีชื่อเสียง โดยที่ขอทานทั้งสองไม่ได้รับอะไรตอบแทน ส่วนดาราได้ใช้ “เงิน” ในการซื้อความรู้สึกตื่นเต้นและดีใจอย่างที่สุดที่ยายเหล่ได้แสดงออกมาหลังจากได้รับเงินห้าร้อยบาทจากดาราสาวดังบทสนทนาของดาราสาวกับเพื่อนชาย ดังนี้

“...เสียดาย เสียดาย ที่แพ้ไม่ได้เห็นแววตาของยายขอทานคนนั้นตอนที่แกมองเห็นเงินห้าร้อยในมือหมี สีหน้าแบบนี้ ! มีออกมาเป็นธรรมชาติแบบนี้ ! โอโห ! ต่อให้ล้านนึง หมียังยอมแลกเลย...”

...

“เออ ดีดี คนมีเงินนี่...ดูอย่างเมื่อกี้นี้ซิ พอนี้ก็อยากจะเป็นแม่พระขึ้นมาสืบหาเสียหน่อย ก็ยังเอาเงินนี้แหละซื้อไอ้ความรู้สึกดี ๆ นั้นให้ตัวเองได้ปั๊บเลย ทำเหมือนมีอัศวกรปกป้องขายให้เดินช้อปปิ้งได้เสร็จสรรพตามซูเปอร์มาร์เก็ตยั้งนั่นแหละ เอาเปรียบคนอื่นซะมัด หมีเอ๊ยหมี...”

...

“เออ...แต่ก็จริง ๆ แลนะ ที่ยังมีคนที่เขายังจินจอนอยู่...”

“มีไว้ให้ใครต่อใครเค้าใช้ประโยชน์บ้างไง ดีกว่านั่งจอนไปเฉย ๆ”

(ขอทาน : 164 -166)

อัญชันเสนอให้เห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์ที่เห็นแก่ตัว มักชอบเอาเปรียบผู้อื่นอยู่เสมอ การเอาเปรียบของผู้อื่นในสังคมเป็นการดักดวงผลประโยชน์ให้กับตนเอง และ

บุคคลชนิดนี้มักจะไมยอมให้ตัวเองต้องเสียเปรียบใครด้วย อย่างไรก็ตามการเอาเปรียบกันในสังคมอาจเป็นไปได้ทั้งการที่ผู้ถูกเอาเปรียบรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้

1.2.3 ความโลภ

ความโลภ คือ ความอยากได้ที่ไม่รู้จักพอ เป็นกิเลสอย่างหนึ่งที่ก่อให้เกิดสภาวะจิตของมนุษย์เศร้าหมอง โดยปกติธรรมชาติของมนุษย์เรามีความต้องการหรือความอยากได้เป็นธรรมดา เป็นความต้องการพื้นฐานที่ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ใคร แต่ถ้าหากความอยากได้นั้นเป็นความอยากที่เกินพอดี เป็นความอยากที่ส่อไปในทางทุจริต หรือทำความเดือดร้อนให้ผู้อื่นถือว่าเป็นความโลภทั้งสิ้น

ในเรื่องเศรษฐีเงินล้าน อัญชันเสนอให้เห็นนิสัยของมนุษย์ว่ามีความโลภอยู่ในตัว หากเมื่อใดที่มนุษย์มีโอกาส มนุษย์ก็จะรีบฉกฉวยโอกาสนั้นมาเป็นของตน ดังในเรื่องนี้ “ผม” ทำงานเป็นคนล้างชามในภัตตาคารที่อยู่ในถิ่นของพวกนักเลง เจ้าของภัตตาคารแห่งนี้ประสบอุบัติเหตุจนพิการ จึงเป็นโอกาสของผู้จัดการร้านที่จะหาวิธีคดโกงได้เต็มที่ด้วยอำนาจของความโลภ ดังนี้

...ไอ้ผู้จัดการ (ผู้ใต้จากตำแหน่งเดียวกันกับผมคือคนล้างชาม) จึงถือโอกาสโกงได้เต็มคราบ ขบวนการโกงที่ล้ำลาดและแยบยลจนผมได้แต่ตาค้าง เริ่มต้นด้วยแทบทุกวันมันจะชนเอาเนื้อไก่สดของมันที่มันเหมาซื้อมาถูก ๆ จากภายนอกร้าน เข้ามาหาลำไ้พร้อมไปด้วยกันกับไก่ทอดที่อยู่ในเมนูของร้าน ช้ายังถือโอกาสยกเอาเครื่องเคราทั้งเพ ทั้งแป้ง ทั้งน้ำมัน ที่เป็นของใช้ในสต็อกเอามาใช้ทอด “สินค้า” ของมันเอง แล้วเสิร์ฟร้อน ๆ ขายให้กับคนสั่งกินอย่างหน้าตาเฉย คนทอดไก่ก็ไม่ต้องไปจ้างอีกให้เปลือง ใช้ไอ้กุกในร้านนั้นแหละให้มันปรุงทอดให้เสร็จ...ไก่ของไอ้ผู้จัดการมันแอบขายเอา ๆ ส่วนไก่ตัวจริงที่เป็นของร้านแท้ ๆ โน่นแหละ ค้างเหลือเบะเบะอยู่ในตู้เย็นแทบทุกวัน เป็นพยานหลักฐานคาตาอยู่...ผมคิดว่าหากมันยังโกงกันอย่างถึงลูกถึงคนแบบนี้ไปได้อีกไม่ถึงสามเดือนหรอก ความฉิบหายตายทั้ง ๆ ยังหายใจได้ จะต้องบังเกิดแก่เจ้าของร้านผู้พิการรายนี้ในสภาพเดียวกับชาวนาผู้ขุ่นงาหัวไวในอก...

(เศรษฐีเงินล้าน : 182)

ในเรื่องห้วงเหวแห่งโลก อัญชันเสนอโมทัศน์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์มักมีความโลภอยู่ในจิตใจ เมื่อใดก็ตามที่มีโอกาส มนุษย์ก็จะใช้โอกาสนั้นกอบโกยผลประโยชน์ให้กับตนเองอย่างมากมาย ดังตอนที่อาลีเล่าให้มาร์นาซและคาลิลฟังเรื่องระบบการปกครองในโลกนี้สาเหตุของปัญหาการปกครองที่แท้จริงเกิดขึ้นเพราะเมื่อใดก็ตามที่ใครมีอำนาจขึ้นปกครองก็มักจะโลภกอบโกยผลประโยชน์ให้ตนเองและพวกพ้องให้มากที่สุด ดังนี้

.....เพราะปัญหาแท้จริงที่ทำให้คนสุขกันไม่ได้สักที ไม่ว่าจะย้ายไปปกครองกันด้วยวิธีใด มันไม่ใช่ปัญหาจากภายนอกที่ไหน เป็นปัญหาที่มาจากข้างในหัวใจของเราเอง....ในยุคหนึ่งที่มีแต่เจ้าปกครอง เจ้าก็กดขี่ไพร่ รีดภาษีไพร่ เกณฑ์ไพร่มาใช้งานจนทนไม่ไหว ต้องลุกขึ้นโค่นเจ้า แล้วใช้วิถีประชาธิปไตย....แต่อยู่ไปไม่เท่าไร พอหมดเจ้าเป็นกำขวางคอ ไพร่บางคนก็ดักดวงโอกาสนั้นหาทางร่ำรวยขึ้นมาแทนเจ้า เท่าที่มีมือใครสามารถสาวได้ไวที่สุด....

(ห้วงเหวแห่งโลก : 34)

อัญชันยังเสนอให้เห็นว่าการปกครองไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใด จะใช้ระบบการปกครองแบบไหน หากผู้ปกครองยังคงใช้ความโลภกอบโกยผลประโยชน์ให้ตนเองและพรรคพวก การปกครองระบบนั้น ๆ ก็ไม่อาจแก้ปัญหาได้ เพราะปัญหาที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่การปกครอง แต่อยู่ที่มนุษย์ทุกคนมีความโลภอยู่ในตัวตน ดังข้อความที่อาลีคุยกับมาร์นาช ดังนี้

“...เท่าที่ผ่านมา ก็มีปัญหามาจนเกินแล้วเล่า ที่หาทางแก้ปัญหาวิ่งแยกย้ายกันไปแล้วหลายด้าน แต่ไม่ว่าจะเอียงไปด้านซ้ายหรือเอียงขวา พอถึงเวลาหนึ่งไม่ว่าซ้ายหรือขวา ต่างก็วิ่งมาตันอยู่ที่สิ่งหนึ่งในตัวเองเหมือนกันหมด สิ่งนี้สิ่งเดียวที่กีดขวางไม่ให้คนหลุดออกไปจากการรีดนาทาเร้นกัน ไม่ว่าจะภายใต้การปกครองชนิดอะไร วิเศษวิโสแค่ไหน ถ้าจะกล่าวหาว่าใครเป็นตัว ผู้ร้ายที่ทำให้โลกนี้มีแต่ปัญหา ก็ต้องชี้ไปที่ทุก ๆ คน...เพราะรากเหง้าปัญหานี้ถ้าขุดลงไปจริง ๆ ก็จะทำให้เกิดมาจากในตัวของเราทุกคน สิ่งนี้คืออะไร ตอบพ่อให้ไหม?”

“ความโลภ ไซ้ไหมจะพ่อ...” มาร์นาชอีกอึก แต่เธอก็เชื่อว่าคำตอบของเธอคงจะถูก

“หนูเก่งมากลูก”...

(ห้วงเหวแห่งโลก : 35-36)

อัญชันเสนอให้เห็นว่าเมื่อมนุษย์มีความโลภอยู่ในจิตใจ มนุษย์มักจะทำในเรื่องที่ไม่ถูกต้อง เช่นการคดโกงผู้อื่น หรือการพยายามกอบโกยผลประโยชน์ให้กับตนเองให้มากที่สุด

1.3 มนุษย์เบียดเบียนผู้อื่น

การเบียดเบียน หมายถึง การทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ปราศจากความสุข ความสงบ มนุษย์มีสัญชาตญาณของการทำลายล้างอยู่ในตัวบุคคล เราจึงมักพบเห็นมนุษย์เบียดเบียนกันและกันอยู่เสมอ โดยเฉพาะผู้ที่อ่อนแอกว่ามักถูกผู้ที่เข้มแข็งกว่าเบียดเบียน อาจจะเป็นการเบียดเบียนด้วยวาจา การเบียดเบียนด้วยพลังกำลัง หรือการเบียดเบียนโดยใช้อำนาจกลั่นแกล้ง

จากเรื่องสั้นของอัญชัน พบว่ามโนทัศน์ในเรื่องมนุษย์เบียดเบียนผู้อื่นนั้นสามารถแยกออกได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1.3.1 การเบียดเบียนด้วยวาจา

1.3.2 การเบียดเบียนทางเพศ

1.3.3 การเบียดเบียนด้วยพลังกำลัง

1.3.1 การเบียดเบียนด้วยวาจา

การเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจา เป็นการใช้วาจาในการทำร้ายผู้อื่น โดยมีเจตนาให้เขาได้รับความทุกข์ ความคับแค้นใจ หรือเกิดความเดือดร้อน

ในเรื่องหม้อที่ขุดไม่ออก อัญชันเสนอภาพของภรรยาที่ต้องขมขื่นกับชีวิตคู่ของตนเอง ที่ความทุกข์ความสุขทั้งมวลขึ้นอยู่กับอารมณ์ของสามี ภาพของภรรยาที่ถูกสามีประทุษร้ายทั้งทางวาจาและพลังกำลัง แสดงให้เห็นถึงการเบียดเบียนซึ่งกันและกันของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี โดยภรรยามักถูกสามีเบียดเบียนด้วยวาจาอยู่เสมอ ดังนี้

“ตายจริง มีข่าวตำรวจกวาดล้างช่องโสเภณีแถวคลองเตยอีกแล้ว เวรกรรมจริง ๆ คนเราหนอเป็นอะไรก็ไม่คิดเป็น ต้องมาเลือกเป็นผู้หญิงหากิน น่ายายจะแย่แล้วคุณ” หล่อนออกความเห็นกับเนื้อข่าวพาดหัวไปเรื่อยเปื่อย หวังจะชวนคุยให้สามีฟื้นอารมณ์ดีขึ้น แต่เขากลับหันขวับมาทันที แววตาที่มองดูหล่อนนั้นราวกับจะกินเลือดกินเนื้อกันก็ไม่ปาน

“ยังไ้ ๆ พวกนี้มันก็รู้จักทำมาหากินเป็น ไ้คนทำอะไรไม่เป็นเลยนะซี น่ายายชะยิ่งกว่ากะหรี่!” ...ดูเหมือนว่าเขาจะรอคอยประโยคนี้มานานแสนนานแล้วที่จะได้โอกาสชักออกมาประหัดประหารหล่อนเสียให้ถนัด ๆ ...

(หม้อที่ขุดไม่ออก : 69)

การที่“หล่อน” ถูกสามีข่มขู่ทำร้ายด้วยวาจาอยู่เสมอ ทำให้หล่อนต้องยอมตกเป็นเบี้ยล่างให้สามีตลอดมา ชีวิตของหล่อนจึงถูกเบียดเบียนจนหาความสุขให้กับตนเองไม่ได้ ดังนี้

ตั้งแต่เรื่องใกล้ตัวที่สุดภายในครอบครัว หล่อนก็เป็นฝ่ายสละเพื่อความเป็นข้างทำหน้าของสามี ในขณะที่คมขวานจากวาจาเขาเจียนหล่อนอยู่เป็นเนืองนิจ กระทั่งชีวิตจิตใจหล่อนแทบจะไ้คนล้มหลายคราว...ความอ่อนแอ ไ้กำลังยืนหยัดสู้ลมฟ้าได้เองดังพืชล้มลุกของหล่อน ก็ก่อความสมเพชดูแคลนให้กับผู้ที่มีความรู้สึกนึกคิดแข็งแกร่งราวกับหินผาเช่นเขา เป็นเหตุให้เขาบีบรัดหล่อนได้อย่างใจชอบตามวิสัยของผู้ที่รู้ว่าตนนั้นเป็นต่อกว่า โดยไม่รู้จบสิ้น...

(หม้อที่ขุดไม่ออก : 80)

อัญชันยังได้เสนอโน้ตค้นในเรื่องที่มนุษย์มักทำร้ายกันด้วยวาจา ทำให้ผู้ที่ถูกเบียดเบียนนั้นอับอาย ดังในเรื่องอันเป็นที่รัก นัยเป็นเด็กผู้หญิงที่เก็บตัว ซึมเซา เธอเรียนหนังสือไม่เก่งนัก เมื่อครูประจำชั้นคนใหม่ถามวันเดือนปีเกิดเพื่อกรอกลงในสมุดพก นัยเปลือยตอบผิด เป็นเหตุให้ครูประจำชั้นใช้วาจาเชือดเฉือนเธอทันที ดังนี้

“หนู...หนูเกิดวันที่สามสิบหกกันยายนค่ะ”...

“เอ๊ะ !” ครูตวาดแว๊ด “แม่นี่พิลึก มาจากโลกพระอังคารรีไร” ซ้ำยังเห็นนัยอีกอีกไม่ตอบด้วยความเกรงกลัว ก็ดูเหมือนจะยิ่งไปก่อกวนให้ครูเพิ่มโทษยิ่งขึ้น คราวนี้ครูหันไปถามเด็กนักเรียนทั่วทั้งชั้นด้วยเสียงดังคับห้อง

“ไหนมีใครอีกเกิดวันที่สามสิบเอ็ดไปแล้ว ให้ยกมือขึ้นเดี๋ยวนี้เชียว ขอดูหน้าค่าตาหน่อยซิ เอ๊ะไม่มีเลยหรือ มีแต่...” ครูหยุดคิดหนึ่งท่าทำทิด “...มีแต่แม่ดุยดุยรายเดี๋ยวนี้เองแหละที่เกิดผิดมนุษย์...ต้องเปลี่ยนชื่อเธอใหม่เป็นแม่ดุยดุยแล้วละ ถึงจะสมกับตัวคนที่เกิดวันที่สามสิบหก” พูดจบครูก็หัวเราะขึ้นอย่างชอบใจ

(อันเป็นที่รัก : 21-22)

ในเรื่องเศรษฐีเงินล้าน อัญชันเสนอให้เห็นภาพของชายไทยพลัดถิ่นในอเมริกา ที่ถูกเบียดเบียนจากผู้จัดการในร้านที่ตัวเองทำงานล้างชามอยู่ใล่ออก และจ่ายค่าแรงเป็นธนบัตรปลอมพร้อมทั้งแสดงพฤติกรรมและวาจาที่ดูถูกเหยียดหยาม ซึ่งทำให้เขาเกิดความรู้สึกคับแค้นใจที่ถูกผู้จัดการกระทำเช่นนั้น ดังนี้

“...เฮ้ ! ไอ้กรวก เอาของมึงไป รู้เปล่าว่านี่ใบละเท่าไร บอกซะก่อนว่า ซาตินี่ต่อให้มึงหาเองทั้งชาติก็ไม่มีทางได้เท่านี้หรอกเว้ย”...ผมรีบคว้ามันทั้งปึกมาเพ่งมองให้ถ้วนถี่ก่อนจะลงมือนับ... แต่ในชั่ววินาทีนั้นเอง ความเข้าใจทั้งหมดก็วูบเข้ามา ปัดโธ่เอ๋ย มีแบงก์จริง ๆ ที่ไหนเล่าที่จะปรากฏภาพใบหน้าของประธานาธิบดีเรแกนพิมพ์หราอยู่ถึงกลางธนบัตร....

ผมค่อย ๆ เงยหน้าจากรอยยิ้มในธนบัตรขึ้นมาจ้องไอ้ผู้จัดการแทน พยายามจ้องให้ทะลุเบ้าตาของมันเข้าไปจนถึงข้างในสุดว่าหัวใจของมันมีเนื้อหนังเหมือนผมแน่ ๆ หรือนี้...

“อ้าย เอาไปเลย หมดนั่นนะไม่ต้องทอน ร่วมยี่สิบล้านเชียวนาทั้งปึกนั่นนะ”...มันย่างเข้ามาฉวย “เงินล้าน” ทั้งปึกในมือของผมไป แล้วก็เอาทังฟ่อนนั้นยัดกลับมาในกระเป๋าเสื้อของผมให้เสร็จสรรพ ก่อนที่มันจะหันไปปล่อยหัวร่อกับคนกินอาหารในร้าน...

(เศรษฐีเงินล้าน : 186)

การทำร้ายกันด้วยวาจา เช่น การใช้คำพูดเหน็บแนม ส่อเสียด หรือดูหมิ่นเหยียดหยาม แม้จะไม่ได้ทำให้ร่างกายเจ็บปวด แต่ก็มีผลให้ผู้ถูกทำร้ายได้รับความอับอาย คับแค้นใจ จัดว่าเป็นการเบียดเบียนทางใจเช่นกัน

1.3.2 การเบียดเบียนทางเพศ

การเบียดเบียนทางเพศ เป็นการทำร้ายกันทั้งร่างกายและจิตใจ อัญชันแสดงมโนทัศน์ในเรื่องการเบียดเบียนทางเพศว่า มนุษย์เพศชายที่อยู่เหนือกว่ามักจะใช้อำนาจและอำนาจที่ตัวเองมีเบียดเบียนเพศหญิงที่อ่อนแอกว่าและไม่สามารถต้านการกระทำได้ ดังนี้

ในเรื่องสปอรร่า อัญชันเสนอ มโนทัศน์ว่ามนุษย์ที่มีอำนาจเหนือกว่า หรือมีโอกาสมากกว่ามักจะเบียดเบียนผู้ด้อยกว่า ดังในเรื่องนี้ ลุงตันเป็นพ่อเลี้ยงของ“หนู” พยายามใช้อำนาจที่ตัวเองมีเหนือกว่าข่มขู่และขืนใจ“หนู” เพราะลุงตันรู้ความลับจากสมุดบันทึกของหนูว่าเธอชอบเพศเดียวกัน ลุงตันข่มขู่ว่าหากหนูไม่ยอมปฏิบัติตาม เขาจะเอาสมุดบันทึกเล่มนั้นไปให้แม่อ่านและแม่จะต้องเสียใจมาก หนูจึงต้องยอม ดังข้อความตอนนี้

...อยากได้คืนไหมล่ะ คิดดูให้ดีนะ ถ้าแม่เราเขารู้เข้า อกมิแดกรีนี่ มีลูกสาวอยู่คนเดียว ก็มากลายเป็นพวกพรรคนี้ไปเสียอีก...ระหว่างที่พูด ฉันได้แต่จ้องหน้าลุงราวกับจะให้สายตาทะลุเข้าไปถึงในไส้ในพุงผู้พูด...แต่แล้วภายในชั่วโม่งเดียวกัน ฉันก็ได้มันกลับคืนมาอย่างเดิม ตามวิธีแลกเปลี่ยนที่ลุงตันเป็นผู้คิดขึ้น

ฉันกลืนใจ กัดฟันแน่นให้วิธีการนั้นเสร็จสิ้นไปโดยไม่ขัดขืน หากที่ช่วยไม่ได้ กลับเป็นขาแข้งของนั่นเองที่เอาแต่สั่นพับๆ ระหว่างที่ถูกจับแยกออกรับการกระทำที่มีขึ้นอย่างไม่ปราณีปราศรัยตรงนั้น มือหนึ่งของลุงตันอุดปากฉันไว้ ไม่ให้ฉันเปลือยร้องออกมาจากการทารุณกรรมอันนั้น ส่วนอีกมือที่ยังเหลือ เข้ามาเคลื่อนไหวบนเนื้อหนังท่อนอกของฉันด้วยความรุนแรง...

(สปอรร่า : 193-194)

และหลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้นแล้ว ยามใดที่แม่ของ“หนู”ไม่อยู่ ลุงตันก็จะใช้กำลังเบียดเบียนทางเพศกับ“หนู” ทุกครั้ง ดังข้อความนี้

คราวนี้ ทุกครั้งที่ปลอดคนโดยเฉพาะในเวลาที่แม่ไม่อยู่บ้าน ลุงตันจะถือโอกาสเข้ามาปฏิบัติสิ่งเดียวกันกับฉันอีกหลายต่อหลายหน ฉันเคยเชื่อว่า ไม่มีสิ่งใดอีกแล้วในชีวิต ที่ทำให้ฉันเกิดความสยดสยองขวัญ เทียบเท่าได้กับความตายของพ่อที่ตงไผ่ แต่ทว่าในตอนนั้น มันมีสิ่งมาแทนเสียแล้ว ทุกครั้งที่ลุงตันลงมือทำกับฉันแม้ว่าในทางกาย มันจะไม่ทำให้ฉันมีอาการเจ็บปวดจนสุดจะทนอีกต่อไป แต่ในทางใจฉันต้องช่วยตัวเองด้วยการตัดความรู้สึกสุขทั้งหมดให้หดหายไปถึงขีดศูนย์ระหว่างที่กิจกรรมร้ายกาจอันนั้นกำลังดำเนินอยู่

(สปอรร่า : 195)

เช่นเดียวกับเรื่องโลกในสายลม อาห์ลันหญิงสาวชาวอินเดียนแดงที่ถูกพวกคนผิวขาวบุกรุกที่ดินและจุดหล่นมาทำงานในไร่ คนผิวขาวเหล่านั้นใช้พลังกำลังที่มีเหนือกว่ารวมกันเบียดเบียนทางเพศกับหล่น ดังนี้

...หล่นถูกนายผู้นำหล่นมาใช้งานในไร่ข้าวโพด ในทุ่งเลี้ยงฝูงวัว รวมทั้งสารพันงานครัวในเพิงที่พักจนเมื่อเข้าฤดูกาลเพาะปลูกซึ่งผ่านพ้นมาปีที่แล้ว เรือนร่างของหล่นได้ขยายความเป็นดรุณีแรกรุ่ง จนแน่นตึงผิวงายเต็มทุกส่วน...หล่นเริ่มถูกนายของหล่น รวมทั้งคนงานในไร่อีกหลายต่อหลายคน ใช้งานกับเรือนร่างของหล่น เหมือนฝูงหนูรวมจะทะเมลิ็ดจากผักข้าวโพดด้วยความหิวโหยอดอยาก...

(โลกในสายลม : 178)

และเมื่ออาห์ลันทนไม่ได้ จึงหนีไปซ่อนตัวในไร่ข้าวโพด แต่หล่นถูกจับตัวกลับมาได้ และถูกล่ามโซ่ขังไว้ แม้กระนั้นพวกคนผิวขาวเหล่านั้นก็ยังคงกระทำทารุณกรรมทางเพศกับเธออีก ดังข้อความนี้

...ไม่กี่วันหลังจากนั้นหล่นหลบหนีซุกซุนระหว่างกลางดึกสงัด ไปซ่อนในไร่ข้าวโพดถึงสามวันเต็ม หล่นจึงถูกจับมาได้สำเร็จ คราวนี้ หล่นถูกลงโทษด้วยการล่ามโซ่ขังไว้ในโรงคอกม้าที่หนาวเย็นและเหม็นสาบสกปรก แล้วคนเหล่านั้นก็ผลัดกันทารุณกับร่างของหล่น ด้วยวิธีเก๋อย่างป่าเถื่อน จนกระทั่งหล่นตั้งท้องขึ้นมาในอีกเดือนหนึ่งถัดมา หากคนพวกนั้นก็ยังไม่เข้าชิ้นใจหล่นอีกไม่ลดละ เมื่อครรภ์เริ่มขยายขึ้นมือเท้าของหล่นจึงถูกปลดปล่อยจากโซ่เป็นอิสระ เพราะไม่มีผู้ใดคิดว่าหล่นอาจหาญพอที่จะกล้าหลบหนีทั้งที่มีท้องแก่...

(โลกในสายลม : 178)

การเบียดเบียนทางเพศ เป็นการทำร้ายทางร่างกายที่ส่งผลกระทบกระเทือนต่อสภาพจิตใจผู้ถูกกระทำมากที่สุด อัญชันเสนอมโนทัศน์ว่า มนุษย์เพศชายที่มีอำนาจมากกว่า มีพลังกำลังเหนือกว่า เมื่อมีโอกาสมักจะเบียดเบียนเพศหญิงที่อ่อนแอกว่าด้วยการทำร้ายทางเพศโดยไม่คำนึงถึงมนุษยธรรม

1.3.3 การเบียดเบียนด้วยพลังกำลัง

การเบียดเบียนด้วยพลังกำลัง เป็นการทำร้ายกันทางร่างกาย ซึ่งนอกจากจะทำให้ผู้ถูกเบียดเบียนเกิดความทุกข์ทางกายแล้ว ยังส่งผลให้เกิดความทุกข์ทางใจได้เช่นกัน มนุษย์ผู้ที่แข็งแรงกว่า มีพลังกำลังเหนือกว่า หรือมีอิทธิพลมากกว่า มักจะทำร้ายผู้ที่อ่อนแอกว่าเสมอ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีสัญชาตญาณของการทำลายล้างกัน ดังนี้

อัญชันเสนอมโนทัศน์ในเรื่องมนุษย์เบียดเบียนซึ่งกันและกันในภาพของสงครามล้างเผ่าพันธุ์ เป็นการสื่อให้เห็นถึงความโหดร้ายของมนุษย์ที่มุ่งแต่จะทำลายล้างกันเพื่อช่วงชิงอำนาจ มุ่งมั่นที่จะเป็นใหญ่ในโลก โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา ดังในเรื่องห้วงแหวงแห่งโลก อัญชันเสนอให้เห็นภาพของทหารนาซีที่มุ่งแต่จะทำลายล้างชนชาติยิวโดยไร้มนุษยธรรม เป็นการสะท้อนมโนทัศน์ให้เห็นธรรมชาติของมนุษย์ที่เบียดเบียนซึ่งกันและกันดังในบทสนทนาที่อาลีเล่าให้ลูก ๆ ฟัง ดังนี้

“พวกเขาคือคนยิว เป็นคนปกติที่ทำมาหากินเหมือนเราทุกคนนั่นแหละลูก แต่ถูกนาซีเยอรมันถือว่าเป็นศัตรูที่ต้องกำจัดล้างเสียให้หมด เท่าที่พ่อรู้ตอนนี้คนยิวทุกชาติในยุโรปอย่างน้อยถึงหกล้านคน ถูกยึดทุกสมบัติพัสถานที่มีอยู่ แล้วก็ถูกกวาดต้อนบรรทุกรถไฟมาขังในค่ายกักกันที่มีอยู่ไม่รู้กี่แห่งในแผ่นดินยุโรป ถูกบังคับใช้งานอย่างทารุณเหมือนทาส ในสภาพคนดกจนรกทั้งเป็น...”

(ห้วงแหวงแห่งโลก : 26)

ในเรื่องจุดเยือกแข็ง อัญชันเสนอมโนทัศน์ให้เห็นถึงมนุษย์ที่คลั่งอำนาจ ต้องการความเป็นใหญ่ในโลก จึงพยายามช่วงชิงอำนาจมาให้กับชาติตนหรือเผ่าพันธุ์ของตนให้มากที่สุด ด้วยการทำสงครามเพื่อแย่งเข้าครอบครองดินแดนที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล ในเรื่องนี้ไลลา หญิงผู้เช่าอพาร์ทเมนต์เก่าๆ ขายผลไม้อยู่ในเมืองฮือควาโฮ เธอเล่าให้ลีซึ่งเป็นพ่อครัวชาวจีนในเมืองเดียวกันฟังถึงดินแดนที่เธอจากมานั้น มีการเข่นฆ่านองเลือดกันมากที่สุด ดังข้อความนี้

...บ้านเกิดของหล่อนในบอสซ่าน คือแผ่นดินส่วนหนึ่งของโลก ที่มีแต่การเข่นฆ่ากันอย่างนองเลือดเกิดขึ้นมากที่สุด และโดยต่อเนื่องกันมาโดยไม่หยุดหย่อนไม่รู้ว่ากี่ชั่วอายุ ตลอดหลายศตวรรษที่ล่วงมามันถูกเปลี่ยนมือช่วงชิงกันไปมา เพื่อเข้าแย่งครอบครองด้วยการใช้กำลังในระหว่างชาติ คลั่งอำนาจรอบด้าน จนมีคำกล่าวขานว่า ไม่มีสักตารางนิ้วเดียวของแผ่นดินแถบนี้ ที่ปราศจากหยดเลือดที่กระเซ็นสาดจากร่างของคนดี ๆ รวมทั้งเด็กเล็ก ๆ ผู้ไร้เดียงสา ที่ต้องมาล้มตายลงเป็นจำนวนนับไม่ถ้วนโดยปราศจากความผิด

(จุดเยือกแข็ง : 141)

ในเรื่องโลกในสายลม อัญชันแสดงมโนทัศน์เรื่องมนุษย์มักเบียดเบียนผู้ที่อ่อนแอกว่า โดยผ่านกระแสสำนึกของอาห์ลันหญิงสาวชาวอินเดียนแดง ที่ถูกพวกคนขาวบุกรุกแผ่นดินที่อยู่และจุดคร่าหล่อนมา ดังข้อความนี้

...คนเหล่านี้มาพร้อมกับสิ่งน่าสะพรึงกลัวในชื่อของ ความศิวิไลซ์ ซึ่งประกอบขึ้นจากอาวุธปืน เหล้า การพนัน สมอที่พรากเลศกล หัวใจที่เพียบความโลภ และลิ้นที่พกแต่คำไร้สัจจะ คนพวกนี้เริ่มเข้ามาขูดทองอย่างบ้าคลั่งในดินแดนของหล่อน และไล่ล่าฆ่าสัตว์ราวกับอาฆาตจองเวรไว้กับสัตว์ทุกตัวซึ่งลูกตาหันไปพบ...ไม่ช้าการปะทะกันระหว่างพวกหล่อนกับคนชาว ก็รุนแรงและหนักขึ้นตาม คนชาวเริ่มใช้ปืนและกองทหารขู่บังคับและยื่นคำขาดให้พวกหล่อนร่นถอยออกไปจาก มาตุภูมิถิ่นพำนักที่เคยใช้ชีวิตสืบทอดกันมาชั่วบรมสมกัลป์...

(โลกในสายลม : 171)

ซึ่งเมื่อคนชาวกระทำการบุกรุกดินแดนของเผ่าพันธุ์อาห์ลानीแล้ว เขาเหล่านั้นยังเผาทำลายกระโจมที่พักของพวกเธอ อาห์ลानीจำภาพกองไฟลุกแดงโชนได้ พร้อมทั้งเสียงปืน เสียงฝีเท้าม้า เธอจำได้ว่าเธอจูงน้องวิ่งหนีกระเซอะกระเซิงปะปนกับผู้คนแตกตื่นหนีกันอลหม่าน อาห์ลानीถูกพวกคนชาวจับไว้ได้และนำมาใช้งานเธอเยี่ยงทาส ดังข้อความนี้

ทว่าความทรงจำเดียวที่ติดตาหล่อนมานับแต่วันนั้นจนสลัดไม่หลุด กลับเป็นเหตุการณ์ซึ่งน่าสะพรึงกลัวที่สุดของชีวิต มันเกิดขึ้นในคืนเดือนมืดคืนหนึ่ง หล่อนเห็นไฟลุกแดงฉานช่วงโชติ เผากระโจมใหญ่น้อยจนเป็นเถ้าอวตวายในชั่วพริบตา ภาพนั้นมากับกลิ่นเนื้อสดเหม็นไหม้ลอยอยู่ในอากาศ มากับเสียงปืนและเสียงฝีเท้าม้าอีกที หล่อนในวัยสิบสองปีวิ่งจูงน้องชายวัยแปดขวบ หนีกระเซอะกระเซิงไปกับผู้คนล้นแต่แตกตื่น และต่างหวัดร้องไม่ได้ศัพท์จากการถูกไล่ฆ่าหมู่ด้วยกระสุนปืน

(โลกในสายลม : 166)

นอกจากมโนทัศน์ในเรื่องที่มนุษย์เบียดเบียนซึ่งกันและกันแล้ว อัญชันยังสะท้อนให้เห็นถึงความโหดร้ายของมนุษย์ที่กระทำต่อสัตว์ผู้อ่อนแอกว่าด้วย ดังในเรื่อง หมาฝั่งธน นางแดงหมาแม่ลูกอ่อนถูกแม่ค้าใจร้ายใช้น้ำร้อนราด เพียงเพราะนางแดงเข้าไปคาบคุนเชียงปิ้งที่แม่ค้าทำตกพื้นพร้อมกับถ้วยข้าวสุกหล่นกระจาย ดังข้อความว่า

นางแดงมันเห็นได้ที่ ค่อย ๆ ย่องเข้ามาดม ๆ ด้วยความลึงโลด แล้วก็รีบจับแต่ยังไม่ทันที่มันจะตั้งตัวได้ติด มันกลับรู้สึกเหมือนอยู่ ๆ ฟ้าก็ผ่าโครมลงมาแยกส่วตัวมันจนแทบจะปรือออกจากกัน ด้วยความปวดร้อนอันสุดจะทนทานได้ ชายโครมซึกหนึ่งรวมทั้งขาหลังทั้งหมด โชกไปด้วยน้ำต้มเดือด ๆ ในหม้อควันทิ้งที่หญิงเจ้าเนื้อผู้นั้น หันคว่ำเอามาราดโครมใส่มันแทบจะหมดทั้งหม้อ ตามด้วยเสียงตวาดอย่างโกรธเกรี้ยว...

(หมาฝั่งธน ฯ : 130)

มโนทัศน์ในเรื่องมนุษย์เบียดเบียนซึ่งกันและกันที่อัญชันนำเสนอไว้เป็นการแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีสัญชาตญาณของความโหดร้ายอยู่ในตัว หากเมื่อใดที่ตนมีโอกาสดูเหยื่อผู้อื่น มนุษย์ผู้นั้นก็จะเบียดเบียนบุคคลผู้อ่อนแอกว่าซึ่งไม่ว่าวันแม้แต่สัตว์ ในการเบียดเบียนกันนั้นมีการทำร้ายกันด้วยวาจา การทำร้ายทางเพศ และการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ในการใช้วาจาทำร้าย หรือการแสดงพฤติกรรมถูกเหยียดหยาม ใช้อำนาจข่มขู่ รวมถึงการทารุณกรรมทางเพศย่อมก่อให้เกิดผลต่อสภาพจิตใจของผู้ถูกเบียดเบียน ทำให้เกิดความทุกข์ ความคับแค้นใจ ส่วนการทำลายล้างเผ่าพันธุ์นั้น เป็นการใช้พลังกำลังที่เหนือกว่าเข้าทำร้ายผู้ที่อ่อนแอกว่า ในลักษณะของสงครามช่วงชิงอำนาจหรือแย่งชิงดินแดนให้กับชาติของตนเอง

1.4 มนุษย์มีความหลง

ธรรมชาติของมนุษย์มักมีความหลงอยู่ในตัวบุคคล ตามพุทธปรัชญาจัดว่าความหลงเป็นส่วนหนึ่งของกิเลส 3 ตระกูล ปิณ มุกกันต์ได้กล่าวว่า กิเลสทั้งหมดมีอยู่ 3 ตระกูล กิเลสพวกที่ทำให้ใจลุ่มหลงมกมาย จัดเป็นตระกูลโมหะ โมหะหมายถึง ความลุ่มหลง ไม่รู้จริง เวลาเบ้าปัญญา และอาการมีดมนอนธการของจิต คนที่มีความหลงครอบงำอาจทำผิดได้ทุกอย่าง นับตั้งแต่เข้าใจผิดกัน ทะเลาะวิวาทกัน ฆ่ากันตาย หรือหลงทำร้ายกันด้วยวิธีการต่าง ๆ จนเกิดสงครามระหว่างประเทศ รวมทั้งการทำลายตัวเองด้วย (ปิณ มุกกันต์. ม.ป.ป. : 327)

จากการศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน พบว่าอัญชันมีมโนทัศน์เรื่องมนุษย์แต่ละปัจเจกบุคคลมีความลุ่มหลงอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1.4.1 ความหลงตัวเอง

1.4.2 ความหลงในเรื่องเพศรส

1.4.1 ความหลงตัวเอง

อัญชันได้เสนอมโนทัศน์ในด้านนี้ว่ามนุษย์มีความลุ่มหลงในตัวเอง ขึ้นชมกับความสำเร็จ ความสามารถ ความร่ำรวย และอำนาจที่ตนเองได้รับ จนนำความรู้สึกนั้นมายกตนข่มท่าน ดูถูกเหยียดหยามผู้อื่น หรือแม้กระทั่งทำลายล้างผู้อื่น

ในเรื่อง มนุษย์ล่องหน อัญชันแสดงให้เห็นถึงผู้ที่หลงตัวเอง ยึดมั่นถือมั่นในความคิดของตัวเองเป็นหลัก และหลงว่าตนเองมีความรู้ที่แตกฉานเหนือผู้อื่น โดยอัญชันเสนอภาพของศาสตราจารย์ผู้หนึ่งที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถหลายด้าน ได้แสดงปาฐกถาพิเศษเรื่อง “มนุษย์ล่องหน” ให้ผู้ฟังในหอประชุมฟัง โดยความคิดของศาสตราจารย์ท่านนี้ก็ยังหลงยึดติดในอดีต และคิดว่าตัวเองมีความคิดอ่านแตกฉานกว่านักคิด นักปรัชญาในอดีตทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นนิชเช่, ช็อง ปอล ซาร์ตร์, ซิกมันด์ ฟรอยด์

ฯลฯ อัญชันแสดงให้เห็นว่าบุคคลที่หลงตัวเอง ยึดมั่นในอัตตา ย่อมมองตัวตนของตัวเอง ไม่ออกและหลงตัวเอง ดังนี้

ศาสตราจารย์ – (น้ำเสียงกระตือรือร้น) ใครมีอะไรอยากถามขอเชิญได้นะครับ ผมยอมรับนับถือความคิดผู้อื่นเสมอ เรื่องยึดอัตตาบ้าตัวเอง รับรองได้ไม่มีอยู่เลยในความคิดของผม....เอ ! ไม่มีใครแย้งผมเลยหรือ จะยกให้ผมเก่งที่สุดอีกแล้วสิถ้า (หัวเราะครื้น) คนไทยเราเป็นเสียอย่างนี้ แค่ขอให้แสดงความเห็นออกมาสักอย่าง ก็ยังกับถูกใครลากตัวไปตัดคอ เลยมีแต่คนรู้เต็มบ้านเมือง แต่หาคนรู้จักคิดไม่ได้...

(มนุษย์ล่องหน : 241)

และต่อจากนั้นเมื่อผู้ร่วมฟังปาฐกถาซึ่งเคยเป็นลูกศิษย์ของศาสตราจารย์ แสดงความคิดเห็นขัดแย้ง จึงเป็นผลให้ศาสตราจารย์ท่านนี้ไม่พอใจกับความคิดที่ไม่เหมือนตนเอง ดังบทสนทนา

ศาสตราจารย์ – (เงยบลงไปหลายอึดใจ ก่อนเหยียดยิ้มและส่ายศีรษะ) อ้อ ! ผมนึกว่ายุคนี้ คนหัวคอมมิวนิสต์จะตกยุคกันไปหมดแล้วเสียอีก คุณเล่นลอกเอาไอเดียการฟังกันในระบบคอมมูนของอิตาลีมาจัดกับผมเชียว เก่งนี่ละ ลูกศิษย์คิดจ้างอาจารย์ (เค้นหัวเราะ) มีคนเก่งกว่าครูแบบคุณเยอะ ๆ บ้านเมืองเราคงเจริญแน่ละ

ผู้ร่วมฟังคนเก่า – (ลุกขึ้นจากที่นั่งอีกหน แล้วคำนับอย่างสุภาพ) ผมไม่เก่งหรอกครับ ผมยังเป็นมนุษย์กลุ่มที่ท่านติตราเอาไว้ว่าเป็นพวกบัวได้น้ำอยู่เลย...เมื่อครู่ที่ท่านได้แสดงให้ทราบว่าท่านสามารถมองเห็นว่าตัวท่านเองเป็นคนใจกว้างต่อความคิดของผู้อื่นที่มีแตกต่างจากท่าน เนื่องจากท่านเป็นผู้ที่อยู่ในระดับพ้นจากอำนาจของอัตตาไปแล้ว ท่านมีอัจฉริยภาพที่มองเห็นตัวเองได้ทะลุปรุโปร่งเหนือคนธรรมดา ๆ แบบผม...แล้วคนระดับแค่ผมจะกล้านำตัวไปเทียบกับบุคลิปัญญาของท่านได้อย่างไร คงไม่ผิดกับเอาจอมปลวกมาตั้งเทียบกับขุนเขาพระสุเมรุเป็นแน่

...

ศาสตราจารย์ – (กระแอมกระไอด้วยเสียงแจ่มใสขึ้น) เออ ไม่เป็นไร พวกคุณค่อย ๆ ฝึกไป อีกหน่อยก็คงจะเข้าถึงเรื่องนี้ได้สักวัน แต่อย่างว่า เป็นอย่างคุณก็ดีแล้วนี่ จะตะเกียกตะกายอยากรู้จักตัวเองไปทำไม มีคุณเป็นเซลล์ตัวหนึ่งต่อไปอย่างเก๋ดีแล้ว ปล่อยให้ผมโดดหนีไปคนเดียว ยังมีประโยชน์กว่าเป็นไหน ๆ (หัวเราะชอบใจ)

...

ผู้ร่วมฟัง – ผมเพียงอยากจะเรียนแสดงความขอบคุณว่า การเข้าฟังท่านบรรยายในครั้งนี้ ทำให้ผมโชคดี ได้มีโอกาสพบกับตัวอย่างขนานแท้ของผู้ซึ่งเป็น “มนุษย์ล่องหน” ด้วยตาของตนเอง...

(มนุษย์ล่องหน : 245 – 247)

นอกจากภาพของคนทีหลงตัวเอง คิดว่าตัวเองเก่งเกินผู้อื่นแล้ว อัญชันยังเสนอแนะในทัศนะในเรื่องความหลงตัวเองของมนุษย์ที่คิดว่าตัวเองร่ำรวยยิ่งใหญ่ หลงในอำนาจเงินตราจนเหยียดหยามซึ่งซึ่งคนจนว่าเป็นผู้ที่ด้อยกว่า ดังในเรื่องโลกสีเงิน คุณโฉมเป็นเศรษฐินีเจ้าของผลิตภัณฑ์อาหารไทยส่งออก เธอมีทรัพย์สินเงินทองมากมายและมีครอบครัวที่อบอุ่น คุณโฉมปลอบปล้ำในความสามารถ ความร่ำรวย และความโชคดีของตัวเองมากจนหลงตัวเอง เธอชอบที่จะพูดโอ้อวดและชื่นชมตัวเองให้ผู้อื่นฟัง ดังบทบรรยายในเรื่องดังนี้

...จึงนับเป็นครั้งแรกเช่นกันที่เธอรู้สึกปล้ำในตนเองออกมาได้จนเต็มที่ ไม่มีช่องเหลือไว้เผื่อความระแวงอย่างแต่ก่อน เธอปล้ำนักที่มีผู้มาล้อมไล่ตัวเธอไปทุกเรื่อง ราวกับเธอไม่ใช่เป็นคนธรรมดาเสียแล้วในสายตาของคนแบบศรี แต่เป็นเทวดานางฟ้าที่มีชีวิตอยู่อีกระดับหนึ่งถึงบนวิมานที่คนเดินดินธรรมดาอย่างศรีได้แต่แหงนมอง...ถ้าจะดูกันดี ๆ แล้ว ดูเหมือนคุณโฉมกำลังมีอาการไม่ผิดกับว่าเธอกำลังตกหลุมรักใครสักคนขึ้นมาขนาดหนัก เธอต้องการได้คนที่เธอเชื่อใจมากคอยฟังเธอระบาย และพรั่งพุดถึงผู้ที่เธอหลงใหลได้ปล้ำวันละหลาย ๆ เทียว โดยไม่แสดงท่าเบื่อหน่ายออกมาให้เธอเห็น ซ้ำยังช่วยเธอออกเห็นดีเห็นงามไปด้วย ในกรณีที่เธอกำลังยกสรรพคุณดีเลิศข้อต่าง ๆ ของผู้นั้นมาพุดถึง เพียงแต่ว่าในกรณีของเธอนั้น ผู้ที่เธอหลงรักอยู่ไม่ใช่ใครทั้งสิ้น นอกเสียจากจะเป็นตัวของเธอเอง

(โลกสีเงิน : 219 – 220)

และในเรื่องเดียวกันนี้ อัญชันยังเสนอภาพของคุณโฉมที่หลงชื่นชมกับตัวเอง จนขาดความจริงใจ หรือความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ดังบทบรรยายนี้

...งานอดิเรกในยามว่างที่เธอชอบทำอยู่เสมอก็คือ การมองหาคนมาทดสอบ ซึ่งส่วนใหญ่เธอจะเจาะจงแต่คนที่มีฐานะคนละชั้นกับเธอ เธอมีความสุขอย่างบอกไม่ถูกในขณะที่เธอสาธยายความร่ำรวยของเธอให้ผู้ใดผู้หนึ่งฟัง และระหว่างนั้นก็จับปฏิกิริยาของคนผู้นั้นไปด้วย ภาคทดลองของเธอได้ผลมาตลอดเพราะไม่ว่าเธอจะนำมาใช้ทดสอบกับผู้ใด เธอก็เห็นผลทันตาว่า หลังจากที่ได้ฟังคำโอ้อวดของเธอเพียงไม่กี่ประโยค ใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสของคนเหล่านั้นก็เปลี่ยนไป... เพราะถูกอำนาจแห่งคำพูดเธอ สะกิดให้เกิดความรู้สึกแปลบปลานขึ้นมาได้ว่า ความจนข้างเป็นเรื่องราวที่น่าขัน ทำให้ชีวิตตนเองต่ำต้อยด้อยค่าถึงเพียงนี้ ถ้านำไปเปรียบเทียบกับชีวิตของผู้ที่ร่ำรวยเช่นเธอ

(โลกสีเงิน : 235)

ในเรื่องห้วงเหวแห่งโลก อัญชันยังได้เสนอภาพของมนุษย์ที่หลงตัวเองว่ามีอำนาจยิ่งใหญ่เหนือผู้อื่น เมื่อมนุษย์หลงใหลอำนาจที่ตัวเองมี ก็มักที่จะใช้อำนาจนั้นในการทำลายล้างผู้ที่อ่อนแอกว่า หรือผู้ที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับตน เป็นผลให้เกิดสงครามต่อสู้แย่งชิง

ความเป็นใหญ่ ดังในเรื่องนี้ อาลีบิดาของมาร์นาซและคาลิล เล่าให้ลูกทั้งสองฟังถึงสาเหตุของการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ว่าเป็นเพราะความขัดแย้งกันระหว่างแนวคิดของฮิตเลอร์และคาร์ล มาร์กซ อาลีเล่าให้ลูกฟังว่าฮิตเลอร์นั้นเดิมทีเป็นจิตรกรผู้มีฝีมือทางการเขียนภาพสีน้ำอย่างมาก แต่เพราะฮิตเลอร์หลงใหลกับอำนาจที่ตัวเองได้รับ จึงกลายเป็นผู้นำจอมเผด็จการของเยอรมันในที่สุด ดังตัวอย่างข้อความนี้

...ไม่ต้องดูอื่นไกล ดูตัวอย่างของฮิตเลอร์เองก็ได้...คนผู้นี้เคยเป็นจิตรกร ผู้มุ่งเข็มที่จะก้าวเข้ามาในโลกศิลปะให้ได้ เขาหมกมุ่นกับการเขียนภาพสีน้ำเอามาก ๆ เรียกตัวเองว่าศิลปินคนหนึ่ง...ฮิตเลอร์อาจจะได้เป็นศิลปินยิ่งใหญ่คนหนึ่งต่อไปก็ได้ใครจะรู้ หากมีโอกาสพบผู้สนับสนุน แต่เขาก็กลับพบแต่ความล้มเหลวและผิดหวังในชีวิตศิลปินแทน จนต้องขุดเซยความโกรธแค้นนี้ไปในด้านทำลายล้าง ดังนั้นเพียงไม่กี่ปีผ่านไป คนคนเดียวกันที่เคยเป็นทั้งนักอุดมคติ ผู้รักความดี และเป็นทั้งศิลปินผู้สร้างสรรค์ความงามและรักความสงบ ถ้าลองมีอำนาจเข้าเมื่อไหร่ก็แพ้อิทธิพลตัวเองกลายเป็นอสูรกายไปได้โดยไม่น่าเชื่อ...

(ห้วงเหวแห่งโลก : 37 – 38)

ในเรื่องพรหมโลก อัญชันยังเสนอมนทัศน์ว่ามนุษย์มีความหลงตัวเองในหลาย ๆ ด้าน บางคนหลงกระหยิ่มยิ้มย่องว่าตัวเองอยู่เหนือผู้อื่น มีอำนาจยิ่งใหญ่กว่า พร้อมทั้งจะทำร้ายผู้ที่อ่อนแอกว่าได้เสมอ ดังเช่นเด็กชายมะตูม ซึ่งเป็นอีสุกอีใสและถูกคุณยายบังคับให้นอนพักผ่อน แต่เด็กชายมะตูมแอบเอาแว่นขยายของคุณยายมาส่องเล่นกับโต๊ะเคาน์เตอร์ในครัว และพบมดดำตัวหนึ่ง มะตูมพยายามแก้งัดก้นหน้าตักหลังมดไม่ให้คลานไปในทิศทางที่มันต้องการได้ และในขณะที่มะตูมกำลังสังเกตการคลานของมดดำตัวนี้แล้ว เขาก็เกิดความคิดกระหยิ่มยิ้มย่อง คิดว่าตัวเองเป็นเจ้าของชีวิต มีอำนาจเหนือมดทุกประการ ดังนี้

...ชะ ชะ เจ้ามดตัวเท่าเมียง ไม่ไ้ก็ต้องบ้าที่ดันคลานมาหานี้วคนได้ ตาบอดหรือไง มันไม่รู้ เอาชะเลยหรือไ้ว่ามันกำลังลากชีวิตของมันเข้ามาแขวนต้องแต่งไว้กับนิ้วผมด้วยตัวของมันเอง มันอยากลองดีกับผมหรือไ้กันแน่...ผมต้องสั่งสอนความกำแหงของมันเสียแล้ว นี่แน่...ผมเริ่มต้นเป่าลมออกจากปากรดไปที่มดตัวนั้น คราวนี้ได้ผล ลมปากผมทำให้มันหยุดก็กลง หัวของมันส่ายลอกแลกคล้ายงงัน...

ระหว่างที่เฝ้าดูมันพยายามตะเกียกตะกายปีนขอบโต๊ะลื่น ๆ ขึ้นมาใหม่ ผมค้นพบด้วยความตื่นตันว่า ผมมีอำนาจเต็มที่ที่จะตัดสินใจให้มันอยู่ หรือจะให้มันตายไปเดี๋ยวนี้ก็ยังได้ ผมชูนิ้วก้อยขึ้นพลิกไปพลิกมา โถ...มองดูยังกับไม้จิ้มฟัน แต่...โอ้โฮ เพียงแต่ผมเอานิ้วไม้จิ้มฟันนิ้วนี้กดลงไปที่มันเมื่อไหร่ละก็ มดตัวนี้ก็จะแบนทันที ไม่ผิดกับคนถูกรถบดถนนทับ

(พรหมโลก : 187 – 188)

สิ่งที่อัญชนนำเสนอไว้ในเรื่องพรหมโลก เป็นการชี้ให้เห็นว่าอัญชนมีมโนทัศน์ในเรื่องความหลงของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ทุกเพศทุกวัย แม้แต่เด็กก็มีความหลงเกิดขึ้นได้เช่นกัน ความหลงของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกันตามวัย เพศ และนิสัยแต่ละคน

1.4.2 ความหลงในเรื่องเพศรส

อัญชนเสนอมโนทัศน์ว่า กามารมณ์เป็นธรรมชาติวิสัยของมนุษย์ เป็นความต้องการที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของมนุษย์โดยทั่วไป มนุษย์มักมีความพึงพอใจและหลงใหลกับความสุขทางเพศที่ตนได้รับ

ในเรื่องหม้อที่ขุดไม่ออก อัญชนเสนอมโนทัศน์ในเรื่องมนุษย์มีความลุ่มหลงในเพศรสผ่าน “หล่อน” ซึ่งแต่งงานอยู่กับสามี จนมีลูกชายหญิง 2 คน “หล่อน” เป็นผู้หญิงที่ค่อนข้างอ่อนแอมีชีวิตคู่ที่ตกเป็นเบี้ยล่างของสามีตลอดเวลา และมักถูกสามีดูถูกเหยียดหยามด้วยวาจาและทำร้ายทุบตีอยู่เสมอ จนหล่อนเกิดสำนึกว่าหล่อน “เหมือนหมูเหมือนหมา เหมือนเดรัจฉานตัวเล็กตัวน้อยนานาสัตว์ ที่สิ่งสูงอยู่ในสภาพเดียวกับหล่อนภายในรั้วบ้านหลังนี้” จนเมื่อหล่อนเผลอทำหม้อข้าวใบใหม่ที่สามีเพิ่งซื้อมาไหม้ไฟ หล่อนถูกสามีทำร้ายร่างกายอย่างหนักจนเลือดกบปากและจมูก แต่หลังจากนั้นหล่อนก็ยังทนอยู่กับสามีผู้จอมเผด็จการดังเดิม ทั้งๆ ที่ชีวิตคู่ของหล่อนช่างหดหู่และโหดร้าย อัญชนเสนอภาพของหล่อน ที่ทนอยู่กับเหตุการณ์เลวร้ายในชีวิตคู่ได้นั้น สาเหตุหนึ่งเพราะหล่อนหลงใหลในเพศรส ดังตอนที่บรรยายไว้ดังนี้

หล่อนได้กลิ่นอ่อน ๆ ของสบู่รวยรินมาจากซอกเนื้อตัวของสามี ยามเมื่อเขาขยับตัวเยื้องไหว มัดกล้ามเนื้อแนบเบียดกับความหมาดชื้นของเนื้อผ้าที่เบียดเป็นก้อน บั้นท้ายได้สะโพกลงมาก็สะเทือนสั่น หล่อนมองตามการเขยื้อนไหวอันน่าดูตรงสรีระนั้น อกใจเริ่มสะดุ้งสะเทือนกับมันขึ้นมาอย่างบอกไม่ถูก หล่อนหักอารมณ์เมินหลบภาพนั้นไปเสีย ด้วยรู้ตัวขึ้นว่า ความหิวกำลังบังเกิดขึ้นกับตัวของหล่อน แต่ทว่าหนนี้มันบังเกิดขึ้นที่อารมณ์ จึงไม่สามารถบำบัดได้ด้วยสิ่งที่เสพกินเข้าท้องโดยปกติ

(หม้อที่ขุดไม่ออก : 72)

อัญชนแสดงให้เห็นว่าอารมณ์เพศเป็นปกติวิสัยของปุถุชน ยิ่ง“หล่อน” เป็นคนที่มีแต่ความทุกข์ครอบงำในชีวิตประจำวันแล้ว ในบางครั้งเมื่อหล่อนมีโอกาสดูแลความสุขทางเพศรสบ้าง จึงทำให้หล่อนหลงใหลมัน ดังตอนที่อัญชนบรรยายให้เห็นถึงความคิดของหล่อนหลังจากเพิ่งเสร็จจากกิจกรรมของสามีภรรยา ดังนี้

...สิ้นเสร็จ เขาลุกขึ้นนั่งพิงหัวเตียง จุดบุหรี่จุดให้เหมื่อแห่งขณะที่หล่อนยังทอดร่างอยู่ใกล้ๆเขา แล่อ้อมตัวเองอยู่กับรสที่ได้รับระหว่างที่ได้ร่วมขบวนไปกับเขาจนถึงที่หมายด้วยกัน หล่อนโลมลูบอาลัย

เรือนร่างเขาซอก ๆ แชก ๆ จนเขาจับมือหล่อนออกไปจากตัว บ่นว่าตัวหล่อนเหนียวเหนอะหนะ... หล่อนเตรียมขยับออก ทั้งที่ยังเสียดายรสจากฝีมือของสามี ในมือที่เขาเกิดมีแก้มกับหล่อนบ้าง อย่างครั้งนี้...

(หม้อที่ขุดไม่ออก : 73)

ในตอนจบของเรื่องหม้อที่ขุดไม่ออกนี้ อัญชันได้เสนอมนทัศน์ว่ามนุษย์มักตกอยู่ใต้อิทธิพลทางเพศด้วยความหลงใหลในเพศรส อัญชันได้ใช้สัญลักษณ์เปรียบเทียบภาพความสัมพันธ์ของจิ้งจกเพศผู้และเพศเมียในขณะผสมพันธุ์กัน โดยมี “หล่อน” นั่งมองและเปรียบเทียบภาพของจิ้งจกคู่นั้นกับชีวิตคู่ของหล่อน ดังนี้

จิ้งจกคู่นี้กำลังวิ่งปรูด ๆ มาจากคนละมุมห้อง ส่งเสียงไล่กันจิกจิก มันคงจะลอดประตุมุ่งลวดเข้ามาระหว่างที่หล่อนยืนแฉกมูกบิตประตูลี ๆ รอ ๆ ตัวใหญ่กว่าเริ่มไต่ขึ้นประกบอยู่บนหลังอีกตัวหนึ่งแน่น เสียงของมันขณะกำลังเข้าพระเข้านางกันอยู่ไม่ดังหนวกหูนัก หล่อนจึงนั่งชันเขามองดูมันเฉย ๆ ด้วยความสงบนิ่งราวกับหุ่น กระทั่งสัตว์ทั้งคู่เลิกจากกัน ตัวอยู่ข้างบนผละออกไปก่อน พลังตัวเล็กกว่าซึ่งอยู่ข้างล่างก็ได้ตามด้อย ๆ มีลดละ ตัวที่ผละออกหันไปแว้งกัดเข้าให้ตรงหาง อีกตัวหนึ่งส่งเสียงร้องจิก ทำที่หนีที่ไล่ไปมาอยู่บริเวณฝานั้นเป็นนาน

อิหน้าด้าน ไปไหนก็ไม่ไป คลานตั้อยู่ได้หน้าไม่อาย หล่อนบริภาษอยู่ในใจ เกิดความรู้สึกขยะแขยงและอดสูใจแทนกิริยาอาการที่เป็นอยู่ของเตไรจกตัวเมียบนฝาจนสุดที่จะทนได้อีก น้ำตาหล่อนไหลอืดอืดออกมาพราก ๆ ได้แต่หันรีหันขวางเหมือนคนบ้า มองหาอะไรจะขว้างไล่มันออกไปพ้นตาเสียไว ๆ ไปไปซะตามอยู่ทำไม บอกให้ไป !

(หม้อที่ขุดไม่ออก : 82)

การที่อัญชันนำเสนอภาพของจิ้งจกคู่นั้น หลังจากผสมพันธุ์กันเสร็จแล้ว ตัวเมียยังคงไต่ตามหลังตัวผู้ไปอีก แม้จะถูกตัวผู้หันมาแว้งกัดก็ตาม เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นชีวิตคู่ของ “หล่อน” ที่แม้จะถูกสามีทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจอย่างไร เธอก็ยังทนอยู่กับสามีต่อไป

เรื่องเพื่อนร่วมทาง เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่อัญชันเสนอมนทัศน์ให้เห็นในเรื่องมนุษย์มักหลงใหลในเพศรส “รอด” เป็นเด็กหนุ่มที่เพ่งก่อดดีฆ่าข่มขืน ได้หนีซ่อนตัวอยู่ในโบสถ์รถไฟขณสินค้ำ ในระหว่างการเดินทางรอดต้องต่อสู้กับความมืด และความหวาดกลัวที่ภาวะจิตของตัวเองสร้างภาพให้มีผีร้ายร่วมอยู่ในตู้ขณสินค้ำนั้นด้วย ในขณะที่ความหวั่นกลัวของรอดขึ้นมาถึงขีดสุด รอดพยายามหาวิธีข่มความกลัวนั้นด้วยการสร้างภาพอื่น ๆ ขึ้นมาในความคิด ภาพที่รอดสร้างขึ้นเป็นภาพที่เขากำลังมีความสัมพันธ์กับสาวคู่ขา ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารอดหมกมุ่นอยู่กับเพศรส แม้ในยามวิกฤติที่ตัวเองกลัวจนถึงขีดสุดก็ตาม ดังตอนที่บรรยายในเรื่องดังนี้

เขาจะต้องหาวิธีควบคุมความกลัวของตนเองให้อยู่ในขีดจำกัดของมันก่อนที่จะมันจะปั่นให้แม้แต่
อากาศธาตุ ความว่างเปล่าตรงหน้ากลายเป็นอสูรอะไรขึ้นมาอีกตัวหนึ่ง เขาพยายามค้นอะไร
ใหม่ ๆ มาล่อหลอกจิตตัวเองให้หลุดออกจากความเป็นความตายตรงหน้าให้ได้ เออ ! ใช่นั่นแหละ ก็เรื่อง
บนเตียงไง เขาริบพยายามมองค้นหาให้ความมืดโล่งเปล่าข้างหน้ากลายเป็นภาพเขาเองกับสาวคู่ขา
กำลังเล่นรักอย่างถึงพริกถึงขิงกันอยู่บนเตียง...ตอนนี้รอดเห็นมือตัวเองเริ่มล้วงเข้าไปในกระโปรง
หล่อนช้า ๆ ภาพนั้นเขาเห็นหล่อนยังใส่กระโปรงอยู่ มือเขาไม่รีบร้อน แม้ว่าลมหายใจของเขาชักจะ
ร้อนรุ่มขึ้นมาเรื่อย ๆ มือเขาค่อย ๆ คลำขึ้นมาจากหัวเข่า คลื่นขึ้นไปเรื่อย ๆ ผ่านขาอ่อน เหลืออีก
ก๊ีบจักกะแหล่งที่มีรอดจะเข้าไปแหวกบานประตูวิมานได้...

(เพื่อนร่วมทาง : 110)

ในเรื่องสปอรร่า อัญชันเสนอมโนทัศน์เรื่องมนุษย์หลงในเพศรส โดยผ่าน
ความคิดของ “เด็กหญิงหนู” ผู้ซึ่งเติบโตด้วยความรักความอบอุ่นจากแม่เพียงผู้เดียว เพราะพ่อ
ของเธอถูกคนร้ายฆ่าตายตั้งแต่เธออายุได้สามขวบ “หนู” ผูกพันกับแม่มากจนคิดว่าไม่อาจแยก
จากกันได้ แต่ต่อมาไม่นานแม่ก็มีลูกต้นเข้ามาอยู่ในบ้าน ทำให้เธอต้องแยกห้องนอนกับแม่
ความรักความอบอุ่นที่ตัวเองเคยได้รับก็เปลี่ยนแปลงไป และเธอก็รู้ว่าสาเหตุที่แม่เปลี่ยนแปลง
ไปนั้นเป็นเพราะหลงติดอยู่ในเพศสนั่นเอง ดังนี้

ฉันโตพอที่จะเข้าใจแล้วว่า ความเป็นเพศชายของลุงต้นเป็นตัวการพรากแม่ของฉันไป ลุงต้น
เหนือกว่าฉันแทบทุกประตู เพราะลุงต้นมีสิ่งพิเศษที่จะให้ความสุขกับแม่ ขณะที่ฉันไม่สามารถมีได้
เลยโดยกำเนิด ฉันจึงไม่มีทางแย่งความรักของแม่คืนมาจากเขา ก่อนหน้านั้นฉันเคยงุนงงสงสัย
เป็นหนักหนาว่าเขามีอะไรดี หากตอนนี้ฉันรู้แจ่มแจ้งแล้วว่าในความเป็นผัวเมีย ลุงต้นได้ปฏิบัติกิจ
ชนิดใดกับแม่ จนแม่คอยแต่เป็นฝ่ายยอมอ่อนข้อ และเอาอกเอาใจเขาจนออกนอกหน้า ทั้ง ๆ ที่
ตั้งแต่ลุงต้นเข้ามาอยู่ร่วมหลังคาเรือน ลุงคอยแต่ก่อความเดือดเนื้อร้อนใจให้กับแม่เป็นประจำ ใน
เรื่องความเป็นคนจอมเจ้าชู้...

(สปอรร่า : 191)

และการที่มนุษย์บางคนมีความหลงมัวเมาในเรื่องเพศรส ก็อาจก่อให้เกิด
ปัญหาเลวร้ายผิดศีลธรรมตามมาได้ ดังเช่นในเรื่องนี้ ลุงต้นซึ่งเป็นสามีใหม่ของแม่ “เด็กหญิงหนู”
เมื่อเห็น “หนู” เริ่มโตเป็นสาว ก็หาวิธีที่จะล่อลวงเธอด้วยข้อแลกเปลี่ยนที่จะคืนสมุดบันทึกซึ่งเธอ
บันทึกทุกเรื่องในชีวิตไว้ หากถ้าเธอไม่ยอมปฏิบัติตามสมุดบันทึกเล่มนั้นก็จะถูกนำไปให้แม่
“หนู” จำเป็นต้องยอมรับข้อเสนอนั้น เพราะเธอไม่ต้องการให้แม่รู้ว่าตัวเองชอบคนเพศเดียวกัน
การที่ลุงต้นมีโมหะจริตหมกมุ่นในเพศรส ทำให้ “หนู” ต้องทนอยู่กับความเจ็บช้ำน้ำใจและความ
ขมขื่นในชีวิตตลอดมา ดังข้อความนี้

ฉันกลั้นใจ กัดฟันแน่นให้วิธีการนั้นเสร็จสิ้นไปโดยไม่ขัดขึ้น...มือหนึ่งของลุงตื้นอุตปากฉันไว้ไม่ให้ฉันเผลอร้องออกมาจากการทารุณกรรมนั้น ส่วนอีกมือที่ยังเหลือ เข้ามาเคลื่อนไหวบนเนื้อหนังท่อนอกของฉันด้วยความรุนแรง ระหว่างที่ลุงตื้นเคลื่อนไหวขึ้นลงอยู่บนตัวฉันอย่างไม่คิดแก่ชีวิต ลมหายใจคลั่งเหวี่ยงหน้าฉันอย่างจัง นัยน์ตาซึ่งช้ำความแดงกำและหล่อลื่นน้ำคูนั่นเปลี่ยนจากความเป็นมนุษย์มาเป็นสัตว์อะไรสักพันธุ์หนึ่งที่หลบร่างใต้เงาหินไปกับความมืด...ทุกครั้งที่ปลดปล่อยโดยเฉพาะในเวลาที่ไม่อยู่บ้าน ลุงตื้นจะถือโอกาสเข้ามาปฏิบัติสิ่งเดียวกันกับฉันอีกหลายต่อหลายหน ฉันเคยเชื่อว่าไม่มีสิ่งใดอีกแล้วในชีวิตที่ทำให้ฉันเกิดความสยดสยองขวัญ เทียบเท่าได้กับความตายของพ่อที่ตึงไฟ แต่ทว่าในตอนนั้นมันมีสิ่งมาแทนแล้ว...

(สปอรัรา : 194 – 195)

นอกจากนั้นในเรื่องผู้ที่ต้องมนตรา อัญชันยังได้แสดงมโนทัศน์ถึงอำนาจของเพชรที่ทำให้ผู้ได้สัมผัสจะรู้สึกดื่มด่ำจนไม่อาจลืมเลือน ดังนี้

...ฉันใช้ความรักที่มีอยู่ทำเป็นเชือก พาตัวห้อยไต่ลงไปสู่กันอันมืดสนิทพร้อมกับผู้ที่ฉันรักเพื่อที่จะพบว่า ตรงกันขั้วสุดของความลึกที่มีแต่เพียงลมหายใจของเรารินรดกันจนร้อนผ่าว ตรงนั้นมีสัมผัสเร้นลับรออยู่ เพื่อให้เราดูดดื่มเอากันอย่างลึกลับโลก ฉันเอาตัวไต่ลงมา เพื่อเอาชีวิตจิตใจไต่ขึ้นไปพบขีดสุดของรสพิศวาส เท่าที่ความรักฉันหนุ่มสาวจะพาล้วๆ ขึ้นไปถึงสุดท้ายของสมบัติ ฉันรับรู้อย่างริบหรี่ว่า ฉันกำลังไต่ขึ้นไปถึงดวงดาวดวงที่สูงที่สุด

สัมผัสลึกลับที่เพิ่งเกิดขึ้นได้ทันห้วงระหว่างฉันกับคนรักทำให้ฉันเริ่มเข้าถึงขีดความรู้สึกที่ขึ้นไปอยู่บนเหนือระดับเกินกว่าที่จะหาชื่อมาเรียกสัมผัสพิเศษชนิดนี้ ทำให้ทุกๆ สิ่งที่เคยผ่านเข้ามาทุกเมื่อเชิ่ววัน แม้ขณะนี้ก็จะมากองสูงท่วมหัวฉัน มันก็คงไม่มีฤทธิ์ไม่มีแม่แต่รส พอที่จะทำให้ฉันรู้สึกจับจิตจับใจจนอยากขอเป็นทาส...

(ผู้ที่ต้องมนตรา : 203 – 204)

อัญชันได้เสนอแนะมโนทัศน์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์มักมีความลุ่มหลงมัวเมา มนุษย์พวกที่ยึดติดกับตัวเองว่าตนเก่ง ร่ำรวย หรือมีอำนาจมากกว่าคนอื่น ก็จะกลายเป็นผู้ที่หลงตัวเอง และจะถูกเหยียดหยามหรือทำลายผู้อื่น ส่วนมนุษย์พวกที่หมกมุ่นอยู่กับเพชรก็อาจจะทำเรื่องเลวร้ายผิดศีลธรรมได้ดังเช่น “รอด” ในเรื่องเพื่อนร่วมทาง และ “ลุงตื้น” ในเรื่องสปอรัรา อย่างไรก็ตามอัญชันได้นำเสนอแนะมโนทัศน์เรื่องมนุษย์กับความหลงใหลว่า มนุษย์ทุกเพศและทุกวัยมีความลุ่มหลงมัวเมาได้เช่นกัน แต่ถ้าเป็นในวัยเด็กความหลงใหลนั้นก็อาจจะเป็นเพียงเรื่องเล็กๆ ดังเช่น “เด็กชายมะตูม” ในเรื่องพรหมโลก เมื่อมนุษย์เจริญวัยขึ้นความหลงใหลนั้นก็แปรเปลี่ยนไปตามกิเลสที่ครอบงำจิตใจมนุษย์

2. มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องมนุษย์กับการดำเนินชีวิตในสังคม

มนุษย์มีศักยภาพในการต่อสู้เพื่อการดำรงชีวิตให้อยู่รอดและเพื่อการดำเนินชีวิตให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต ชัยวัฒน์ อัดพัฒน ได้อธิบายว่ามนุษย์มุ่งหาจุดหมายของชีวิตว่ามีอะไรบ้าง คนบางคนพบว่าความสุขเป็นจุดสูงสุดของชีวิต บางคนก็ว่าประโยชน์เป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต บางคนก็ว่าการปฏิบัติหน้าที่เป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต บางคนก็พบว่า มีปัญญา ความรู้ และเสรีภาพเป็นจุดสูงสุดของชีวิต การที่มนุษย์พบจุดสูงสุดของชีวิตแตกต่างกันเพราะมนุษย์มีโลกทัศน์และชีวทัศน์แตกต่างกัน ได้รับการศึกษาอบรมมาไม่เหมือนกัน ตลอดจนถึงการอยู่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และวิธาน สุชีวกุปต์. 2544 : 7)

การที่มนุษย์เรามีจุดหมายในชีวิตรที่ต่างกัน ย่อมทำให้แต่ละคนมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันออกไปด้วย และในการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นต้องมีความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่เสมอ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นสังคม ไม่อาจอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังได้

อัญชันได้นำเสนอมนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องมนุษย์กับการดำเนินชีวิตไว้ในเรื่องสั้นหลาย ๆ เรื่อง ซึ่งแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

- 2.1 มนุษย์กับการอยู่ร่วมกันในสังคม
- 2.2 มนุษย์กับการแสวงหาความสุขในชีวิต
- 2.3 มนุษย์กับสถานภาพทางเพศ
- 2.4 มนุษย์กับวัตถุนิยม

2.1 มนุษย์กับการอยู่ร่วมกันในสังคม

การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในแต่ละสังคม ย่อมต้องมีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยมีวัฒนธรรมหรือระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิตให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สังคมแต่ละสังคมมีลักษณะและขนาดที่แตกต่างกันไปบ้าง บางสังคมอาจมีลักษณะที่ซับซ้อนและมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี บางสังคมเป็นสังคมแบบดั้งเดิมที่มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ในสังคมแต่ละสังคมจึงแตกต่างกัน

มโนทัศน์ในเรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอัญชันนั้น พบว่าอัญชันเสนอมนทัศน์การอยู่ร่วมกันในสังคม 2 ลักษณะ คือ

2.1.1 การอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดเล็ก

2.1.2 การอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดใหญ่

2.1.1 การอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดเล็ก

การอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดเล็ก เป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์กันแบบกลุ่มปฐมภูมิ (Primary groups) ซึ่งสุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายสรุปได้ดังนี้ กลุ่มปฐมภูมิ คือ กลุ่มสังคมขนาดเล็ก ที่มีจำนวนคนน้อยและรู้จักกันอย่างทั่วถึง มีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีความสนใจร่วมกัน พุดหรือทำในสิ่งที่รับรู้และเข้าใจร่วมกันในกลุ่มได้ สังคมที่มีความสัมพันธ์แบบกลุ่มปฐมภูมิ ได้แก่ ครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน กลุ่มคนในชุมชนเป็นต้น (สุพัตรา สุภาพ. 2531 : 101)

อัญชันเสนอมโนทัศน์ให้เห็นว่าการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ผู้คนมักจะขาดน้ำใจให้แก่กัน มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น และนินทาวาร้ายกัน แม้จะเป็นสังคมขนาดเล็กที่มีความสัมพันธ์กันแบบปฐมภูมิก็คตาม การดิ้นรนต่อสู้เพื่อเอาตัวรอดของมนุษย์ในสังคมมีส่วนทำให้เกิดความเสื่อมถอยในด้านคุณธรรมและมนุษยธรรมเป็นอย่างมาก

ในเรื่องหม้อที่ขุดไม่ออก อัญชันเสนอมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์กับการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบันเป็นไปอย่างไม่มีความสุขมากนัก โดยเฉพาะสังคมเมืองเมื่อถูกกำหนดด้วยระบบเศรษฐกิจและผลประโยชน์เป็นตัวชี้หน้า ผู้คนที่อยู่ร่วมกันจึงไม่มีน้ำใจ ไร้มนุษยธรรม มีการนินทาวาร้ายหรือแก่งแย่งชิงดีกัน ดังในเรื่องนี้เมื่อ“หล่อน” ต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของสามี หล่อนทำงานเป็นพนักงานขายเครื่องปรับอากาศของบริษัทแห่งหนึ่ง แต่ด้วยความที่หล่อนไม่ถนัดในเรื่องค้าขาย หล่อนไม่สามารถทำยอดขายได้ตามที่บริษัทกำหนด จึงถูกให้ออก เพื่อนๆที่อยู่ร่วมกันในบริษัทจับกลุ่มพุดคุยถึงเรื่องนี้และกล่าวร้ายถึงเพื่อนร่วมงานคนอื่นให้หล่อนฟังดังนี้

“ทำมัยไม่ดำเนินตามรอยยายงนุชเขาบ้างเล่า ปานนี้มีติดบอร์ดยอตนักขายไปแล้วเรอะ อยากรู้เคล็ดลับมัย ทำไมยอดขายแม่นี่ถึงพุ่งปรึ๊ดขึ้นมาเฉย ๆ” หัวข้อขบขันนินทาประจำวันนี้ชักจะเริ่มถึงไส้ถึงก้นขึ้นมาตามลำดับ บอกชัดว่าทั้งคนชักเรื่องเองและทั้งคนตะแคงหูฟังต่างกำลัง “มันยกเรื่อง” กันถึงขีด...”ก็ไอ้เรามัวแต่เดินขายกันขาลากนี่นา แต่แม่คนเนี่ยอีเล่นนอนขายแอร์แบบหลาให้ลูกค้าเลยจ้า ประเภทซื้อหนึ่งแถมหนึ่ง ซื้อโหลแถมสองโหล ยิ่งซื้อมากยอแถมยิ่งถี่ว้าจั้นเหอะ...” อู๊ย! เป็นเซลล์ขายของเดี่ยวนี้หูตาขาสันตึ้นไวอย่างเดียวไม่ไหวแล้วเธอจ้า ตูดตองไวด้วยมันถึงจะแน่ !”

(หม้อที่ขุดไม่ออก : 64 – 65)

อัณฺชนเสนอโนทัศน์ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมว่า สังคมขนาดเล็กผู้คนจะสนใจใคร่รู้เรื่องของกันและกัน หากผู้ใดทำตัวแปลกแยกหรือมีความคิดและพฤติกรรมที่แตกต่างจากผู้คนที่ร่วมสังคมเดียวกัน บุคคลผู้นั้นก็จะตกเป็นเป้าของกลุ่มคนในสังคมนั้นให้นินทาว่าร้าย หรืออาจกลายเป็นที่รังเกียจของกลุ่มชนนั้นก็ได้

ในเรื่องคนนอกโบสถ์ ตาเสนาะเป็นผู้มีความคิดขัดแย้งกับพุทธศาสนิกชนคนอื่น ๆ ที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน โดยตาเสนาะเห็นว่าชาวบ้านเหล่านั้นมัวแต่เรื่องการทำบุญสะสมไว้ในชาติภพหน้า แก่เห็นว่าพระสงฆ์คือผู้ที่เอาเปรียบสังคม เพราะไม่ต้องทำมาหากินอะไร คอยแต่ให้ชาวบ้านทำบุญตักบาตร เมื่อความคิดทางศาสนาของตาเสนาะขัดแย้งกับชาวบ้านอย่างรุนแรง แก่จึงถูกตราหน้าว่าเป็น“คอมมิวนิสต์” และตัดแก่ออกจากสังคมเล็กๆ นั้น แม้แต่ยายหนูตาลผู้เป็นพี่สาวของตาเสนาะก็ยังไม่คบค้าสมาคมด้วย ดังข้อความนี้

คนเป็นสัตว์สังคม ที่มักจะต้องปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่รอด ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ตาเสนาะอาจจะเหนือหรือไม่ก็ต่ำกว่าบรรดาผู้คนในละแวก เพราะความคิดความอ่านแหวกแนวและก้าวร้าวเกินกว่าที่ระดับความคิดพื้นฐานของบรรดาชาวบ้านผู้ถูกปลูกฝังให้ยึดมั่นในศาสนาจนลึกลงมา แต่รุ่นปู่ย่าตาทวดจะคล้อยตามและเห็นดังงามไปด้วย จึงไม่แปลกเลยว่าทำไมตาเสนาะจึงดูเหมือนถูกตัดออกจากสังคมเล็กๆ นี้โดยเด็ดขาด ...ถ่านของแกเขาก็เลิกรับซื้อไว้ใช้กันมานานแล้ว นอกจากจะต้องเอาไปขายเป็นกระสอบ ๆ ในย่านไกล ๆ...

(คนนอกโบสถ์ : 143)

ในเรื่องอันเป็นที่รัก อัณฺชนเสนอให้เห็นการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมขนาดเล็กที่สนใจใคร่รู้เรื่องของกันและกัน แต่ก็ปราศจากน้ำใจที่จะช่วยเหลือกัน ดังในเรื่องนี้ “นุ้ย” เป็นเด็กหญิงที่มีแม่เป็นหญิงทำงานกลางคืน นุ้ยและแม่ถูกตั้งข้อรังเกียจจากชาวบ้านที่อยู่ในละแวกเดียวกัน และด้วยเหตุที่นุ้ยไม่มีพ่อ คนในชุมชนนั้นจึงสนใจใคร่รู้เรื่องราวของเธอ ดังบทบรรยายนี้

...ได้หลังคาทรุดโทรมของเรือนห้องแถวไม้ ซึ่งเบียดเสียดขายคากันชนิดไถ่บิ่นไม่ตก เรือนห้องแถวอันแออัดเหล่านี้ล้วนมีแต่คนระดับหาเช้ากินค่ำ เช้าอาศัยอยู่กันมาอย่างตามมีตามเกิด คนบ้านใกล้เรือนเคียงมักชอบเลียบเคียงถามนุ้ยถึงผู้ที่นุ้ยเองก็ไม่เคยมีโอกาสดูเห็นแม่แต่หน้า แต่แม่ก็จะหยุดการสนทนาลง...บอย ๆ ที่แม่มักจะพูดขึ้นลอย ๆ เสียงดังเหมือนไม่ได้ตั้งใจให้เข้าหูใครว่า “ถึงยังงี้ พ่อไ่อนุ้ยเขาก็มีเชื้อมีแถวดีโว้ย !”

“แถวนะไม่รู้แต่ไ้ตัวเขื่อนมั่งคงเด็ดแน ๆ ขนาดผัวไม่มียังลอยมาเข้าท้องจนโตเองได้โว้ย”

แล้วก็มีคำเปรย ๆ ทำนองนี้ ลอยมากระทบหูแม่ พร้อมด้วยเสียงหัวเราะกึก ๆ กัก ๆ แต่แม่ก็โต้กลับอย่างไม่ลดราวาศอก...

เรื่องของผู้ใหญ่ นุ้ยไม่นึกอยากเข้าไปรู้เห็นนัก แต่นุ้ยก็โง่จนเริ่มเกิดความสงสัยว่าเพราะเหตุใดชาวตรอกด้วยกันจึงตั้งข้อเดียดฉันท์แม่ด้วยสายตาแปลก ๆ ตลอดมา แม้จะไม่ได้แสดงออกนอกหน้าอย่างโจ่งแจ้ง...นุ้ยรู้เพียงว่า แม่หาเงินเลี้ยงชีวิตผิดแปลกไปจากคนส่วนใหญ่ ขณะที่ทุกคนกลับเข้าบ้านเพื่อพักผ่อนนอนหลับ กลับเป็นเวลาที่แม่จะแต่งตัวอย่างสวยงามออกจากบ้านไป...

(อันเป็นที่รัก : 13)

ในเรื่องจุดเยือกแข็ง ตาเฒ่าดาวหมีและเอ็ดเธลซึ่งเป็นภรรยาเพิ่งย้ายมาอยู่ในอพาร์ทเมนต์เล็ก ๆ ในเมืองฮิวสตัน แต่ด้วยบุคลิกลักษณะที่ชอบเก็บตัวของตาเฒ่า ทำให้คนในเมืองเล็ก ๆ แห่งนี้สนใจใคร่รู้เรื่องของแกและเล่าลือเรื่องต่างๆที่เกี่ยวกับแก ดังบทบรรยายดังนี้

ในเมืองขนาดเล็กเช่นนี้ การเก็บตัวลึกลับของสองผู้เมีย ยิ่งทำให้กลุ่มชุมชนสอดส่องมองแกหนักขึ้นด้วยความคาดเดาไปต่าง ๆ นานา ถึงต้นเหตุที่ตาเฒ่าคอยวางท่าเป็นปฏิปักษ์กับคนภายนอกทุกคนที่แกเห็นหน้า และไม่ซ้าก็เกิดเรื่องเล่าลือบอกต่อ ๆ กันไปแบบปากต่อปากว่าสาเหตุทั้งหมดเกิดขึ้นจากชีวิตในวัยต้นของตาเฒ่าที่ถูกกดดันมาอย่างหนักจากความเคียดแค้นขมขื่น เริ่มมีกระแสเสียงเล่าผ่านหูต่อ ๆ กันว่า ผู้เป็นมารดาของตาเฒ่าเมื่อรุ่นสาว เคยถูกคนงานฝรั่งในไร่ข้าวโพดทั้งกลุ่มฉุดคร่าไปรังแก และผลลัพธ์นั้นก็คือการถือกำเนิดขึ้นจากครรภ์หญิงสาวอินเดียยมุเคราะห์ร้ายของเด็กทารกผู้หนึ่ง ผู้ที่เติบโตขึ้นมาเป็นตัวตาเฒ่าผู้นี้....

(จุดเยือกแข็ง : 122)

นอกจากนั้นแล้วในเรื่องสุวรรณภูมิ อัญชันยังเสนอมนทัศน์ของการอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดเล็กซึ่งเป็นสังคมชนบท ผ่านผู้คนซึ่งอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านหนองคำ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่แห้งแล้งและยากจน สภาพความแร้นแค้นทำให้ผู้คนที่อยู่ในสังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ขาดน้ำใจให้แก่กัน ดังบทบรรยายซึ่ง “ผม” ในเรื่องเสนอไว้ดังนี้

ผมอยู่กับพ่อแม่ แล้วก็มีเพื่อนบ้านอีกหลายสิบหลังคาเรือนปลูกบ้านอยู่ติดกันเป็นกระจุกจนไก่อินไม่ตกหลังคา ความจริงก็มีผืนดินว่างเหลืออีกโข แต่ที่ต้องมาปลูกเบียดกันแน่นตรงกลาง ก็เพราะตะวันส่องลงมาถึงแค่ตรงนั้น ส่วนรอบ ๆ ถูกกำแพงหินบังเงาไว้หมด ตรงกลางจึงใช้เป็นที่ทำนาทำไร่ตามประสา ส่วนตรงดินเชิงผามีดีบุกบ้าง เหล็กบ้าง สังกะสีบ้างให้ขุดใช้ บางคราวแต่ไม่บ่อยนักก็มีคนเจอทองคำปนเป็นสายแร่อยู่กับดินหินประปราย...ถ้ามีข่าวว่าเจอทองเมื่อไหร่ชาวบ้านก็แทบจะตีกันหัวร้างข้างแตก แย่งทองกันไม่เว้นตัวคน

...

ลุงอ่วม ป้าแจ่ม ที่อยู่บ้านติดกัน...สองคนผู้เมียเป็นไม้เบื่อไม้เมากะบ้านผมติดกัน ไร่เรื่องมักง่ายชอบโกยขยะเขตบ้านแกเข้ามาทิ้งในเขตบ้านผม จนหลังๆ นี่ต้องหาไม้หนามมากั้นเป็นรั้ว ไร่จุ่น

ลูกชายลุ่มอ่วมก็ไต่ย้อย ซ้ำลักขโมยเป็นที่หนึ่ง วางตากอะไรไว้ข้างนอกเป็นไม่ได้ มันจึงจะฉกเรียบ
แม้แต่ผ้าถุงแม่ผมก็ยังไม่เว้น

(สุวรรณภูมิ : 92 – 93)

นอกจากนั้นอัญชันยังมีโน้ตทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์กับการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมว่า ถึงแม้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันมักจะเป็นไปอย่างไม่มีความสุขมากนัก ชาติซึ่งความจริงใจและความเอื้อเฟื้อต่อกัน แต่ในสังคมขนาดเล็กผู้คนก็ยังมี การปะทะสังสรรค์กันบ้าง แม้จะเป็นไปในรูปของความสนใจใคร่รู้เรื่องของผู้อื่น แต่ในความสนใจใคร่รู้นั้น ก็ยังทำให้ผู้คนที่อยู่ในสังคมเดียวกันนั้นได้รับรู้ความทุกข์และความสูญเสียของผู้อื่น ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเห็นใจร่วมกัน ดังในเรื่องจุดเยือกแข็ง ในพิธีฝังศพหนูน้อยไบรอันที่มีผู้พบศพแข็งตายอยู่ใต้น้ำแข็งริมเขื่อนหลังจากหายออกไปจากบ้านสองอาทิตย์ ผู้คนในสังคมเล็ก ๆ นั้นรับรู้เรื่องราวและไปร่วมพิธีฝังศพไว้อาลัยกัน แสดงให้เห็นว่าการอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดเล็กผู้คนยังมีปฏิสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารกันอยู่บ้าง และเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นทุกข์อันใหญ่หลวง คนในสังคมขนาดเล็กที่มีความสัมพันธ์กันแบบกลุ่มปฐมภูมิก็ร่วมรับรู้และเห็นใจในชะตากรรมกัน ดังบรรยายไว้ดังนี้

พิธีฝังศพของเจ้าหนูที่ลีไปร่วมแน่นขนัดไปด้วยผู้คน มีแม้แต่แขกแปลกหน้าผู้ปรารถนามาร่วมแสดงความเสียใจ ทั้งที่วันนั้นได้มีหิมะโปรยลงมาหนัก ขณะที่หิมะตกเล็ก ๆ เริ่มถูกเคลือบหยาบลง หลุม แขกเพศหญิงทุกคนเริ่มซับน้ำตาอย่างกลั้นไม่อยู่ ยิ่งทำให้บรรยากาศเศร้าสลดหดหู่อย่างสุดบรรยาย...

(จุดเยือกแข็ง : 132)

อัญชันเสนอโน้ตทัศน์ว่าการอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดเล็ก แม้ในสภาพความเป็นอยู่ของคนปัจจุบันจะขาดความจริงใจ แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันบ้าง แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ของความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงของใคร ผู้คนที่อยู่ในสังคมขนาดเล็กที่มีความสัมพันธ์แบบกลุ่มปฐมภูมินั้นก็ยังมีโอกาสที่จะได้ร่วมรับรู้และเห็นใจซึ่งกันและกัน

2.1.2 การอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดใหญ่

การอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดใหญ่ เป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์กันแบบทุติยภูมิ (Secondary groups) สุพัตรา สุภาพ สรุปถึงลักษณะของความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิไว้ดังนี้ กลุ่มทุติยภูมิเป็นการรวมกลุ่มของคนจำนวนมาก เป็นสังคมแบบชาวเมืองใหญ่ๆ ความสัมพันธ์จะเป็นแบบทางการ ไม่สนิทสนมกัน สมาชิกจะติดต่อกันตามตำแหน่งหน้าที่การงาน โดยมีผลประโยชน์เป็นแรงจูงใจ (สุพัตรา สุภาพ.2531 : 101)

อัญชันนำเสนอโน้ตทัศน์ว่าการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมเมืองและเป็นสังคมขนาดใหญ่ การดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลจะเป็นแบบสภาพตัวใครตัวมัน ต่างคนต่างอยู่โดยมิได้สนใจกัน และถ้าไม่จำเป็นก็จะไม่มีการติดต่อปะทะสังสรรค์กัน

ในเรื่องเศรษฐีเงินล้าน อัญชันแสดงให้เห็นถึงการเมินเฉยต่อกันของเพื่อนมนุษย์ในสังคมเมืองใหญ่เช่นที่นิวยอร์ก แหล่งที่มีความเจริญทางเทคโนโลยีสูงสุด แต่วิถีการดำเนินชีวิตมีสภาพแบบตัวใครตัวมัน ดังที่ชายไทยพลัดถิ่นในเรื่องนี้ประสบ ดังนี้

...ผมรีบก้มหน้าหลบเพราะอายคราบน้ำตาล แต่พวกเขาเดินผ่านผมไปด้วยสายตาที่ไม่มีความรู้สึกอะไรให้กับใครต่อใครที่ผ่านเข้ามาในสายตาของเขาเลย สายตาชนิดนั้นทำให้ผมขมขื่นเฉย ๆ ด้วยความเยือก รู้สึกขึ้นมาในเดี๋ยวนั้นทันทีว่าให้ผมถูกมองด้วยความเกลียด ด้วยความขัง ผมเสียยิ่งดีกว่าไม่มีใครสังเกตเห็นเลยว่าผมมีตัวตนอยู่ ช่างเย็นชาและโหดร้ายนักหนาที่ไม่มีใครมีความรู้สึกอะไรให้ใครแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการตายไปหรือว่ายังอยู่ของผู้อื่น นี่แล้วคือความเลียดเย็นอำมหิต ซึ่งคนจะมีให้กันได้เท่าที่ผมพบเห็นมาภายใต้เมืองใหญ่ซึ่งอุ้มหนาไปด้วยคนที่ต่างคนต่างก็กลวงความรู้สึก...

(เศรษฐีเงินล้าน : 188)

และในเรื่องใต้ชายผ้าคลุม อัญชันก็เสนอให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมใหญ่ที่ไม่สนใจกัน ไม่รับรู้ความรู้สึกนึกคิดเหมือนแต่ละคนมีค่าเป็นเพียงภาพที่เคลื่อนไหวได้ในจอทีวี อัญชันเสนอโน้ตทัศน์นี้ผ่านหญิงผู้หนึ่งซึ่งไปนั่งรอฟังข่าวการผ่าตัดน้องชายที่ประสบอุบัติเหตุรถคว่ำในโรงพยาบาลใหญ่แห่งหนึ่ง ภาพที่ผู้คนมากมายเดินไปมาขวักไขว่ในห้องโถงของโรงพยาบาล แต่ไม่มีใครสนใจหรือใส่ใจกับสิ่งใด ๆ รอบตัวเลย แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองใหญ่ได้ชัดเจน ดังนี้

...ฉันมองไปรอบ ๆ พยายามสังเกตคนที่รายล้อมตัวฉัน คราวนี้เกิดความรู้สึกเหมือนหลุดเข้าไปยืนอยู่คนเดียว ในร้านขายทีวีร้าง ๆ ปราศจากคนมีชีวิต มีแต่ตู้ทีวีเป็นจำนวนมากที่กำลังส่งเสียงติ๊กแก๊งแซ่ไปทั้งร้าน เนื่องจากแต่ละเครื่องต่างถูกเปิดทิ้งไว้เครื่องละช่องตลอดทั้งวันทั้งคืน โดยไม่มีใครแวะเข้ามาสนใจดูรายการใดจริง ๆ จัง ๆ...

(ใต้ชายผ้าคลุม : 75)

ในสังคมเมืองใหญ่การดำเนินชีวิตของผู้คนมีสภาพแบบตัวใครตัวมัน ต่างคนต่างดำเนินชีวิตไปตามวิถีทางไม่สนใจซึ่งกันและกัน ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตัวเองไร้คุณค่า ไร้ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ดังที่อัญชันนำเสนอไว้ผ่านความคิดของชายไทยพลัดถิ่นที่นิวยอร์ก จากเรื่องเศรษฐีเงินล้าน ดังนี้

...ไม่มีใครสังเกตเห็นเลยว่าผมมีตัวตนอยู่ ช่างเย็นชาและโหดร้ายนักหนาที่ไม่มีใครมีความรู้สึกอะไรให้ใครแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการตายไปหรือว่ายังอยู่ของผู้อื่น นี่แล้วคือความเลือดเย็นอำมหิตซึ่งคนจะมีให้กันได้เท่าที่ผมพบเห็นมาภายใต้เมืองใหญ่ซึ่งอุ้นหนาไปด้วยคนที่ต่างคนต่างก็กลัวความรู้สึก...คุณครับ ผมตกเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไร้ความหมายอยู่สิ่งหนึ่งในสังคมเมืองใหญ่ ท่ามกลางความยุบยับของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ซึ่งต่างก็ไร้ความหมายในสายตาซึ่งกันและกันอย่างถึงที่สุด

(เศรษฐีเงินล้าน : 188)

มโนทัศน์ของอัญชันที่น่าเสนอในเรื่องมนุษย์กับการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น อัญชันมีมโนทัศน์ว่าสังคมปัจจุบันผู้คนจะอยู่ร่วมกันแบบไร้หัวใจ การดำเนินชีวิตในสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมขนาดเล็กหรือสังคมขนาดใหญ่ ผู้คนจะขาดความจริงใจ ปราศจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในสังคมขนาดเล็กผู้คนจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันบ้าง มีความรู้จักคุ้นเคยต่อกัน แต่ด้วยวิถีการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงอิงกันแบบสังคมพึ่งพาในอดีต ลักษณะความสัมพันธ์กันจึงเป็นไปในรูปของการพุดคุยหักทลายกันเท่านั้น ขาดความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อกัน แต่ในสังคมเช่นนี้หากมีใครทำตัวแปลกแยกก็จะเป็นที่สนใจใคร่รู้ของผู้อื่น และเมื่อมีเหตุการณ์ใดๆ เกิดขึ้นผู้คนที่อยู่ในสังคมแบบปฐมภูมิก็มีโอกาสร่วมรับรู้และแสดงความเห็นใจต่อกัน ซึ่งต่างกับสังคมเมืองใหญ่หรือสังคมขนาดใหญ่ที่มีคนอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก มีความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ คือเป็นไปตามหน้าที่การงานในสังคม สังคมขนาดใหญ่นอกจากผู้คนจะไร้หัวใจแล้ว ยังมีชีวิตความเป็นอยู่แบบต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจใคร และไม่มีการปะทะสังสรรค์กัน แต่ละคนมีวิถีชีวิตที่แยกขาดจากกัน

2.2 มนุษย์กับการแสวงหาความสุขในชีวิต

อัญชันได้เสนอมโนทัศน์เรื่องมนุษย์กับการแสวงหาความสุขในชีวิตว่า มนุษย์ทุกคนต้องการให้ชีวิตของตนเองพบความสุขสมหวัง มนุษย์แต่ละคนอาจมีวิธีการแสวงหาความสุขแตกต่างกัน มนุษย์บางจำพวกจะยึดติดกับวัตถุนิยม ความร่ำรวย และคิดว่านั้นคือความสุขที่แท้จริง แต่บางคนจะสร้างโลกแห่งความสุขของตนเองให้แปลกแยกออกมา แต่ความสุขเหล่านี้ อัญชันมีมโนทัศน์ว่าเป็นความสุขที่ไม่จีรังยั่งยืน

ในเรื่องโลกสีเงิน คุณโจเมเศรษฐีนี้้นักธุรกิจที่ร่ำรวยมหาศาล เธอมีความคิดว่าชีวิตมนุษย์จะมีความสุขได้จะต้องมีเงินและมีความสำเร็จในธุรกิจ เธอจึงทำทุกวิถีทางที่จะให้ตนเองประสบความสำเร็จและร่ำรวยเพื่อเธอจะได้มีความสุขในชีวิต ดังข้อความนี้

...ทั้งหมดที่เธอทุ่มสมอง เวลา และชีวิตจิตใจลงไปก็เพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกันเท่านั้น นั่นก็คือการได้เป็นเจ้าของความสุข เพราะเธอได้ขึ้นมาอย่างคนที่ขาดความสุข "ความสุข" ในสายตาของ

เธอจึงควรมีคำหายากยิ่ง ไม่ใช่จะมีกันได้ง่าย ๆ ทุกคน นอกเสียจากว่าผู้หนึ่งต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมพอ และในเมื่อความสุขเป็นของหายาก มันจึงย่อมไม่ต่างกับของมีค่าหายากชนิดอื่น เช่น เพชรนิลจินดา และบ้านช่องที่ดินที่ใช้เงินแย่งชิง ด้วยเหตุผลข้อนี้คนมีเงินเท่านั้นจึงควรเป็นฝ่ายมีโอกาสครองความสุข...

(โลกสีเงิน : 241 – 242)

การแสวงหาความสุขในชีวิตมนุษย์แต่ละคนนั้น อาจมีวิธีการที่แตกต่างกัน บางคนอาจพึงพอใจกับความสุขที่เกิดจากความสำเร็จ ความร่ำรวย แต่บางคนอาจแสวงหาความสุขในชีวิตด้วยการสร้างโลกแปลกแยกขึ้นมาเฉพาะตน โดยที่คนอื่นไม่เข้าใจและคิดว่าคนเหล่านั้นเป็นคนเสียสติหรือเป็นคนน่ากลัว แต่การสร้างโลกแปลกแยกของเขานั้นเป็นไปเพื่อแสวงหาความสุขให้กับตนเอง เป็นการหลีกหนีจากความจริงที่โหดร้าย

ดังในเรื่องจุดเยือกแข็ง เฒ่าดาวหมีอาศัยอยู่คนเดียวในอพาร์ทเมนต์เก่าๆ เพราะลูกและภรรยาตายไปแล้ว ทุกวันเฒ่าดาวหมีจะจมอยู่กับความทุกข์โศกเพียงคนเดียว เพราะในเมืองเล็กๆ แห่งนั้นไม่มีใครกล้าพูดคุยกับแก ด้วยมีเสียงเล่าลือว่าแกเป็นพอมดหมอผี เฒ่าดาวหมีจึงต้องสร้างโลกส่วนตัวขึ้นมาเอง โดยใช้ความรู้จากการแกะสลักหุ่นไม้ตามลักษณะหุ่นของชนเผ่าโมฮ็อก และเลียนเสียงคนแทนเสียงหุ่นพูดคุยกัน ดังที่"ผม"ในเรื่องนี้ได้เห็นเฒ่าดาวหมีเล่นกับหุ่นไม้ที่แกะสลักเป็นรูปเมียตัวเอง ดังนี้

...ผมเห็นแกเริ่มคลายจากอาการฟุ้งฟายและเงิบเสียงลง กิริยาเริ่มเปลี่ยนมาอยู่ในท่าเงี้ยวหงิก หุ่นบนตักที่กำลังส่ายหัว โยกตัวและพะงาบปากออกมาเป็นเสียงเล็กแหลมปนแหบเครือ เสียงเดียวกับที่ผมได้ยินในตอนเพิ่งตื่นอย่างไม่ผิดเพี้ยน ตาเฒ่าทำท่าพยับหน้ารับฟังตามไปด้วยพร้อมๆ กับรอยยิ้มที่เปื้อนขึ้นมาใหม่อย่างค่อนข้างเหยเก สายตาจ้องลงมาที่ตัวหุ่นทั้งๆ น้ำตายังกรังร่อนแถม ไม่มีคราบของตาเฒ่าผู้ผยอง ก้าวร้าว และน่าสะพรึงกลัวเหลืออยู่เลย นอกจากชายชราผู้ว่าเหว่ ผู้กำลังอยู่กับโลกเฉพาะหน้าของแก ในระหว่างที่แกกำลังตะแคงหูฟังคำพูดจากหุ่นบนตัก...หุ่นตัวนั้นยกเคลื่อนท่อนแขนขึ้นโอบคอเฒ่าดาวหมี ขณะที่ตาเฒ่าเอาแขนข้างหนึ่งของแกโอบตอรอบลำตัวของหุ่นไว้จนแน่นทั้งหุ่นและทั้งคนกอดกันกลมอยู่ในท่าทำนั้นอยู่นาน...

(จุดเยือกแข็ง : 168)

และในเรื่องโลกคู่ของไหม ใหมเป็นเด็กชายที่มีปัญหาทางบ้าน ถูกพ่อเลี้ยงทำร้ายร่างกายและเยียนตีเสมอ ในโลกจริงของไหมมีแต่ความทุกข์โหดร้าย ไหมจึงหาทางออกด้วยการสร้างโลกแห่งความฝันขึ้น โดยการหลีกหนีจากโลกภายนอก ด้วยวิธีกินยานอนหลับเพื่อที่จะได้ฝันถึงความสุขที่ตนเองสร้างไว้ และไหมเองกลับคิดว่าในโลกแห่งความฝันนั้นเป็นโลกจริง

และในขณะที่ตัวเองตื่นพบกับความทุกข์นั้นคือโลกในความฝัน ดังตอนที่จิตแพทย์ได้บอกเล่าอาการของใหม่ให้พยาบาลฟังดังนี้

.....แกเชื่อว่าเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวแกระหว่างที่แกตื่นอยู่ จริง ๆ แล้วคือเรื่องที่แกนอนหลับและฝันไป แล้วก็ฝันร้ายที่ทำให้แกได้รับแต่ความทรมานทางจิตใจมาตลอด ส่วนเวลาที่แกหลับลงไปจริง ๆ นั้น แกเชื่อว่าเป็นเวลาที่แกกำลังตื่นขึ้นมาอยู่ในโลกของความเป็นจริง ที่มีคามตื่นามน่าอยู่กว่ามาก ไป ๆ มา ๆ แกก็เลยเลือกทางออกด้วยวิธีกินยา เพื่อจบฝันร้ายที่แกกลัวไปเลยอย่างถาวร....

(โลกคู่ของใหม่ : 151 – 152)

อัญชันได้เสนอแนะโน้ตทัศน์ว่าความสุขที่ยึดติดกับตัวเองและวัตถุนิยมดังที่คุณศรีคิดในเรื่องโลกสีเงิน หรือความสุขที่เฒ่าดาวหมีและเด็กชายใหม่ที่สร้างโลกแปลกแยกขึ้นมา ทั้งสองกรณีนี้ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง มนุษย์เราแสวงหาความสุขที่แท้จริงได้ด้วยวิธีง่าย ๆ คือไม่ยึดติดกับสิ่งใด พึงพอใจในสิ่งที่ตัวเองมีและยอมรับความเป็นจริงของชีวิต พร้อมทั้งไม่ยอมแพ้ต่อปัญหาต่าง ๆ ดังเช่น

ในเรื่องโลกสีเงิน อัญชันเสนอแนะโน้ตทัศน์ในการแสวงหาความสุขให้กับชีวิตได้ด้วยวิธีง่าย ๆ ผ่านศรี—ซึ่งเป็นพยาบาลที่คอยดูแลปรนนิบัติคุณโณม ศรีเป็นผู้ที่มีความสุขได้โดยไม่ยึดติดกับสิ่งใด มีความจริงใจให้กับทุกคน เมื่อเห็นใครมีความสุขศรีก็ยินดีและมีความสุขกับผู้อื่นด้วยเสมอ ความสุขที่ศรีได้รับจึงไม่ต้องลงทุนลงแรงใดๆ แม้แต่ตัวคุณโณมเองก็สังเกตเห็นวิธีการแสวงหาความสุขในชีวิตของศรี ดังนี้

...คุณโณมสังเกตว่าไม่ว่าศรีจะผ่านไปพบเห็นความสุขของใครก็ตาม แม้กระทั่งแต่ความสุขของคุณโณมเอง ศรีก็สามารถดูดซับเอามันมาย่อยใช้ประโยชน์เป็นความสุขของตัวเองได้ โดยไม่ต้องลงทุนลงแรงด้วยตัวเองให้เหนื่อยเปล่า ศรีถึงไม่รังเกียจที่เห็นคนอื่นมีความสุข และออกจะยินดีด้วยซ้ำ ถ้ามองไปทางไหนก็เห็นแต่ทุกคนมีความสุข...

(โลกสีเงิน : 242)

และในเรื่องเดียวกันนี้ อัญชันยังแสดงให้เห็นว่าความสุขที่ศรีได้มาอย่างง่าย ๆ นั้น เท่ากับเป็นการแสดงให้เห็นว่าความสุขทั้งหลายมิได้ขึ้นอยู่กับทรัพย์สินเงินทองดังเช่นความคิดของคุณโณม ดังนี้

...วันหนึ่ง ๆ ศรีออกจะมีความสุขเสียยิ่งกว่าเธอด้วยซ้ำ ถ้านับกันด้วยจำนวนครั้งของรอยยิ้ม และเสียงหัวเราะว่าใครมีได้มากกว่าใคร ถ้าศรีคือตัวอย่างของคนจนๆ ผู้มีความสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งเงินแลกความสุข นั่นก็คือการตอบหน้าท้าทายเธอโดยตรงว่าเงินไม่ใช่ทุกสิ่งทุกอย่างดังที่เธอเชื่อ...

(โลกสีเงิน : 241)

ในเรื่องโลกคู่ของใหม่ อัญชันนำเสนอว่าการแสวงหาความสุขของใหม่ด้วยวิธีการสร้างโลกแปลกแยกขึ้นมา มีผลทำให้ใหม่ต้องเข้ารับการรักษาดัวกับจิตแพทย์ เพราะใหม่ไม่กล้าเผชิญกับความจริง อัญชันมีมโนทัศน์ว่าหากมนุษย์เราไม่ยอมแพ้ต่อปัญหาต่าง ๆ และกล้าเผชิญกับความเป็นจริง ก็จะหาความสุขให้กับตนเองได้ดังที่หมอหทัยบอกกับพยาบาลหน้าห้องว่า โลกเราแม้จะมีความสุขมากมาย แต่ถ้าเราไม่ยอมแพ้ต่อปัญหาต่างๆ มีความเข้มแข็งอดทน เราก็น่าจะหาความสุขในชีวิตได้ ดังบทสนทนา

พยาบาล - ...นี่หมอหทัยคงต้องบำบัดกันนานสิคะ กว่าจิตใจของแกจะเข้ารูปเข้ารอยเป็นปกติแฮะ.....เห็นปัญหาของใครต่อใครมาเยอะแยะแล้ว หมอหทัยว่าคนเราจะหาความสุขอะไรกันบ้างก็ไม่ได้เชี่ยวชาญหรือคะ ? โลกนี้ทำไมนะ (สายตาระไปมา) มันถึงช่างมีแต่เรื่อง ?

หมอ - อยากรู้หรือ ? (หัวเราะหึ ๆ) โลกนี้จะไม่มีแต่ความสุขแบบอย่างเดียวได้ยังไงไหว ถ้ามันไม่ได้มีอยู่ในฝันร้าย...ฝันร้ายของใครสักคน แต่ถึงอย่างนั้นเถอะ ใครล่ะจะคิดยอมแพ้ให้โลกใบนี้กันง่าย ๆ ?

(โลกคู่ของใหม่ : 152 – 153)

อัญชันเสนอมนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์กับการดำเนินชีวิตให้มีความสุขว่าหากมนุษย์ไม่ยึดติดกับวัตถุนิยม ไม่ยึดมั่นถือมั่นจนเกินไปนัก ยอมรับความจริงและไม่ต่อต้านอุปสรรคในชีวิต ทุกคนก็มีสิทธิ์ที่จะมีความสุขได้เช่นกัน

นอกจากนั้นอัญชันยังนำเสนอมนทัศน์ว่าความสุขที่แท้จริง เป็นความสุขที่เป็นระดับสากลของมนุษย์นั้น ควรจะเป็นความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้น ปราศจากกิเลส ไม่ยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งใด ดังในเรื่องคนข้ามโลก เมื่อคนที่มาจากโลกอื่นได้พูดคุยกับมนุษย์ในเรื่องความสุข ดังนี้

ความรู้สึกดี ๆ ในแบบที่ผมรู้จัก เกิดขึ้นได้เพราะ หหมด ความต้องการ แต่ความรู้สึกดี ๆ ในแบบที่คุณรู้จัก เกิดขึ้นเพราะ ได้ สิ่งที่ต้องการ แต่ต่างคนต่างเหมาเรียกมันด้วยชื่อตรงกันว่าความสุข ความหมด กับความได้ เป็นอาการที่ตรงข้ามกัน แต่ทั้งสองเงื่อนไขต่างถูกเชื่อว่าเป็นตัวสร้างความสุขได้ทั้งคู่ ถ้าจะตัดสินว่าความสุขที่เป็นของจริง ควรเป็นความสุขที่ผู้นั้นได้สิ่งที่ต้องการมาก่อนถึงจะมีความสุข.....แล้วเวลาที่คนคนนั้นเกิดไม่ได้สิ่งที่ต้องการขึ้นมาละอะไรจะเกิดขึ้น คนผู้นั้นก็ต้องหมดความสุขลงไปด้วยใช่ไหม....เมื่อเปรียบเทียบกับความสุขที่มีได้ โดยไม่ขึ้นกับ

ความต้องการ ก็เหมือนคุณไปยืมคนอื่นเขาทอดลูกเต๋า ไม่ว่าลูกเต๋ามันจะพลิกด้านได้หรือเสีย ผลอันนั้นก็ไม่ใช่กระทบกระเทือนจิตใจคุณเลย....ไม่ว่าลูกเต๋าคะได้หรือเสีย คุณก็ยืมมันด้วยความสนใจเท่า ๆ กัน.....ไม่รู้จักทุกข์ รู้จักเดือดร้อนกับใคร โอ้โฮ สุขแท้ไหมล่ะ

(คนข้ามโลก : 79 – 80)

อัญชันมีมโนทัศน์ว่าความสุขที่มนุษย์แสวงหาอยู่ทุกวันนี้ เป็นความสุขที่ต้องการได้ในสิ่งที่มุ่งหวัง เช่น เงินทอง เกียรติยศ ความรัก เป็นต้น และเมื่อมนุษย์ไม่ได้ในสิ่งที่มุ่งหวังนั้นก็เปลี่ยนกลายเป็นความทุกข์ ความสุขกับความทุกข์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่จีรังยั่งยืน แต่ความสุขที่แท้จริงควรเป็นความสุขที่เกิดจากการไม่ยินดียินร้ายกับสิ่งใดๆ ไม่ยึดติดกับทุกเรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับพุทธปรัชญาในเรื่อง"โลกุตระสุข" พระเทพเวทีอธิบายความหมายคำนี้ไว้ดังนี้ "โลกุตระสุข คือ ความสุขที่เหนือกว่าระดับของชาวโลก เป็นความสุขเนื่องด้วยมรรคผล นิพพาน" (พระเทพเวที.2531 : 262) ซึ่งอัญชันนำเสนอไว้ว่าในความเป็นจริงมนุษย์ปุถุชนทั่วไปไม่สามารถที่จะแสวงหาความสุขแบบโลกุตระสุขนี้ได้ เพราะเป็นความสุขที่อยู่เหนือระดับของชาวโลก

ดังในเรื่องคนข้ามโลก "ผม"ทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลศพในห้องดับจิตของโรงพยาบาลแห่งหนึ่ง มีโอกาสได้รู้จักกับมนุษย์จากโลกอื่นมาขออาศัยอยู่ในศพเพื่อจะเรียนรู้โลกมนุษย์เรา มนุษย์จากโลกอื่นบอก"ผม"ว่า ในโลกมนุษย์ที่เราอยู่นี้เป็นโลกที่โดดเดี่ยว ล้าหลัง เพราะมนุษย์เรายังใช้ตา หู สมอง และความรู้สึกแบ่งแยกสิ่งต่างๆ แต่โลกที่เขาอยู่ทุกอย่างมีสภาพเดียวกันหมดเป็นสากลจักรวาล ไม่มีความรู้สึกรัก โลภ โกรธ หลง สิ่งที่มีมนุษย์ในโลกเราเรียกว่า"ความสุข" เป็นคนละอย่างกับความสุขของเขา ดังนี้

"...คุณเรียกความรู้สึกชนิดหนึ่งของคุณว่า 'ความสุข' ซึ่งผมก็จำต้องเรียกตามธรรมเนียมของคุณไปด้วยเวลาพูดกับคุณทั้งที่คุณเรียกมันผิด และเพื่อให้คุณเข้าใจง่าย ๆ ผมขอเรียกความรู้สึกชนิดนี้ว่า 'ความสุขระดับท้องถิ่น' ผมหมายถึงความรู้สึกชนิดหนึ่งที่มีอิทธิพลอยู่เฉพาะในท้องถิ่นคนในโลกคุณ...ความรู้สึกชนิดนี้อยู่ๆ จะเกิดขึ้นเองลอยๆ ไม่ได้ ต้องรอให้ขบวนการได้เห็นได้ยินได้รสเป็นตัวป้อนให้เกิด ก็น่าอยู่หรือที่พวกคุณถึงได้เรียกความรู้สึกชนิดนี้ว่า 'ความสุข' จะว่ากันจริงๆ ในช่วงเวลานั้นมันก็เป็นความรู้สึกที่น่าอภิรมย์พอๆ ชาวโลกคุณถึงแล่งได้ทุกอย่างเพื่อจะก่อให้เกิดความรู้สึกดังกล่าว ส่วนสิ่งที่เรียกว่าความสุขแบบที่สองที่ผมอยากให้คุณมี ผมขอเรียกมันว่า 'ความสุขระดับสากล'...มันเป็นความรู้สึกที่ดีมากเช่นเดียวกัน แต่มันเหนือกว่าความสุขท้องถิ่นตรงที่ทุกคนมีความสุขชนิดนี้ได้โดยไม่ต้องพึ่งหุตา พึ่งเหตุการณ์ พึ่งความสมหวัง หรือพึ่งข้อแม้อะไรทั้งสิ้น ถึงจะมีความสุข ความสุขสากลมันเป็นสภาพตามธรรมชาติประจำจักรวาลของเราอยู่แล้ว..."

(คนข้ามโลก : 78)

จากตัวอย่างที่น่าเสนอข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นว่าอัญชันมีมโนทัศน์ว่า ความสุขที่แท้จริง คือความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้น ปราศจากกิเลส ไม่ยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งใด ดังพุทธปรัชญาในเรื่องโลกุตระสุข แต่เมื่อมนุษย์ปุถุชนในโลกนี้ยังไม่สามารถที่จะมีความสุขแบบนี้ได้ โลกุตระสุขจึงเป็นความสุขในอุดมคติเท่านั้น อัญชันจึงนำเสนอโดยให้มนุษย์จากโลกอื่นเป็นผู้บอกเล่าว่าความสุขที่แท้จริงที่เขารู้จักนั้นเป็นความสุขที่เป็นสากลจักรวาล เป็นความสุขที่เหนือกว่าความสุขทั้งมวล และเป็นความสุขที่เหนือกว่าความสุขในโลกมนุษย์เรา

มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์กับการดำเนินชีวิตให้มีความสุขนั้น อัญชันเสนอว่าหากมนุษย์ยอมรับความจริง และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในชีวิต มนุษย์ทุกคนก็จะสามารถแสวงหาความสุขให้กับชีวิตได้ อย่างไรก็ตามอัญชันยังเสนอมโนทัศน์เรื่องความสุขในอุดมคติคือ ความสุขในระดับจักรวาลหรือโลกุตระสุข ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้นกิเลสทั้งปวงว่าเป็นความสุขที่จริงแท้แน่นอน หากถ้ามนุษย์คนใดเข้าถึงโลกุตระสุขได้ ผู้นั้นก็จะพบกับความสุขที่ยั่งยืน

2.3 มนุษย์กับสถานภาพทางเพศ

อัญชันมีมโนทัศน์ในเรื่องการดำเนินชีวิตในสังคมว่า โดยทั่วไปเพศหญิงมักถูกกำหนดให้มีสถานภาพทางสังคมด้อยกว่าเพศชาย ผู้หญิงมักถูกเลือกปฏิบัติ และถูกกดขี่ข่มเหงจากผู้ชายที่เชื่อว่าตัวเองอยู่เหนือกว่า และเข้มแข็งกว่า

ในเรื่องปลาหางเปีย อัญชันเสนอมโนทัศน์ว่าเพศหญิงมักถูกค่านิยมของสังคมกำหนดให้มีสถานภาพด้อยกว่าเพศชายตั้งแต่แรกเกิด โดยเฉพาะค่านิยมของสังคมไทยที่เชื่อว่าลูกชายจะเป็นผู้สืบวงศ์สกุล แต่ลูกผู้หญิงมักนำความเสื่อมเสียมาให้ ดังข้อความที่ป๊อดซึ่งเป็นน้องชาย ได้เถียงกับปล้องดังนี้

“เฮอะ แคนทำนักร้อง จ้างก็ไม่มีใครสน รู้ป่าว...ยายชมบอกเราด้วยละว่า...ตอนเราเกิดก็งั้น ๆ คุณตาจ้างโขนสดกะลิเกมาเล่นกับบนเท่านั้นแหละ แต่แหม ตอนกำเนิดพี่ปล้อง แกทำตื้นตันถึงขนาดลุกขึ้นมาเต้นโขนเหยิง ๆ เองเลยละ ว่า...เหม่ เหม่ ตะปึงแผ่นเดียวจะไปปิดส้วมนั่งนี่มิดอะไรเว้ย” คนว่าเลียนสุมเสียงไปตามคำบอกเล่า รู้เรื่องบ้าง ไม่รู้เรื่องบ้าง...

(ปลาหางเปีย : 28)

นอกจากนั้นในเรื่องคนนอกใบลาน อัญชันยังเสนอให้เห็นถึงความเชื่อทางศาสนาที่จำกัดสิทธิมิให้เพศหญิงบวชเรียนได้ ดังข้อความที่บรรยายความคิดของยายหนูตาลเรื่องการบวชเรียนว่าสามารถทดแทนบุญคุณบิดามารดาได้ แต่ด้วยความเป็นหญิงแกดต้องทำบุญด้วยวิธีอื่น ๆ เช่น การทำบุญพระไตรปิฎก เพื่อที่จะได้ทดแทนคุณบิดามารดา ดังนี้

...มาตรว่าตนจะทำบุญมากมายแต่สักเท่าใด...แต่ตนก็ยังไม่เคยทำบุญพระไตรปิฎกอันเป็นเนื่อ
นาบุญหนักหนาเท่ากับเขาเสียที เสียแรงที่เคยฟังเทศน์แปลคำสืบท้าคำอยู่เนือง ๆ ว่า แม้จะไม่ได้บวช
เรียนกับเขา ก็ดด้วยเป็นสีกาเทศ แต่กระนั้นตัวแกก็สามารถทดแทนคุณบุพการีได้จนหมดสิ้นจาก
มหากุศลสิ่งนี้

(คนนอกโบลาน : 137)

ในเรื่องหม้อที่ขุดไม่ออก อัญชันแสดงให้เห็นถึงภาพการกดขี่สตรีเพศจากการกระทำ
ทารุณกรรมของสามีที่มีต่อภรรยาทั้งร่างกายและจิตใจ และด้วยความได้เปรียบของผู้ชายในเชิง
ทัศนคติของสังคม ทำให้ฝ่ายชายมีอิทธิพลอยู่เหนือฝ่ายหญิง “หล่อน” ได้รับการอบรมเลี้ยงดู
แบบคนรุ่นเก่าที่ปกป้องถนอมลูกสาวไม่เคยให้ต้องต่อสู้กับปัญหาใด ๆ จึงเท่ากับเป็นการเปิด
ทางให้สามีกดขี่ข่มเหงได้เต็มที่ ทุกเรื่องในครอบครัวสิทธิขาดจึงตกอยู่กับเขาตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ
น้อย ๆ เรื่อยไปจนหล่อนเกิดความรู้สึก ดังนี้

ความรู้สึกทุกข์ร้อนหรือสุขกายสบายใจที่มีขึ้น บัดนี้มีได้ผูกอยู่กับเรื่องในชีวิตหล่อนอื่นใดทั้งสิ้น
นับวันเข้าสภาพจิตใจของหล่อนในแต่ละวันก็ยิ่งถูกบีบถูกปั้นให้มีสภาพเป็นไปตามแผนฟ้าอารมณ์
ของสามีที่เดี๋ยวดีเดี๋ยวร้ายนั้นจะบันดาลให้เป็นไป...

(หม้อที่ขุดไม่ออก : 67)

และด้วยการที่หล่อนได้รับการอบรมเลี้ยงดูในลักษณะครอบครัวยุคเก่า ค่านิยมที่
ภรรยาต้องยกย่องให้สามีเป็นช้างเท้าหน้า จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นความไม่เสมอภาคทางเพศ
อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

ตั้งแต่เรื่องใกล้ตัวที่สุดภายในครอบครัว หล่อนก็เป็นฝ่ายสละเพื่อความเป็นช้างเท้าหน้าของ
สามี ในขณะที่คมขวานจากวาจาเขาเฉือนหล่อนอยู่เป็นเนืองนิจ กระทั่งชีวิตจิตใจหล่อนแทบจะ
โคล่นล้มหลายคราว หล่อนได้อ่อนข้อยอมลงเป็นเบี้ยล่างให้สามีมาตลอดขณะที่ได้อยู่กินด้วยกันมา
อย่างลุ่ม ๆ ดอน ๆ เหมือนไม้้อคอยเอนลู่ให้กับฝนฟ้าของผัว...

(หม้อที่ขุดไม่ออก : 79)

อัญชันมีมโนทัศน์ว่าความไม่เสมอภาคทางเพศ ทำให้ผู้หญิงถูกกดขี่ข่มเหงจากผู้ชาย
ซึ่งคิดว่าตัวเองแข็งแรงกว่าและอยู่เหนือกว่าเหมือนดัง “หล่อน” ในเรื่องหม้อที่ขุดไม่ออก ที่ยอม
จำนนต่อสถานภาพของตนเอง แต่ในเรื่องโลกในสายลม อัญชันเสนอให้เห็นภาพของเพศชาย
ที่คิดว่าตนเองมีอำนาจเหนือเพศหญิง และคิดว่าเพศหญิงมีไว้สำหรับเป็นที่ปลดปล่อยอารมณ์

โดยพวกผู้ชายที่ทำงานในไร่ผู้มีสรีระที่แข็งแรงกว่าร่มกันข่มขืนเด็กสาวชาวอินเดียนแดงที่ถูกจุดมาทำงานรับใช้โดยที่เธอไม่ยินยอม แม้เมื่อเธอหนีเตลิดไปกลับถูกคนงานในไร่ของชาวผิวขาวจับกลับมาล่ามโซ่และขังใจเธอจนเธอตั้งท้อง อัญชันเสนอมโนทัศน์นี้ผ่านความคิดของอาร์ลानी ขณะชำระร่างกายในสายน้ำตก ดังนี้

คนรักของหล่อน ควรจะรักใคร่หล่อนอย่างนุ่มนวลและอ่อนโยนไม่ยิ่งหย่อนกว่าลำแขนของสายน้ำขณะไหลลู่บนเนินอกหล่อน ทว่าสองถันผู้ทรงคุณใหญ่หลวงต่อชีวิตคู่นี้ กลับกลายเป็นของเล่นให้กับประดามือโหดของคณบุกเบิกป่าดังผู้หยาบเข้าทารุณ เหมือนมิได้ถือว่าเลือดเนื้อคนต่างเพศเป็นเลือดเนื้อของเพื่อนมนุษย์...หล่อนเริ่มถูกนายของหล่อน รวมทั้งคนงานในไร่อีกหลายต่อหลายคนใช้งานกับเรือนร่างของหล่อน เหมือนฝูงหนูรุมเจาะทะเมล็ดจากฝักข้าวโพดด้วยความหิวโหยและอดอยาก ด้วยว่าในถิ่นฐานทุรกันดารเช่นนี้ อีสตรีเป็นเพศหายากและขาดแคลนยิ่งกว่าเหล้าและเครื่องยังสำราญทุกชนิด

(โลกในสายลม : 178)

นอกจากมโนทัศน์ที่อัญชันแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของสถานภาพทางเพศแล้ว ในขณะเดียวกันอัญชันก็เสนอมโนทัศน์ด้วยว่า ถึงแม้สังคมจะกำหนดสถานภาพเพศหญิงให้ด้อยกว่าเพศชาย แต่ผู้หญิงเองก็มีสติปัญญาที่มีความสามารถที่จะเรียกร้องสิทธิให้กับตัวเองได้ดังเช่นในเรื่องปลาหางเปี้ย เมื่อเด็กชายป้อนนำว่าวปลาที่คุณนำซื้อมาฝากจากญี่ปุ่นอวดปล้องว่าเป็นว่าวสัญลักษณ์ของเด็กผู้ชาย เด็กผู้หญิงไม่มีโอกาสได้เล่น ปล้องอยากได้เช่นกัน เมื่อคุณยายรู้จึงนำว่าวปลาอีกตัวหนึ่งมาให้ปล้อง คุณยายถักเชือกกล้วยเป็นหางเปี้ย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเด็กผู้หญิงมาติดที่ว่าวและบอกหลานสาว ดังนี้

“...เขาไม่ได้ทำให้เราเซิดซั๊ก เป็นผู้หญิงก็มีหัวคิดจะกลัวอะไร เอ้าเชิญยะ อยากเอาไปทดลองเซิดซั๊กให้สูงท่วมเมฆยังงี้ก็เชิญ เผื่อปลาผ่าเหล่าของแกมันจะพุ่งโด่งเลยหัวไ้ปลาโล้น ๆ ปกติไปได้มั่ง...”

(ปลาหางเปี้ย : 46)

อัญชันเสนอมโนทัศน์ผ่านสัญลักษณ์ “หางเปี้ย” ที่แทนสถานะเพศหญิงว่า หากว่าปลาหางเปี้ยพุ่งสูงเลยวาวปลาหัวโล้นได้ย่อมหมายถึง ผู้หญิงก็มีโอกาสที่จะมีความรู้ความสามารถ มีสติปัญญาเหนือกว่าเพศชายได้เหมือนกัน

นอกจากนั้นอัญชันยังได้แสดงให้เห็นอีกว่าผู้หญิงเป็นเพศที่เสียเปรียบเพศชายอยู่เสมอ ทั้งทางด้านสรีระ ความแข็งแรงของร่างกาย รวมทั้งค่านิยมของสังคมที่เป็นตัวกำหนด

ดังนั้นหากถ้าผู้หญิงคนใดอ่อนแอ ไม่ทันโลกและไม่ทันคน ก็ยิ่งกลายเป็นเป้าให้ผู้ชายถือโอกาส กตขี้ข่มเหงได้ง่ายขึ้น อัญชันมีมโนทัศน์ว่าผู้หญิงควรจะต้องเรียนรู้สิ่งต่างๆ ให้ตัวเองมีความรู้ ฉลาด และทันคน เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองจะได้ไม่เป็นฝ่ายเสียเปรียบ ดังในเรื่อง ห้วง เหวแห่งโลก อัญชันเสนอแนะมโนทัศน์นี้ผ่านอาลีผู้เป็นพ่อของมาห์นาซ ดังนี้

“พ่อจะ หนูไม่อยากรู้เรื่องนี้ต่อเลย” มาห์นาซพิมพ์พาดอยู่ในลำคอแทรกขึ้นมา “ถ้ารู้...แล้วฉลาดรู้จัก โลก หรือเข้าใจอย่างที่หนูเป็นดีกว่า”

“พ่อคงจะไม่เอาเรื่องเช่นนี้ มาเล่าให้ลูกฟัง ถ้าพ่อต้องการเห็นตัวลูกเป็นอย่างที่ลูกขอ ถ้าพ่อจะต้อง เลือกจริง ๆ พ่อยอมทนเห็นลูกชายของพ่อได้ เพราะเขาเป็นต่ออยู่แล้ว แต่ถ้าลูกสาวของพ่อ ใ้...นั้นคงเป็นสิ่งที่สุดท้ายที่พ่อจะทนได้”

(ห้วงเหวแห่งโลก : 38)

อัญชันมีมโนทัศน์เรื่องมนุษย์กับสถานภาพทางเพศว่าโดยทั่วไปผู้หญิงมักไม่ได้รับ สิทธิเสมอภาคเทียบเท่าผู้ชาย ซึ่งเห็นได้จากการกระทำของบุคคล เช่น การกตขี้ข่มเหง การข่มขืน เป็นต้น ค่านิยมทางสังคม เช่น การมีลูกสาวอาจนำความเสื่อมเสียมาให้แก่วงศ์ ตระกูล หรือ การเลือกปฏิบัติจากศาสนา เช่น การไม่อนุญาตให้ผู้หญิงบวชเรียน เป็นต้น ดังนั้น อัญชันจึงเสนอว่าผู้หญิงควรจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของตนเองว่ามีได้มีสถานภาพเป็นรอง หรือต่ำด้อยกว่าบุรุษเพศแต่อย่างไร หากผู้หญิงกล้าที่จะต่อสู้ เช่นในเรื่องปลาหางเปีย ที่อัญชัน เสนอผ่านสัญลักษณ์ “หางเปีย” แทนสถานะของผู้หญิง และอัญชันยังเสนอแนะมโนทัศน์ให้ผู้หญิง ควรพัฒนาการเรียนรู้และศักยภาพของตนเองให้มากขึ้นด้วย

2.4 มนุษย์กับวัตถุนิยม

อัญชันได้เสนอแนะมโนทัศน์ในเรื่องมนุษย์กับค่านิยมทางวัตถุไว้ในเรื่องสั้นหลาย ๆ เรื่อง ดังเช่นในเรื่อง เศรษฐีเงินล้าน อัญชันเสนอแนะมโนทัศน์ให้เห็นว่าอำนาจเงิน บันดาลให้มนุษย์ทำ อะไรก็ได้ทุกวิถีทางเพียงเพื่อจะได้สิ่งต่างๆ มาครอบครอง แม้ว่าสิ่งที่ทำนั้นอาจจะเป็นสิ่งไม่ดี หรือสิ่งที่ทำให้ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เสื่อมลงก็ตาม ดังคำบรรยายที่ว่า

...เงินตัวนี้เองที่ทำให้พวกผมปลดปล่อยความเป็นผู้เป็นคนของตัวเองลงไปเหลือเป็นตัวอะไร ก็ ไม่รู้ ที่สักแต่ส่องกระจกดูก็มองว่าเป็นคน และทั้งหมดนี้จึงเป็นเหตุให้ผมเข้าใจแล้วว่าทำไมทุกวันนี้ จึงมีแต่ยักษ์มารเห็นอยู่เต็มถนนไปทั่ว

(เศรษฐีเงินล้าน : 192)

ผู้คนในสังคมปัจจุบันล้วนพึงพอใจกับวัตถุ ในเมื่ออำนาจเงินสามารถบันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นได้ ผู้คนจึงยกย่องว่าเงินคือพระเจ้า โดยเฉพาะในสังคมเมืองใหญ่ที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีสูง ความหลงใหลในวัตถุนิยมจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น และเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ยึดติดกับวัตถุนิยม คุณค่าทางจิตใจก็จะยิ่งลดน้อยลง ดังคำบรรยายดังนี้

ดูเหมือนในเมืองประเภทนี้แหละ พอมองทะลุเข้าไปในสารพันที่ปรากฏให้ผมเห็นอยู่รอบ ๆ ทั้งที่หายใจได้และไม่ได้ อะไรทั้งหมดนั้นทั้งตามแนวตั้งและแนวนอน ก็ต้องมาลงให้กับอำนาจของเงินจนหมด ดูอื่นไปโยมี สองข้างถนนนี่เอง โลงนิคโล่งน้อยตรงซอกไหน เงินก็พาคนมาอุดจนแน่นอัดคนลงไปอีก ตรงไหนไม่เข้าเงินก็ต่อความสูงให้มือตีนของคนผู้ยื้อแย่งตัวมันมาไว้ได้มากที่สุด ได้ไต่หนึ่ความแออัดขึ้นไปปีนป่ายครอบครองตอบนแท่งสูง ๆ ที่ได้แต่ตั้งขึ้นมาตั้งฉากกับพื้นโลก... เงินต่างหากเป็นพระเจ้าที่สร้างโลก แต่เงินเป็นวัตถุไม่มีชีวิตวิญญาณ ไม่มีความรู้สึก คนในโลกที่เงินมันมันมันสร้างขึ้นมาก็เลยเป็นผลพลอยได้บูบ ๆ บิบ ๆ ของการสร้างที่ปราศจากจิตใจของมัน กระมัง

(เศรษฐีเงินล้าน : 189 – 190)

การที่คนในสังคมเมืองคิดมุ่งแต่จะหาเงิน ทำให้สังคมเมืองเป็นสังคมที่ไร้หัวใจ เพราะผู้คนยินยอมทำสิ่งใดก็ได้เพียงเพื่อให้ได้เงินมา แม้ว่าสิ่งนั้นจะต่ำต้อยไร้ศักดิ์ศรีเช่นไร ดังในเรื่องเศรษฐีเงินล้าน “ผม” ชายไทยพลัดถิ่นที่ทำงานล้างชามในภัตตาคารซานเมืองนิวยอร์ก ถูกผู้จัดการร้านที่คดโกงไล่ออกและจ่ายค่าจ้างเป็นธนบัตรปลอม “ผม” นั่งทบทวนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และแสบหนึ่งของความรู้สึก “ผม” เข้าใจสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้ดี เพราะรู้ว่ามีมนุษย์ทุกคนยึดติดกับวัตถุนิยม โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังข้อความนี้

แสบหนึ่ง...ผมอดที่จะนึกไปถึงใบหน้าแสบๆ เหี่ยวๆ ของไอ้ผู้จัดการที่ผมเพิ่งจะมีเรื่องฟาดฟันกันก็เพราะเงินอีกนั่นแล้วไม่ได้ โช้เอ๊ย ไอ้เพื่อนยาก หัวใจผมค่อยๆ คลายความกระด้างลงเมื่อนึกอะไรขึ้นได้ ความจริงทั้งเอ็งทั้งข้าก็ถูกกระด้างอะไรก็ไม่รู้ ที่เขาพิมพ์ตัวเลขเอาไว้อย่างเดียวกันนี้ แล้วจับตัวพราดมาเหมือน ๆ กัน จากแผ่นดินใครแผ่นดินมัน ให้มาวายตีนถีบปากกัดไปตามกระแสนที่ไม่มีใครฝันได้ของมัน....

(เศรษฐีเงินล้าน : 192)

อัญชันเสนอมโนทัศน์ให้เห็นว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ยึดติดกับวัตถุนิยม นับหน้าถือตาผู้ที่มีฐานะร่ำรวย และถือว่าเงินคือพระเจ้าที่จะบันดาลความสุขและความทุกข์ให้ได้ ดังในเรื่องโลกสีเงิน คุณโฉมเศรษฐีนี้่้นักธุรกิจผู้ร่ำรวย เคยมีชีวิตในวัยเด็กยากจน เธอเรียนรู้ความเป็นจริงของชีวิตจากครอบครัวเธอโดยตรงว่าช่วงไหนที่ขาดเงินอย่างหนัก บ้านก็จะกลายเป็นนรก

พ่อแม่ทะเลาะกัน แต่ในบางคราวที่พอมีเงินขึ้นบ้าง เงินก็ทำให้สภาพรกรกนั้นเปลี่ยนไป คุณโฉมจึงชวนขายและทำทุกอย่างเพื่อให้ตัวเองพ้นจากจุดนั้น จนเธอประสบความสำเร็จมีฐานะการเงินที่มั่งคั่งร่ำรวย และเมื่อเธอเห็นคนจน ๆ ที่มีความทุกข์ยาก เธอก็ยิ่งเชื่อในอำนาจของเงินมากขึ้น ดังข้อความนี้

...การที่ได้เห็นคนฐานะยากจนรอบ ๆ ตัวเธอ ยิ่งทุกข์ยากเท่าใด ย่อมเป็นเครื่องยืนยันกับตาให้คุณโฉมเพิ่มความเลื่อมใสต่อความศักดิ์สิทธิ์ของเงินยิ่งขึ้น ว่าเงินคือแก้วสารพัดนึกถึงเพียงนี้ พร้อมทั้งกระหึ่มยิ้มย่องไปพร้อม ๆ กันด้วยว่า ชีวิตตนเองเดินมาถูกทาง และทางที่วากก็คือการกอบโกยเงินเข้ามาให้มากที่สุด...

(โลกสีเงิน : 234)

อัญชันเสนอมโนทัศน์ให้เห็นว่าผู้ที่ล่มหลงในวัตถุนิยม เมื่อตนเองมีสิ่งของเงินทองมากกว่าคนอื่นก็จะหลงใหลกับความร่ำรวยของตนเอง จนเกิดความเหลิงหลงระเหิงว่าตัวเองเป็นผู้มีความสุขมากกว่าคนอื่น ดังข้อความนี้

.....คนเหล่านั้นถูกเงินชุบชีวิต ชุบจิตใจ ให้ฟื้นขึ้นมาจากความทุกข์เป็นคนละคน ความทุกข์ถูกพระเจ้าองค์นี้ของเธอกำจัดออกไปอย่างได้ผลทุกครั้งไป จนสามารถให้เธอสรุปผลกับตัวเองอย่างกระหึ่มยิ้มย่องว่า แต่เงินจำนวนน้อยนิดที่เธอยื่นให้ยังทำให้คนเหล่านั้นมีความสุขถึงขนาดนี้ แล้วเงินจำนวนมหาศาลที่เธอได้เป็นเจ้าของอยู่แล้ว มันควรจะสร้างความสุขให้เธอ ยิ่งไปกว่าคนที่หมดอีกไม่รู้วาก็ร่อยพันเท่า

(โลกสีเงิน : 238)

อัญชันยังเสนอให้เห็นว่าความคิดของบุคคลผู้ยึดติดกับวัตถุนิยมกับผู้ที่เห็นคุณค่าของจิตใจจะมีความคิดสวนทางกัน ผู้ที่นิยมวัตถุจะไม่เห็นคุณค่าของน้ำใจหรือรอยยิ้มที่ได้รับ เพราะบุคคลผู้นั้นจะตีค่าราคาของสิ่งของทุกอย่าง แต่บุคคลผู้เห็นคุณค่าทางจิตใจจะไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของเงิน จะไม่กลัวความจน เพราะเชื่อว่าความจนนั้นไม่ใช่สภาพอันน่ากลัว ดังเช่น “ศรี” ในเรื่องนี้ ศรีเป็นพยาบาลที่เข้ามาดูแลคุณโฉม เธอเป็นคนมีน้ำใจ ยิ้มแย้มแจ่มใสและเห็นคุณค่าของชีวิตทุกชีวิตทั้ง ๆ ที่เธอมีฐานะยากจน ในขณะที่คนรวยที่นิยมวัตถุจะไม่เห็นคุณค่าของน้ำใจหรือรอยยิ้มเลย ดังข้อความนี้

.....ศรีเข้ามาเปลี่ยนกฎเสียใหม่ว่า ความจนนั้นไม่ใช่สภาพอันน่ากลัว แต่เป็นสภาพซึ่งอาจช่วยเสริมให้ของที่ไม่มีค่างวด และไม่มี ความหมายกับใคร ข้าวสีก่ำ น้ำสัทยอด หรือดอกไม้ข้างทางสักดอก หรือแม้แต่รอยยิ้มจากผู้อื่นที่ส่งมาให้พร้อมกับอัธยาศัย กลายเป็นสิ่งมหัศจรรย์

ล้ำค่าสำหรับผู้เป็นยาจก ขณะที่ความรวยอาจไม่ใช่ปรากฏการณ์ในชีวิตอันน่ายินดี แต่เป็นตัวสาปให้ของมีค่านามหัตถกรรมขนาดไหน แม้แต่คุณค่าของน้ำใจที่มากับรอยยิ้มก็ยังกลายเป็นของที่หมดความหมายในสายตาของเศรษฐีไปเสียหมด

(โลกสีเงิน : 245)

นอกจากนั้นอัญชันยังเสนอมนทัศน์ว่ามนุษย์ผู้หลงใหลวัตถุนิยม มักจะเห็นทรัพย์สินเงินทองว่ามีค่ากว่าสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันเช่น น้ำ อาหาร ดังเช่นในเรื่อง สุวรรณภูมิ ชาวบ้านหมู่บ้านหนองคำประสบปัญหาฝนแล้งอย่างหนัก จึงชุมนุมกันจัดแห่หางแมวขอฝน ไม่นานฟ้าก็ตั้งเค้าเมฆฝนดำทะมึน ชาวบ้านต่างเขินโอง อ่าง ไห ภาชนะ ของตัวเองออกมารอน้ำฝน แต่ฝนที่ตกลงมากลับเป็นผงทองคำโปรยลงมาเป็นสายและตกหนักลงมาในบริเวณบ้านของแกละ ชาวบ้านตื่นทองแย่งกันชุลมุน กว่าที่พ่อแม่และแกละจะกวาดเก็บทองใส่โองได้หมดทุกคนต่างลืมเรื่องฝนแล้ง ดังข้อความว่า

ทุกคนลืมเรื่องฟ้าฝนแล้งและเรื่องรอฟฝนกันสนิท ในหัวมีอยู่เรื่องเดียวเท่านั้นคือทอง เรากลายเป็นเศรษฐีมั่งมีไปในพริบตา ใครที่มันเคยดูถูกเราเอาไว้ แม่แก่ว่าจะเอาข้าวคลุกปนกะทอง แล้วเรียกให้มาไอบ้านนั้นมากิน เพื่อจะดูหน้าไอ้ตนเจ้าของ...พ่อแกรำพันว่า...ตะกอนมีทองแค่หนวด กุ้งยังเอาไปแลกกับหยูกยา ผ่าผ่นแพรพรรณดี ๆ ได้สารพัดที่จะซื้อเลือก ตอนนี้เรามีทองอยู่ทั้งตุ้ม คราวนี้แหละจะได้นั่ง ๆ นอน ๆ โชกหมากรุก เล่นปลากัดตัวโป ชนไก่กันทั้งวัน ไม่ต้องทำอะไรหนักไปไม่รู้อีกก็สิบชาติถึงจะหมด...

(สุวรรณภูมิ : 97)

และหลังจากวันที่ผงทองตกลงมาในบ้านของแกละ วันถัดมาฝนทองคำก็ตกลงมาทั่วหมู่บ้านหนองคำ ชาวบ้านหนองคำทุกรั้วเรือนต่างเก็บกวาดทองเข้าบ้านตัวเองให้มากที่สุด แกละเทน้ำในโองทิ้งเพื่อที่จะมีโองเปล่าไว้ใส่ทอง โดยลืมไปว่ากำลังประสบกับภาวะการขาดแคลนน้ำ และเมื่อแม่กระหายน้ำก็ไม่มีน้ำให้ดื่ม ดังนี้

“....แกละเอ๊ย ไหนไปตักน้ำเย็น ๆ ในโองให้แม่กินสักขันทีไอ้แกละ หิวน้ำจัง” แม่แกลถามหาน้ำเสียงลั่น

“น้ำหมดแล้วแม่” ผมเกาหัวยิก “ก็ฉันบอกว่าโองเปล่าหมดแล้ว ๆ แม่ก็ยังเคี่ยวเข็ญจะให้ฉันไปหาเอามาใส่ทองอีก ฉันไม่รู้จะทำไมก็เลยเทน้ำในโองทิ้ง จะได้มีโองเปล่าเหลือให้แม่”

“ไอ้...ไอ้...ไอ้ซบหายบรรลัจักร มา มาเดี๋ยวนี้ วันนี้กูต้องเอาเลือดโง่จากหัวมึงออก”

(สุวรรณภูมิ : 104)

จากเรื่องนี้เป็นการแสดงให้เห็นมโนทัศน์ของอัญชัน ว่าคนเรามักคิดสวนทางกับความเป็นจริงที่เห็นอยู่ สิ่งซึ่งจำเป็นและมีคุณค่าต่อชีวิตมากที่สุด เพราะถ้าขาดไปแล้วย่อมจะไม่มีใครมีชีวิตรอด เช่น น้ำ อากาศ กลับดูไร้ค่าไร้ความหมายในสายตาทุกคน ขณะที่สิ่งอื่นอันมีความจำเป็นกับชีวิตน้อยที่สุด เช่น ทอง หรือเพชรนิลจินดา กลายเป็นสิ่งซึ่งสากลมนุษยชาติเห็นดีเห็นงามตรงกันว่ามีค่าเหนือสิ่งอื่นใด

อัญชันได้เสนอมโนทัศน์ให้เห็นดังที่นำเสนอว่ามนุษย์ในสังคมมีความต้องการในเรื่องวัตถุนิยมไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินเงินทองหรือสิ่งซึ่งแสดงถึงฐานะความร่ำรวย ทุกคนพยายามต่อสู้ทุกวิถีทางที่จะได้ครอบครองวัตถุนิยมเหล่านี้ อำนาจของวัตถุนิยมหรือเงินมีอำนาจที่ยิ่งใหญ่บันดาลความสุขความทุกข์ให้กับผู้คนได้ และยังอาจทำให้มนุษย์ชิงดีชิงเด่นแย่งชิงและไร้น้ำใจแก่กัน นอกจากนี้อัญชันยังชี้ให้เห็นว่ามนุษย์เรามักหลงกับสิ่งสมมติมากกว่าสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีพของตน

3. มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องชีวิตกับความตาย

ทุกชีวิตที่เกิดมาในโลกนี้ย่อมพบกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตและการแตกดับเป็นที่สุดเสมอ การเกิดและการดับเป็นสิ่งที่คู่กันมาตลอดเวลาเป็นดังวัฏจักรแห่งชีวิต ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า “...สัตว์ทั้งหลายเกิดมาแล้วก็มีภยอยู่ตลอดเวลาจากการที่จะต้องตาย ภาชนะดินที่ช่างหม้อทำแล้ว ทั้งหมดล้วนมีความแตกเป็นที่สุด ฉะนั้น ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็มีความตายเป็นที่สุดฉะนั้น ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนเขลา ทั้งคนฉลาดล้วนไปสู่อำนาจของมฤตยู มีมฤตยูเป็นที่ไปเบื้องหน้าด้วยกันทั้งหมด” (พระพุทธเวที. 2534 : 148-149)

อัญชันเสนอมโนทัศน์ว่ามนุษย์ทุกคนต้องประสบกับความเป็นไปแห่งชีวิตหมุนวนเป็นวัฏจักร มีเกิด ดำรงอยู่ และแตกดับเป็นที่สุด ชีวิตมนุษย์จึงไม่เที่ยงแท้ โดยอัญชันได้เสนอมโนทัศน์ในเรื่องชีวิตกับความตาย แยกได้เป็น 3 ประเด็นดังนี้

- 3.1 วัฏจักรแห่งชีวิต
- 3.2 ชีวิตมนุษย์กับชะตากรรม
- 3.3 ความเป็นอนิจจังของชีวิต

3.1 วัฏจักรแห่งชีวิต

พุทธศาสนาอธิบายไว้ว่า “ชีวิตมนุษย์” เป็นส่วนประกอบของกระบวนการทางกายและจิตซึ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัยของตัวมันเอง ไม่มีตัวตนที่แท้จริง ดราบใดที่ยังมี

เหตุปัจจัย กระบวนการของชีวิตก็ดำเนินไป แต่เมื่อใดไม่มีเหตุปัจจัยที่สมบูรณ์ครบองค์ของ กระบวนการของมันแล้วชีวิตก็ดับลง (คำ พาทอม.2542:22) ชีวิตจึงเป็นผลรวมของปัจจัยหรือ องค์ประกอบหลายอย่างรวมกัน และดำเนินไปในโลกแห่งสามัญวิสัย คือมีความเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลาไม่ยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามความเป็นไปของชีวิตจะดำเนินเกี่ยวเนื่องและ สอดคล้องเป็นกระบวนการ บางครั้งจะเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบหมุนวนต่อเนื่องกันเป็นวัฏจักร ซึ่ง ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า“วัฏจักร” คือ “ช่วงระยะเวลาของเหตุการณ์หรือ กิจกรรมชุดหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นและดำเนินติดต่อกันไปอย่างมีระเบียบจนจบลง ณ จุดเริ่มต้นนั้นอีก” (ราชบัณฑิตยสถาน. 2530 : 746) วัฏจักรแห่งชีวิตจึงหมายถึงชีวิตหรือสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นหมุน เวียนกันไปตามกฎของธรรมชาติ จากการศึกษาเรื่องสั้นของอัญชัน พบว่าอัญชันเสนอโมโนทัศน์ ในเรื่องวัฏจักรแห่งชีวิตไว้ 2 ลักษณะ ดังนี้

3.1.1 การก่อกำเนิดชีวิต

3.1.2 ที่สุดของชีวิตมนุษย์กลับคืนสู่ธรรมชาติ

3.1.1 การก่อกำเนิดชีวิต

อัญชันมีโมโนทัศน์ว่า การก่อกำเนิดของสิ่งมีชีวิตในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ และต้นไม้ ล้วนต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน หมุนวนเป็นวงเวียนของการก่อกำเนิดชีวิต โดย ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับในโอกาสเดียวกัน ดังนี้

ในเรื่องสมรภูมิ อัญชันเสนอให้เห็นความจริงของธรรมชาติว่าไม่มีใครเกิดมา เพื่อเป็นผู้รับหรือผู้ให้อยู่ฝ่ายเดียว ธรรมชาติกำหนดให้ทุกชีวิตเกิดมาเพื่อพึ่งพิงอิงกัน ทั้งคน และสัตว์ต่างเกิดมาเพื่อเป็นปวงโซ่อาหารให้แก่กัน “เจ้าหนู”เป็นเด็กชายที่ตกปลาเพื่อเลี้ยงชีพ อยู่ในสวนรังริมคลอง โดยใช้ไส้เดือนเป็นเหยื่อ เมื่อถูกมดกัดเจ้าหนูก็ดักรังมดแดงที่หล่นอยู่ที่ พื้นดินไปทิ้งในคลองให้เป็นอาหารปลา ในขณะที่เจ้าหนูตกปลาอยู่ก็เหยียบถูกงูในพงหญ้าจึง ถูกงูกัดตาย ศพของเจ้าหนูหล่นลงไปในคลองโดยไม่มีผู้พบ สองวันถัดมาซากศพของเจ้าหนู ลอยขึ้นมาติดพงหญ้ากลายเป็นอาหารให้แก่ปลาและแมลงวัน ดังข้อความนี้

...น้ำก็เริ่มส่งสารพัดสิ่งที่มันกลืนเข้าท้อง ให้ผุดน้ำขึ้นมอลอยแท่งเต่งกันเป็นแถว อวยตัวตน ของพวกมันให้ฝูงปลาในน้ำได้เฮละโล เข้ามารุมตอดเป็นอาหารกันอย่างมีชีวิตชีวา...กลิ่นซาก มนุษย์ลอยลมตลบไปล่อแมลงวันฝูงโต ให้แห่เข้ามาเต็ม พวกมันหาทางบินเข้ามาไต่ตอมกลุ่มรุมกัน อยู่บนซากจนดูดำครีตมิดมัว...จะยี้ดซากนี้ใช้เป็นทำเลเข้าวางไข่ให้ลูกอ่อนของมัน ได้ใช้ฟักตัวและ ใช้อาศัยเป็นอุ้งข้าวอุ้งน้ำอยู่บนนั้นอย่างสมบูรณ์พูนสุข เพื่อว่าอีกไม่นานลูกหลานผู้ที่จะกำเนิดขึ้นใหม่ จากซากเหล่านี้จะได้เติบโตมีชีวิตสืบต่อบนโลกที่มีทั้งให้มาและพรางไปเอาจากสรรพชีวิตโดยเท่า กันหมด ไม่มีชีวิตใดสำคัญเกินกว่าจะถูกวัน ไม่มีชีวิตใดเป็นธุลีจนถูกข้ามกระบวนการ

ไม่ช้า มดแดงก็พากันตั้งขบวนได้เดี๋ยวจึงลงมาจากต้นมะม่วงต้นเก่านั้นบ้าง ...มันพริ้วเข้ามาได้
กินซากเดียวกันนี้จนเป็นที่อึดอัดพิ่มัน...

(สมรภูมิ : 95)

และมดแดงซึ่งชนเศษซากของเจ้าหนูไปเลี้ยงบำรุงมดนางพญาที่กำลังดกไข้อยู่ใน
รังบนต้นมะม่วง ถูกสามีของหญิงท้องเก็บรังมดแดงนั้นเพื่อนำไข่ไปบำรุงเลี้ยงลูกในท้องของ
ภรรยาอีกต่อหนึ่ง ดังนี้

“...เห็นมะม่วงริมคลองตรงนั้นไหม มดแดงชุมแน่นดูเลย เดียวฉันจะเป็นคนป็นขึ้นไปเขี่ยรัง
เอง...”

“ไข่มดของโปรดฉันซะด้วย” คนเป็นเมียพูดพลางกลืนน้ำลาย “โอ๊ย พุดแล้วหิวขึ้นมาติดหมัด
เดี๋ยวจะกินซะให้อร่อย”

“เออ ดีดี แกกำลังท้องไส้ กินเข้าไปเยอะ ๆ เอะ ไอ้หนูในท้องมันจะได้โตวันโตคืน”

(สมรภูมิ : 97)

ในเรื่องไม้เป็นดิน หินเป็นทราย อัญชันได้เสนอมโนทัศน์เรื่องวัฏจักรของชีวิต
ไว้โดยผ่านบทสนทนาของพ่อ ดังนี้

“ในตัวของพ่อขณะนี้ อาจมีสิ่งหนึ่งที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นอะไรก็ได้มาก่อนเป็นพ่อ เข้ามาประกอบ
กันให้เป็นตัวตนของพ่อขึ้นใหม่ อาจเป็นส่วนหนึ่งของสะเก็ดดาวจากดวงไกลลิบที่เราเพิ่งกล่าวถึง
เค่วงกว้างตกลงมาที่โลกตรงนี้ กลายเป็นธาตุในดินให้ต้นไม้ดูดขึ้นไปเลี้ยงลูกของมัน เพื่อให้มัน
กามาจิกกินและให้พ่อสอยลูกของมันมาใส่ปาก ลูกไม้กลายเป็นเนื้อหนังในตัวพ่อ กลายเป็นปีกหาง
ของนก และจากตัวพ่อส่วนหนึ่งของลูกก็มีเลือดเนื้อของพ่อเข้าไปไหลเลี้ยงอยู่ด้วย...ความจริงแล้ว
ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสิ่งเดียวกันหมด เพราะต่างก็มีส่วนประสมประสาน ถ่ายทอดตัวเองให้แต่ละอย่าง
ได้เกิดขึ้นมาต่าง ๆ กัน...”

(ไม้เป็นดิน หินเป็นทราย : 65)

ในเรื่องวันประเมินค่า ซึ่งเป็นเรื่องราวสะท้อนถึงสภาวะที่เป็นพิษของสิ่งแวดล้อม
ในโลกอนาคต สองหกเป็นคนที่อยู่ในยุคที่ทุกคนต้องมีถังอากาศและหน้ากากครอบหน้าเพื่อ
หายใจ สภาวะของฝนกรดจะเผาไหม้ร่างกายของผู้ที่ปราศจากเครื่องป้องกัน และทุกปีผู้คนต้อง
ไปประเมินค่าตัวเองกับหลวงเพื่อให้หลวงจัดสรรอากาศให้หายใจ ในเรื่องนี้อัญชันก็ยังเสนอ
มโนทัศน์ว่า แม่วิถีในการดำรงอยู่ของมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงไป แต่วัฏจักรของชีวิต การอาศัย

ซึ่งกันและกันก็ยังคงเป็นอยู่เช่นเดิม ดังตอนที่สองหกได้สนทนากับชายชราที่สองหกช่วยชีวิตไว้ ชายชราเล่าให้สองหกฟังถึงวิธีการที่หลวงจัดการกับศพของผู้คน ดังนี้

“มีคนบอกผมอีกนั่นแหละว่า เขาเอาศพป็นละเอียดเหล่านั้นไปผสมใส่ลงดินในป่าเป็นอาหารของต้นไม้ เพื่อต้นไม้จะได้มีโอกาสดูดกินสารอินทรีย์ธรรมชาติแท้ ๆ ขึ้นไปเลี้ยงให้ลำต้นแข็งแรง จนผลิตอากาศให้หลวงใช้ประโยชน์เต็มเม็ดเต็มหน่วยขึ้น ปีไหนมีคนตายมาก ปีนั้นแม้อย่างอื่นจะเสียหาย แต่หลวงก็ได้อากาศจากต้นไม้เพิ่มขึ้นกว่ายามปกติ หลวงไม่ยอมให้ใครตายลงเปล่า ๆ หรืออก ถึงคุณจะไม่เคยทำประโยชน์ให้หลวงสักสิ่งอันตอนยังเป็น ๆ อยู่ก็เถอะ แต่อย่างน้อยยามตาย คุณก็ต้องใช้คืนหลวงด้วยร่างของคุณเอง...”

(วันประเมินคำ : 76)

และในเรื่องโลกในสายลม อัญชันได้นำเสนอเรื่องกฎแห่งธรรมชาติที่วางให้ชีวิตทุกชีวิตเกิดมาเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับเป็นสัจธรรมสูงสุด เมื่อมนุษย์ล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร ในยามที่มนุษย์พ่ายแพ้หรือตายลงในท่ามกลางป่าเขา ซากของมนุษย์ก็จะกลายเป็นเหยื่ออันโอชะของสัตว์ป่าอีกทอดหนึ่ง ในเรื่องนี้อาห์ลანი หญิงสาวชาวอินเดียนแดงที่ถูกพวกคนผิวขาวทารุณกับเธอทั้งการใช้แรงงานและใช้เรือนร่างเธอบายความใคร่ อาห์ลานิดันด้นหนีขึ้นไปบนยอดน้ำตกสูงเพื่อจะฆ่าตัวตายพร้อมลูกในท้อง อาห์ลานิดังใจจะให้เลือดและร่างกายของเธอเป็นอาหารแก่ป่าและหมู่สัตว์ที่อาจจะนำไปกลั่นเป็นน้ำมันเลี้ยงลูกของมันอีกทอดหนึ่ง ดังข้อความนี้

...ณ เจือมน้ำตกบนโน้น เลือดชั้นของหล่อนที่ได้สืบทอดมาจากสายเลือดบรรพบุรุษ จะได้มีโอกาสหยาดไหลลงมารวมกับสายน้ำละลายจากหิมะบริสุทธิ์บนยอดเขา กลายเป็นต้นธารไหลผสมผสานกันเลี้ยงป่าเขาอันยิ่งใหญ่...หล่อนหวังว่าท่อนแขนขาของหล่อน หลังจากลมหายใจหล่อนขาดลงแล้วสนิท อาจจะทำให้นางหมาป่าผอมโซศักดิ์ได้อิ่มเต็มท้องสักมื้อ และได้กลั่นกลายเป็นน้ำมันไปเลี้ยงลูกอ่อนของมัน...

(โลกในสายลม : 182)

3.1.2 ที่สุดของชีวิตมนุษย์กลับคืนสู่ธรรมชาติ

อัญชันมีมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์กับชีวิตและความตายว่า ชีวิตมนุษย์เกิดขึ้นมาจากดิน น้ำ ลม ไฟ เมื่อสูญสลายแล้วก็กลับคืนสู่ธรรมชาติเป็นถ้ำกระดูกที่มีลักษณะคล้ายกรวด ดิน หิน ทราย คือกลับสู่ธรรมชาติที่มนุษย์ก่อกำเนิดมา

ในเรื่องไม้เป็นดิน หินเป็นทราย อัญชันเสนอให้เห็นว่าที่ สุดของชีวิตมนุษย์แล้วจะกลับคืนสู่ธรรมชาติ ไม่มีสิ่งใดเป็นตัวตนให้ยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นรูปร่างเป็นมนุษย์ ทุกสรรพ

สิ่งเมื่อสูญสลายแล้วก็จะแปรสภาพกลับไปเป็นเนื้อเดียวกับโลก อัญชันเสนอมโนทัศน์นี้ผ่าน “ฉัน” ซึ่งนั่งมองเก้าอี้กระดูกของพ่อที่ไปรับมาจากฅาปนกิจสถานของชาวอเมริกัน “ฉัน” พบว่า เก้าอี้กระดูกของพ่อเป็นเศษชิ้นเล็กชิ้นน้อยคล้ายกับเปลือกหอยที่ถูกคลื่นซัดสาจดจนบิ่นหัก บางส่วนละเอียดร่วนเหมือนเม็ดทราย ดังข้อความนี้

...ฉันประหลาดนึกไปถึงกรวดเม็ดหยาบปนมากับแผ่นเปลือกหอยที่ถูกคลื่นซัดสาจดจนบิ่นหัก แหว่งเป็นชิ้นเล็กเศษน้อยบนหาด บางส่วนก็ละเอียดร่วนเหมือนเม็ดทราย สีของมันทั้งกองที่เกลื่อนกลาดบนผ้าปู เป็นสีขาวเกลี้ยงแรเทาด้าน ๆ เหมือนสีเปลือกหอยทะเลที่กลิ้งตามม้วนคลื่นและแตกฟุ้งขึ้นมาเกยหาดไม่มีผิผิวเพี้ยน...

(ไม้เป็นดิน หินเป็นทราย : 52)

อัญชันเสนอมโนทัศน์ผ่านความคิดของ “ฉัน” ว่าชีวิตทุกชีวิตในโลกนี้ ล้วนถูกออกแบบมาให้เป็นอย่างใด ๆ แตกต่างกันไป แต่ที่สุดแล้วเมื่อทุกชีวิตถอดสิ่งที่ออกแบบนั้นออก ก็จะเป็นสิ่งเดียวกันเสมอภายใต้ชื่อว่า “ธรรมชาติ” ดังข้อความนี้

ที่สุดของชีวิต ชีวิตก็ได้กลับไปเป็นเปลือกหอย กลับไปเป็นเนื้อเดียวกับโลก ดูเหมือนว่าทุกชีวิตที่อาศัยบนโลกนับแต่เกิดมา ต่างถูกจับให้สวมเสื้อผ้าห่อหุ้มตัวให้มองจำแนกแตกต่างกันไปเป็นคนละเรื่องแท้ ๆ แต่แล้วความตายก็เป็นผู้ถอดมันออก เพื่อยืนยันว่าต่างก็สิ่งเดียวกันอย่างเทียบเท่าเทียมไหล่ ภายใต้สภาพใหม่ที่ถูกรีดด้วยคำคำเดียวกันหมดว่า ธรรมชาติ

ฉันรู้สึกพิศมัยใจแทนพ่อขึ้นมาวูบหนึ่ง ที่พ่อได้สลัดตัวหลุดออกไปพ้นจากเครื่องแต่งกายที่ “ออกแบบ” มาให้เป็นมนุษย์ แล้วได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดิน ภูเขา มหาสมุทร...

(ไม้เป็นดิน หินเป็นทราย : 53)

อัญชันมีมโนทัศน์ว่าชีวิตมนุษย์เกิดขึ้นมาจากดิน น้ำ ลม ไฟ แล้วประมวลเข้ากันเป็นรูป เมื่อชีวิตมนุษย์ดับสลายลงก็จะกลับคืนสู่ธรรมชาติ กลับคืนสู่สิ่งที่จากมา เป็นกรวด หิน ดิน ทรายดังเก่า ดังในเรื่อง สปอรัรา “ฉัน” ที่รู้สึกว่าตัวเองเป็นผู้ชายในร่างกายผู้หญิง “ฉัน” ถูกพ่อเลี้ยงหลอกลวงข่มขืนหลายครั้งจนกระทั่งท้อง เธอจึงตัดสินใจทำแท้งในวันที่ไม่มีใครอยู่บ้าน เพราะเธอไม่อาจให้แม่รู้ความจริงได้ ในขณะที่ก้อนเลือดในท้องกำลังถูกขับออกด้วยความทรमानนั้น เธอมีความคิดคำนึงว่าขอให้ก้อนเลือดนั้นกลับไปสู่สิ่งเดิมที่จากมา ดังข้อความนี้

ไปเกิดไป...กลับไปเป็นดินน้ำลมไฟที่เจ้าจากมา ดีกว่าจะปล่อยเจ้าให้ปฏิสนธิตัวตนขึ้นในอุทร
ของผู้ที่จะเป็นเจ้าได้...ก็แต่แค่อยู่เปล่า ๆ ให้อยู่...

(สปอรร่า : 199)

ในเรื่องโลกในสายลม อัญชันเสนอมนทัศน์ผ่านอาห์ลानी หญิงสาวชาว
อินเดียแดง ที่ถูกพวกคนผิวขาวรุมข่มขืนและกักขังเธอไว้ จนเมื่อเธอท้องใหญ่ใกล้คลอด
พวกคนผิวขาวจึงยอมปล่อยเธอออกมานอกโรงนา เธอถือโอกาสนั้นหนีขึ้นไปบนยอดน้ำตกสูง
เพื่อที่จะคืนร่างของเธอและลูกน้อยให้กลับสู่อ้อมกอดของธรรมชาติ เธอปีนขึ้นไปถึงยอดสูงสุด
ของน้ำตก โดยได้เตรียมมีดที่เธอลับไว้จนคมกริบเพื่อจะฆ่าตัวตายพร้อมลูกน้อยในท้อง และ
เธอจะได้ทอดร่างให้กับป่าเขาและลำธาร ดังข้อความนี้

บนยอดน้ำตกสูงแห่งนี้เท่านั้น...ที่หล่อนตัดสินใจหันมาจนพบ เพื่อเลือกเป็นแท่นสุขุมพร ทอด
กายให้มวลธรรมชาติ เข้าประสมสองกรอบครองร่างหล่อนแต่ผู้เดียว ณ เจือมน้ำตกบนโน้น
เลือดชั้นของหล่อนที่ได้สืบทอดมาจากสายเลือดบรรพบุรุษ จะได้มีโอกาสหยาดไหลลงมารวมกับ
สายน้ำละลายจากหิมะบริสุทธิ์บนยอดเขา กลายเป็นต้นธารไหลผสมผสานกันเลี้ยงป่าเขาอันยิ่งใหญ่
ให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขได้ชั่วชาติปี...หล่อนกำหนดจิตใจของมอร่างกายของหล่อนเอง คืนตอบแทน
ธรรมชาติ ผู้ทรงคุณมหาศาลต่อสรรพชีวิต

(โลกในสายลม : 182)

อัญชันมีมโนทัศน์ในเรื่องวัฏจักรแห่งชีวิตว่าทุกสรรพชีวิตในโลกนี้ ย่อมกำเนิดมา
เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ เป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำเท่าเทียมกัน วัฏจักรของชีวิตจะหมุนวน
เป็นกงล้อต่อเนื่องกัน คน สัตว์ ต้นไม้ ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน เป็นดั่งวงเวียนของการก่อ
กำเนิดชีวิต และที่สุดของชีวิตมนุษย์จะกลับคืนสู่ธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์เมื่อเสื่อมสลายลงจะกลับ
คืนเป็นเนื้อเดียวกับโลก ไม่มีสิ่งใดอยู่ได้อย่างยั่งยืนตลอดกาล

3.2 ชีวิตมนุษย์กับชะตากรรม

อัญชันแสดงมโนทัศน์เรื่องชีวิตมนุษย์กับชะตากรรมไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง โดย
อัญชันได้เสนอภาพของคนหลากหลายแบบ ในหลากหลายมุมชีวิต บางชีวิตมีบางสิ่งบางอย่าง
ซึ่งอยู่นอกเหนือการคาดหมายและอยู่นอกเหนือการควบคุม เป็นดั่งชะตากรรมที่ผันผ่านเข้ามาสู่
ชีวิตของคนบางคนโดยไม่สามารถหาเหตุผลหรือคำอธิบายที่ชัดเจนได้

ในเรื่องคนนอกไปลาน ตาเสนาะ ซึ่งมีความคิดเกี่ยวกับศาสนาขัดแย้งกับพุทธศาสนิก
ชนคนอื่น ๆ โดยเฉพาะกับมรรคนายกวัดท้ายตลาด แกจึงถูกตัดขาดจากสังคมชาวบ้าน เพราะ

แกถูกตราหน้าว่าเป็นเดียริยของศาสนา จนกระทั่งวันหนึ่งขณะที่แกกำลังแบกกระสอบถ่านไปขายในย่านอื่น แกพบเณรถูกงัดอยู่กลางทุ่งนา ตาเสนาะจึงรีบอุ้มเณรแบกขึ้นป่าเพื่อนำไปส่งสุขศาลาในอำเภอ แต่มรรคนายกซึ่งบังเอิญผ่านมาเห็น เข้าใจผิดคิดว่าตาเสนาะทำร้ายเณร จึงยิงตาเสนาะตายพร้อมกับที่เณรก็ตายเพราะพิษงู อัญชันเสนอมนโศกในเรื่องนี้ว่าเหตุบังเอิญที่ผ่านเข้ามาในชีวิตตาเสนาะ เป็นชะตากรรมที่อยู่เหนือการคาดหมายของมนุษย์ ดังข้อความบรรยายไว้ดังนี้

...แกรีบสาวเท้าเข้าไปจ้องให้ถนัด และอดตกใจไม่ได้ว่าร่างตะกุ่ม ๆ นั้นเป็นเด็ก อายุคงจะแก่กว่าเจ้าสมศักดิ์หลานชายแกเองอยู่ไม่เท่าไร เด็กนั้นพันกายอยู่ด้วยผ้าสีเหลืองสองผืนแกจึงชะงัก แต่เมื่อเจ้าเณรบิดตัวไปมาด้วยอาการเจ็บปวดเป็นที่สุดอยู่บนพื้นดิน ความเคอะเขินผ้าเหลืองก็หายไปหมด ตาเสนาะรีบทั้งถ่านตมลงทั้งกระสอบ แล้วก็รีบปราดเข้าไปประคองเณรอย่างว่องไว

(คนนอกโบราณ : 144)

และเมื่อตาเสนาะรู้ว่าเณรถูกงูพิษกัด จึงรีบปฐมพยาบาลและใช้ผ้าขาวม้าบิดเป็นเกลียวผูกรัดเหนือแผล ตาเสนาะตัดสินใจแบกเณรขึ้นป่าและรีบวิ่งไปลงเรือที่ท่าหน้าชายคลอง แม้จะได้ยินเสียงตะโกนที่ฟังไม่ได้ศัพท์ตามหลังกมา แต่แกก็ยังวิ่งพลางจับต้องแขนขาเณรดูอาการไปพลาง ด้วยกลัวว่าจะชักช้าไม่ทันการกับชีวิตที่อยู่บนป่า จึงเป็นเหตุให้มรรคนายกผู้ตะโกนให้หยุดนั้นเข้าใจผิดและยิงตาเสนาะทันที ดังข้อความนี้

เจ้าของปิ่นทั้งปิ่นลงวิ่งมายืนแก ๆ กัง ๆ ข้าง ๆ ศพอย่างคนที่ทำอะไรไม่ถูกกับสิ่งปุปบับซึ่งต้องมาเกิดขึ้นเพราะมือตน แต่แล้วเมื่อได้สติ ก็รีบกรากเข้าไปหาเณรที่ทำท่าว่าจะไปไม่รอดก่อนเพื่อน แกพลิกตัวเณรดูแล้วอึ้ง เมื่อเห็นรอยเขียวช้ำถนัดถนี้ตา “อ้อ..ไอ้เหินะ มึงนะมึง จะตะโกนบอกกูก่อนสักคำก็ไม่มี มึงต้องโทษเคราะห์ของมึงเอาจเอง อย่าได้จองเวรมาเอาโทษเอาผิดอะไรกับกู ด้วยจะเป็นบาปติดมึงไปด้วยเปล่า ๆ” แกพึมพำขอโทษกรรมจากศพ...

(คนนอกโบราณ : 146)

นอกจากนั้นอัญชันยังเสนอภาพชีวิตของมนุษย์บางแง่มุมที่เราหาเหตุผลมาอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ บางสถานการณ์เกิดขึ้นโดยมนุษย์ไม่สามารถควบคุม หรือหาเหตุผลได้ว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น สถานการณ์หลากหลาย สุข ทุกข์ โชคดี โชคร้าย ที่เกิดขึ้นกับชีวิตมนุษย์ บางครั้งมนุษย์ต้องยอมรับว่าเป็นชะตากรรมของตนเอง

ในเรื่องนักสะกดรอย อัญชันสร้างให้ “ผม” หนุ่มใหญ่วัย 40 ปีประสบกับความทุกข์ใจอย่างใหญ่หลวงที่รู้ว่าเมียและเพื่อนรักร่วมกันสวมเขาให้และโก่งกิจการไป “ผม” ได้พบกับชาย

คนหนึ่ง ชายคนนั้นแนะนำตัวว่าชื่อนายดวง หรือพรหมลิขิต หรือพระเจ้า แล้วแต่ใครจะเรียก และเขาก็พา “ผม” ไปที่บ้านเพื่อให้ “ผม” ได้เห็นห้องควบคุมชะตากรรมของมนุษย์แต่ละคน และอธิบายให้ “ผม” ฟังว่าเขามีหน้าที่ที่จะต้องขัดขวางการดำเนินชีวิตตามเหตุผลปกติของมนุษย์ในโลกนี้ ดังข้อความว่า

“งานของผม คือ คอยหาวิธีขัดขวางไม่ให้พวกคุณทั้งโลกไม่ว่าหน้าไหนทั้งนั้น ดำเนินชีวิตตามเหตุผลเป็นปกติธรรมดา...คุณก็เคยโดนบ่อย ๆ จำได้ไหม อย่างวันไหนคุณรีบตาดังละก็ เคยสังเกตไหมว่า รถเมล์สายนายเลิศที่คุณรอจนגעก กลับไม่โผล่มาสักคัน หรือวันไหนนัดสัมภาษณ์งานที่หวังมานานปี เอ้า ฝนดันเทลงมาจนรถตายไปไม่ได้เสียนี้ นี่ฝีมือผมทั้งนั้น อีกประเภทที่หนักหน่อย... ประเภทแกล้งคนที่พยายามทำแต่ความดีให้ได้รับผลตอบแทนที่เลวร้าย แล้วก็ดูพวกคนชั่ว ๆ ได้ดีเอา ๆ จนคนดี ๆ เป็นบ้าเล่น...”

(นักสะกดรอย : 99)

อัญชันเสนอให้เห็นว่าบางครั้งเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตมนุษย์อยู่นอกเหนือเหตุผลที่จะอธิบายได้ เหมือนดังมีสิ่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นชะตากรรม พรหมลิขิต หรือเจ้ากรรมนายเวร ที่เป็นตัวกำหนดหรือกลั่นแกล้งชีวิตเรา ดังที่ตอนนายดวงบอกกับ “ผม” ว่าเขาคือใคร ดังนี้

“...บางพวกก็หาชื่อมาเรียกผมว่า ผมคือตัวพรหมลิขิต บางคนก็เชื่อเอาหัวปักหัวปำว่า ผมคือเจ้ากรรมนายเวร แต่เดี๋ยวนี้คนหัวสมัยใหม่เขากลับบัญญัติศัพท์แสลงมาเรียกผมเพราะ ๆ ว่าตัวธรรมชาติเสียนี้ แต่เอาเถอะจะมาเจอผมตั้งผมให้เลิศเลอหรือร้ายกาจนากล้วยังไงก็เรื่องของเขา ถึงยังไงผมก็ต้องเป็นผู้คุมพวกคุณไปอยู่วันยังค่ำ”

(นักสะกดรอย : 97)

ในเรื่องมือที่มองไม่เห็น อัญชันก็ได้เสนอมนทัศน์ในเรื่องชีวิตมนุษย์กับชะตากรรมที่อยู่เหนือการคาดหมายว่าบางครั้งสิ่งที่เกิดขึ้นกับเรา ไม่สามารถหาเหตุผลมาทำความเข้าใจได้ ว่าทำไมจึงเกิดขึ้น โดยอัญชันได้เสนอมนทัศน์นี้ผ่านคำพูดของเดชที่ตอบลูกชายช่างซักช่างถามถึงเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ดังข้อความนี้

“อะไรตั้งหลายอย่างที่เป็นอยู่ บางทีก็หาเหตุผลมาใช้ทำความเข้าใจไม่ได้หรอกลูกว่าทำไมเราทำได้แต่พูดปิดไปให้เป็นเรื่องของธรรมชาติ ใครคนไหนในโลกก็ตอบไม่ได้ รวมทั้งพ่อด้วยเหมือนกัน”

(มือที่มองไม่เห็น : 11)

และในเรื่องเดียวกันนี้ อัญชันยังเสนอมนทัศน์เรื่องชีวิตมนุษย์กับชะตากรรมที่อยู่เหนือการคาดหมายไว้ โดยผ่านเดชซึ่งเป็นสมุห์บัญชีหนุ่มที่มีครอบครัวที่อบอุ่น และมีฐานะปานกลาง เดชพบกับเรื่องที่พิสดารที่สุดในชีวิต เมื่อเขาออกไปซื้อของกับธิดาและกลับมาพบว่าเขาถูกมือลึกลับปรับเปลี่ยนชีวิตเขาให้กลายเป็นคนอื่น และเมื่อเขากลับมาที่บ้านเขากลับพบว่าที่บ้านอันอบอุ่นของเขา มีชายคนหนึ่งถูกส่งมาแทนที่ในตำแหน่งเดิมของเขาทุกประการ ทั้งชื่อ ทั้งความเป็นสามี และความเป็นพ่อของลูก ๆ ทั้งสอง เดชจึงเล่าเรื่องราวของเขาให้กับชายคนใหม่ฟัง ในตอนหนึ่งของบทสนทนา เดชบอกกับชายคนนั้น ดังนี้

“ก่อนหน้านี้ผมคิดไม่ตกเสียทีว่าเป็นเพราะเหตุใดกันแน่ แต่เดี๋ยวนี้ผมพบแล้วว่า ทำไมโลกโลกนี้ถึงได้มีแต่ความไม่สมเหตุสมผล และมีแต่เรื่องที่คุณเหมือนไร้ความสมจริง มีอิทธิพลเหนือชะตากรรมมนุษย์ดาด่า ๆ แบบเราอยู่ร่ำไป คุณฟังดี ๆ นะฟังให้ดี เพื่อคุณจะได้รู้ถึงสาเหตุว่าทำไมโลกที่เราอยู่จึงมีแต่ความทุกข์ มีแต่ความเปลี่ยนแปลงที่คาดร้ายดีใด ๆ ไม่ได้...”

(มือที่มองไม่เห็น : 48)

อัญชันมีมนทัศน์ว่าการที่ชีวิตมนุษย์มีความเปลี่ยนแปลงที่คาดไม่ถึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ นั้น เป็นเพราะมีสิ่งที่มีอิทธิพลหรือมือที่มองไม่เห็นมากำหนดชะตากรรมให้มนุษย์เรา เหมือนกับชีวิตมนุษย์ก็เป็นแค่ตัวละครตัวหนึ่งๆ ซึ่งนักเขียนแต่งเติมสมมติขึ้น การที่ชีวิตมนุษย์ถูกชะตากรรมกำหนดวิถีชีวิตให้เป็นไปต่าง ๆ นานา อาจเป็นดังพรหมลิขิตที่ขีดเขียนชีวิตมนุษย์ไว้ก็ได้ ดังข้อความนี้

“เราก็เป็นแค่ตัวตนอยู่ในตัวหนังสือที่มีใครสักคนแต่งเติมเสริมต่อชีวิตเราขึ้นมาให้ดีร้ายแบบไหนก็ได้ แล้วแต่เขาจะสมมติอุปโลกน์ของเขาไปนะสิลูก”

(มือที่มองไม่เห็น : 50)

นอกจากนั้นในเรื่องจุดเยือกแข็ง อัญชันเสนอให้เห็นว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้คน บางเหตุการณ์ไม่สามารถหาคำอธิบายได้ว่าทำไมจึงเกิดขึ้น มันเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ ผู้คนบางกลุ่มบางคนจึงหันไปเชื่อว่าเป็นเรื่องไสยศาสตร์ ดังในเรื่องนี้ ไหล่าแม่ของหนูน้อยไบรอันที่ตกลงไปตายในแม่น้ำที่กลายเป็นน้ำแข็ง ไหล่าเชื่อว่า เฒ่าดาวหมีเป็นผู้ฆ่าลูกชายของหล่อนและกักขังวิญญาณของลูกชายหล่อนไว้ ไหล่าเล่าให้ลิฟังว่าพ่อของหล่อนเคยสอนและเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ฟังถึงชะตากรรมของครอบครัวหล่อนที่ถูกผู้คนร่วมหมู่บ้านที่คลั่งลัทธิชาตินิยมฆ่าตาย พ่อของหล่อนรอดมาได้เพราะหนีไปซ่อนตัวในกระสอบใต้โต๊ะในครัว

ไล่ล่าถ่ายทอดเรื่องที่พ่อเล่าให้ฟังว่า บางเรื่องในชีวิตมนุษย์ไม่สามารถหาคำอธิบายได้ว่าทำไม จึงเป็นเช่นนั้น ดังข้อความบรรยายนี้

พ่อถ่ายทอดความคิดมาสู่หล่อนเสมอว่า ไม่มีใครหาเหตุผลมาอธิบายให้พ่อเข้าใจได้เลยว่า ทำไมเคราะห์กรรมอันหนักสาหัสถึงขนาดนี้ ต้องบังเกิดขึ้นกับชีวิตของคนดี ๆ ผู้ไม่เคยมีส่วนรู้ เรื่องราวอันใดรวมทั้งปฏยาของหล่อนเอง ขณะที่คนชั่วร้ายผู้มีอำนาจ กลับไม่ต้องรับผลกระทบที่ก่อขึ้น ทุกครั้งไปที่มีสงครามเกิดขึ้น ตลอดทุกศตวรรษที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นบ้านเกิดของพ่อหรือส่วนอื่นใดในโลก ประสบการณ์เหล่านี้พ่อได้เอามาใช้ปลูกฝังให้หล่อนพลอยเกิดความรู้สึกไปด้วยว่า เอาเข้าจริง ๆ แล้วเหตุผลตามหลักที่คนหัวสมัยใหม่เชื่อนั้นกลับดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่สร้างกันขึ้นมาเอง อย่างลม ๆ แล้ง ๆ ไม่มีประโยชน์ เพราะว่าไม่สามารถนำมาใช้ยึดเป็นที่พึ่ง หรือช่วยคุ้มครองป้องกัน ชีวิตของใครได้เลย...ขณะที่ความเชื่อในสิ่งเร้นลับ...ยังดูมีประโยชน์เสียยิ่งกว่า...เพราะอย่างน้อย ความเชื่อนั้นก็ยังสร้างขวัญที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งและอีกเติมให้กับจิตใจของผู้กำลังเผชิญกับ ความเป็นความตายในขณะนั้น...

(จุดเยือกแข็ง : 142-143)

นอกจากนั้นอัญชันยังมีโน้ตสั้นในเรื่องชะตากรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับกฎแห่งกรรม ว่า มนุษย์ไม่สามารถหนีผลแห่งการกระทำของตัวเองได้พ้น เพราะอย่างน้อยผลแห่งการทำชั่ว นั้นจะตามหลอกหลอนอยู่ในจิตสำนึก ดังในเรื่องเพื่อนร่วมทาง รอดเป็นฆาตกรหนุ่มที่เพิ่งก่อ คดีฆ่าข่มขืน เขาพยายามจะหนีความผิดครั้งนี้ด้วยการแอบขึ้นไปซ่อนตัวในตู้รถไฟสินค้าที่มีด ทีบ ระหว่างเดินทางภาวะจิตที่ไม่ปกติของรอดหลอกหลอนให้เขาสร้างภาพอันน่าสะพรึงกลัว ขึ้นมา เป็นซากศพของหญิงสาวที่เริ่มเขียวคล้ำมีเลือดหนองแห่งกรังติดตามผมและใบหน้าตาม หลอกหลอนเขา ในที่สุดรอดก็หนีไม่พ้นความกลัวที่แฝงฝังในจิตใจตนเอง อัญชันชี้ให้เห็นว่าผู้ใด ทำกรรมใดไว้ กรรมนั้นจะตอบสนองแม้ว่าจะไม่มีผู้อื่นล่วงรู้ก็ตาม ดังข้อความนี้

...เขาพยายามจะเชื่อให้ได้ว่า หล่อนเป็นเพียงภาพลวงตา ที่ผุดตัวตนขึ้นมาจากสำนึกและ ความผิดชอบชั่วดีที่เขาพอมีอยู่ มันจึงได้ตามมาหลอนประสาทเขาอยู่อย่างสับสนอลหม่านอยู่ในหัว ถึงที่นี้ ใจใครบ้างเล่าจะไม่เกรียด ไม่ว่าวุ่น ไม่หวาดหวั่น ถึงขั้นเกิดภาวะโรคประสาท หากถ้าใคร ผู้นั้นเพียงจะก่อเรื่องสด ๆ ร้อน ๆ ให้ถูกตราหน้าไปตลอดว่าไอ้ฆาตกร...แต่เจ้าความกลัวอย่างเป็นตุ เป็นตะชนิดนี้ ก็มีอำนาจที่จะผลักดันให้ตัวรอดผู้สร้างมันขึ้นมาเอง ตกลงไปเป็นบ้าเองเสร็จสรรพอยู่ใน ขุมของมันเหมือนกัน

(เพื่อนร่วมทาง : 110)

และในตอนสุดท้ายของเรื่องนี้ รอดชีวิตตายเพราะความกลัวที่สภาวะจิตของตนตามหลอนตัวเขาเอง เป็นการชี้ให้เห็นกฎแห่งกรรมว่าคนเราจะหนีผลของการกระทำของตนเองไม่พ้น ผลกรรมนั้นต้องย้อนกลับมาสู่ตนเองไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่งเสมอ ดังปรากฏข้อความในตอนท้ายของเรื่องดังนี้

เข้าตรูแล้ว เมื่อเจ้าพนักงานรถไฟและเจ้าหน้าที่ตำรวจกลุ่มหนึ่งซุ่มกันอยู่ภายในตู้สินค้ารถไฟโบกี้ที่จอดสงบเป็นโบกี้สุดท้ายเกือบจะพ้นตัวชานชาลาสถานี แดดลวัน ๆ ส่องและสาดจากประตูรถที่อ้าออกกว้างไปทั่วทุกตารางนิ้วของเนื้อที่แคบ ๆ จนจำแทบตา แดดย้อมร่างสกรปรกบนพื้นรถจนอร่ามเหมือนกำลังล้อเลียน และเย้ยไยไพเราะอันปราศจากชีวิตของรอดที่แข็งอยู่ในท่าหมอบคุดคู้ ตาเหลือกขาว มือหนึ่งยังแข็งค้างอยู่ในท่าเอื้อมตะครุบไปข้างหน้าจนสุดแขน....

(เพื่อนร่วมทาง : 115)

เรื่องสั้นของอัญชันที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าอัญชันมีมโนทัศน์ในเรื่องมนุษย์กับชะตากรรมว่า บางครั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์แต่ละคนก็ไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ว่าทำไมจึงเกิดขึ้น บางเหตุการณ์อยู่เหนือความคาดหมายหรือการควบคุมใดๆ ของมนุษย์ได้ มนุษย์จึงเรียกเหตุการณ์เช่นนี้ว่า ชะตากรรม เคารห์กรรม หรือพรหมลิขิต นั่นเอง และมนุษย์มักจะหนีไม่พ้นผลการกระทำของตนเอง ผู้ใดกระทำความใดไว้ผลกรรมนั้นก็จะย้อนกลับมากระทำตนเป็นวัฏจักรเช่นกัน

มโนทัศน์ในเรื่องวัฏจักรแห่งชีวิตของอัญชัน แสดงให้เห็นรอบวงของความเป็นไปในชีวิตทุกชีวิตที่มีกระบวนการในการพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่ง ชีวิตทุกชีวิตมีลักษณะเป็นกงล้อหมุนเวียนตามระบบที่ธรรมชาติจัดการให้ มีการก่อกำเนิด ดำรงอยู่ และดับสลายไป ในขณะที่อีกชีวิตหนึ่งกำเนิดใหม่อีกครั้ง หมุนวนต่อเนื่องกัน และที่สุดของชีวิตทั้งมวลจะกลับคืนสู่ธรรมชาติ และในขณะที่ชีวิตมนุษย์ดำรงอยู่อาจพบเหตุการณ์ที่เป็นไปโดยไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ว่าเกิดสิ่งนี้ได้อย่างไร ซึ่งมนุษย์เรียกว่าชะตากรรม ชีวิตหนึ่ง ๆ ของมนุษย์ทุกผู้นามอาจมีชะตากรรมซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์มาเป็นตัวกำหนดก็ได้

3.2 ความเป็นอนิจจังของชีวิต

คำว่า"อนิจจัง" พระเทพเวทีได้ให้ความหมายว่าเป็น "ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป" (พระเทพเวที. 2535 : 4) อัญชันได้เสนอ มโนทัศน์เรื่องความเป็นอนิจจังของชีวิตมนุษย์ไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่ยั่งยืนของสรรพสิ่งในโลก ดังนี้

ในเรื่องไม้เป็นดิน หินเป็นทราย อัญชันเสนอโน้ตสั้นเรื่องความเป็นอนิจจังของชีวิต โดยผ่านความคิดของ “ฉัน” ซึ่งเพิ่งไปรับเถ้ากระดูกของพ่อจากฌาปนกิจสถาน และนำกระดูกที่บรรจุเถ้ากระดูกนั้นมาเปิดเทลงบนผ้าในวงล้อมของแม่และน้อง ๆ ทุกคนในครอบครัว เสียใจกับการจากไปของพ่อมาก เพราะชีวิตของพวกเขาถึงแม้จะพำนักอยู่ที่อเมริกา แต่พวกเขาก็มีพ่อเป็นส่วนเติมเต็มในชีวิตตลอดมา ดังข้อความนี้

พวกเรายังมีนั่งติดกันเต็มที่ เรายังไม่ออกเลยว่าจะเอาส่วนที่เหลืออยู่ของพ่อไปไว้ที่ไหนดี ค่าที่พ่อมาหมดลมชีวิตปัจจุบันทันด่วนไกลบ้านถึงเจ็ดคาบสมุทร ท่ามกลางความโดดเดี่ยวเปลี่ยวเปล่าบนผืนแผ่นดินอเมริกา พวกเราแต่ละคนมีความหมายต่อกันอย่างยิ่งยวด แต่ละคนคือชิ้นภาพที่ปะติดปะต่อชิ้นส่วนกันขึ้นเป็นรูปร่างของครอบครัว ปีแล้วปีเล่าที่ภาพนี้ต่อกันครบแน่นสนิทจนไม่มีใครเชื่อว่า จู่ ๆ มือที่มีอาจมีใครขวางได้ ก็ได้เข้ามาหีบชิ้นที่สำคัญที่สุดออกไป ทิ้งให้ตรงกลางภาพโหว่ว่างเป็นรูโหว่....

(ไม้เป็นดิน หินเป็นทราย : 54)

และจากเรื่องเดียวกันนี้ อัญชันยังเสนอให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ในชีวิต ทุกสรรพสิ่งสูญสลายหรือแปรสภาพได้ตามกาลเวลา ดังข้อความนี้

...ต่างคนต่างมีภาพพ่อของเราที่ล่องไปแล้ว แวบเข้าออกอยู่ในห้วงความทรงจำรำลึก ใครจะคิดอะไรบ้างก็สุดจะรู้ แต่ในกองลี้ลับของธรรมชาติที่พ่อมลายสูญสลายสภาพไปนั้น ฉันได้ยินเสียงพ่อแว่ว ๆ ออกมาแต่ว่า...ไม้ไม่ใช่ไม้หรือลูก มันเป็นดิน หินไม่ใช่หินนะลูก มองดูพ่อให้ดีสิ พ่อเป็นทรายต่างหาก

(ไม้เป็นดิน หินเป็นทราย : 54)

นอกจากนั้นอัญชันยังเสนอให้เห็นว่าชีวิตและร่างกายของมนุษย์ต้องประสบกับภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไปในที่สุดเสมอ ไม่มีอะไรยั่งยืน ไม่มีอะไรที่จะคงสภาพเดิมตลอดกาล โดยอัญชันเสนอผ่านความคิดของ “ฉัน” ไว้ดังนี้

พ่อจะ นี่คือทรายจริง ๆ หรือนี่

ส่วนหนึ่งของชีวิตพ่อ ที่มาร่วมอยู่ในมือฉัน ชื่นนิิด ๆ ด้วยเหว้อ ฉันกำมันไว้นานอย่างชนิดลืมหืมโลก พอแบมือออกมาอีกที ก็สุดแสนจะใจหาย พ่อตายแล้วจริง ๆ เพียงฉันเอียงฝ่ามือนิดหนึ่ง มันก็ค่อย ๆ เทตัวเองหลุดจากนิ้วฉัน ร่วงลงไปสู่ที่เก่าบนผ้า กองอยู่อย่างสงบนิ่งเท่าที่กรวด หิน ดิน ทราย กองหนึ่งจะพึงเป็น

(ไม้เป็นดิน หินเป็นทราย : 70)

ในเรื่องนิทานเรื่องโบสึฟ้า อัญชันเสนอมโนทัศน์เรื่องความเป็นอนิจจังของชีวิต ความไม่คงที่ของร่างกายและสังขารไว้ โดยผ่านความคิดของดอกคัทลียา ซึ่งเป็นดอกกล้วยไม้ที่ได้รับรางวัลจากการประกวดเป็น “ราชินีแห่งคัทลียา” ดอกคัทลียาได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างดีจากเจ้าของ และแขวนต้นมันไว้บนระเบียง สูงกว่าดอกไม้และต้นไม้อื่นๆ จนเมื่อเวลาผ่านไป ความเหี่ยวเฉาเริ่มเข้ามาแทนที่ จนในที่สุดเจ้าของก็ปลิดมันทิ้งลงพื้นดิน ดังข้อความตอนนี้

กำลังวังชาของฉันทอยลงไปทุกที ความเปล่งปลั่งที่เคยมี กำลังจะกลายเป็นความเหี่ยวแห้งในไม่ช้า และจบลงด้วยการร่วงโรยไปจากโลก ฉันทแอบร้องให้กับตัวเองเงียบ ๆ เพราะฉันทแก่เกินไปสำหรับการร้องไห้อย่างฟูมฟาย มันเป็นน้ำตาของดอกไม้แก่ ๆ ดอกหนึ่งที่ครั้งหนึ่งในชีวิตเคยมีกลีบสวยงามเป็นอันดับหนึ่ง....ร่างกายของฉันทฉีกวันออกจากกันไปสิ้นเสียแล้วทั้งใบและทั้งต้น เหลือแต่เรือนดอกที่มีกลีบเป็นสีม่วงคล้ำแกมน้ำตาลไหม้ด้วยความอับเฉา เจ้าของของฉันทคงเป็นคนเด็ดฉันททิ้งเมื่อตอนกลางคืน แล้วจับฉันทวางโยนลงมาร่วงหล่นตรงข้างรั้วนอกสวนนี้เอง

(นิทานเรื่องโบสึฟ้า : 135)

ความสดสวยงดงามของดอกคัทลียา ก็เปรียบเหมือนมนุษย์ในวัยหนุ่มวัยสาวที่มีผิวพรรณและหน้าตาชวนมอง แต่เมื่อกาลเวลาล่วงเลยไปดอกไม้ที่เหี่ยวเฉาลงก็เช่นกันกับสังขารของมนุษย์ที่ต้องมีร่วงโรย และแก่หง่อมลงในที่สุดนั่นเอง

ซึ่งในเรื่องจุดเยือกแข็ง อัญชันก็ได้เสนอภาพของความเปลี่ยนแปลงของชีวิตและสังขารให้เห็นว่า ไม่มีมนุษย์ผู้ใดจะหลีกเลี่ยงภาวะการเสื่อมและสูญสลายได้ ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมพ่ายแพ้แก่กาลเวลา ในเรื่องนี้เฒ่าดาวหมีซึ่งเป็นชายชราที่ไม่ชอบยุ่งสิ่งกับใคร และชอบเก็บตัวอย่างลึกลับอยู่ภายในห้องคนเดียว จนถูกชาวเมืองกล่าวหาว่าเฒ่าดาวหมีเป็นหมอผี บ้างก็ว่าเป็นผีดิบ “ผม” ซึ่งเป็นลูกจ้างอยู่ในภัตตาคารที่อยู่ใกล้กับอพาร์ทเมนต์ที่เฒ่าดาวหมีอยู่ และในคืนหนึ่งเมื่อ “ผม” ประสพกับพายุหิมะจนเครื่องทำความร้อนในภัตตาคารที่เขาเฝ้าอยู่คนเดียวเสีย “ผม” จึงรวบรวมความกล้าเพื่อแลกกับความหนาวตาย โดยไปขอความช่วยเหลือจากเฒ่าดาวหมี และ “ผม” ก็ได้พบสภาพที่แท้จริงของเฒ่าดาวหมี ที่มีสังขารที่ร่วงโรยจนไม่มีความน่ากลัวแฝงอยู่เลย ดังนี้

...มันก็ดูไม่มีอะไรที่สื่อถึงความลึกลับน่ากลัวตามที่ผมได้ฟังมาจากลิ แม้แต่ตัวดาเฒ่าเองผู้กำลังนั่งซึมเซาโดยไม่ได้สนใจผมอยู่กับขวดเหล้าของแกลบนโซฟาตัวนั้น ผมเชื่อว่าครั้งหนึ่งแกลคงจะเป็นผู้ที่รูปร่างสูงใหญ่และคงจะแข็งแรงไม่น้อย แต่ในชั่วขณะนี้สังขารอันโกโรโกโรเหมือนผลไม้ที่เหี่ยวคาตัน ที่ปรากฏแก่สายตาผม ไม่สามารถช่วยให้ผมนึกภาพอื่นใดที่น่าสะพรึงกลัวได้ออก นอกจากภาพของดาแก่ผู้หน้าสมเพชเวทนาคนหนึ่ง

(จุดเยือกแข็ง : 162)

นอกจากนั้นอัญชันยังนำเสนอให้เห็นอีกว่า ผู้ที่เข้าใจหรือยอมรับความเป็นอนิจจังของชีวิตมนุษย์ได้ ก็ารู้สึกว่าการสูญเสียหรือการพลัดพรากจากไปเป็นเรื่องธรรมดา เป็นสามัญลักษณะที่พบเจอได้ทุกเมื่อเชื่อวัน จนกลายเป็นความเคยชินที่ไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกใด ๆ ดังเช่นเรื่องต่อไปนี้

ในเรื่องไม้เป็นดิน หินเป็นทราย “ฉัน” กับแม่และน้อง ๆ ไปรับเถ้ากระดูกของพ่อจากฌาปนกิจสถานของชาวอเมริกันที่อยู่ใกล้บ้าน ฌาปนกิจสถานนี้ดำเนินการในรูปของธุรกิจเต็มตัว โดยรับทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการมรณะทุกขั้นตอน ผู้ให้บริการจึงเคยชินกับความตายมานานจนกลายเป็นไม่มีความรู้สึกใด ๆ ต่อความสูญเสีย ดังข้อความนี้

...เมื่อกิจกรรมและพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับมรณะเสร็จสิ้นลงทุกขั้นตอน พนักงานคนหนึ่งก็ประกอบกระป๋องใบเดียวกันนี้ มามอบให้เราพร้อมกับคำชี้แจงว่าสิ่งที่บรรจุอยู่ในนั้น ในสภาพของเถ้าและกระดูก คือทั้งหมดที่เคยเป็นพ่อ เขายังอธิบายพร้อมทั้งทำกิริยาประกอบให้เข้าใจง่ายขึ้นอีกว่า เราสามารถเปิดออกได้ด้วยที่เปิดกระป๋องธรรมดาโดยไม่ยากเย็น ในฐานะที่เราเป็นลูกค้า เขาปฏิบัติต่อเราอย่างสุภาพ ไม่ขาดตกบกพร่องกับบริการทว่าไม่มีร่องรอยใด ๆ ว่าเขาจะรู้สึกสุขุมไปด้วยกับความวิปริตชนิดใจใกล้จะสลายของครอบครัวผู้ตายที่ต้องผ่านตาเขาเข้า ๆ ออก ๆ ปีแล้วปีเล่าเขาจึงค่อย ๆ กลายเป็นก้อนน้ำแข็งที่จะไม่มีความรู้สึกใด ๆ หานหนทางซึมแทรกเข้าไปละลายได้...

(ไม้เป็นดิน หินเป็นทราย : 54)

นอกจากนั้นในเรื่องใต้ชายผ้าคลุม อัญชันยังเสนอให้เห็นว่าความตายเป็นอนิจจังของชีวิตที่เกิดขึ้นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ความตายไม่ใช่สิ่งลึกลับหรือน่ากลัวแต่อย่างใด และหากความตายที่เกิดขึ้นนั้นไม่เกี่ยวข้องกับใคร ผู้คนก็จะไม่เกิดความรู้สึกสูญเสียและอาจจะไม่ได้สนใจด้วยว่ามีความตายเกิดขึ้น เหมือนกับการที่เราดูหนังดูละครและเห็นภาพการจากไปของตัวละครในโทรทัศน์ ความตายจึงเป็นภาวะปกติธรรมดาของมนุษย์ที่อาจจะเกิดขึ้นเมื่อไร หรือกับใครก็ได้ ในเรื่องนี้ “ฉัน” ได้รับโทรศัพท์จากโรงพยาบาลในเช้าตรู่ของวันที่หล่อนเพิ่งกลับมาจากการไปนั่งรอฟังผลการผ่าตัดน้องชาย หล่อนรีบไปที่โรงพยาบาลและพบว่าน้องชายของหล่อนเพิ่งหมดลมหายใจไปก่อนหน้าเพียงครึ่งชั่วโมง หล่อนเฝ้าดูการทำงานของพยาบาลที่กำลังทำความสะอาดศพน้องชายและเตรียมนำศพไปเก็บที่ห้องเก็บศพ ในขณะที่พยาบาลกำลังทำความสะอาดศพนั้น พยาบาลทั้ง 2 คน ต่างก็พูดคุยกันด้วยเรื่องปกติในชีวิตประจำวันที่ไม่เกี่ยวข้องกับความตาย เพราะความตายของน้องชายหล่อนไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรกับพยาบาลทั้งสองคนเลย ดังข้อความนี้

....ฉันชะเง้อเห็นพยาบาลคนหนึ่งเอื้อมไปเปิดลิ้นชัก ดึงเอาถุงพลาสติกสีขาวที่บีบอัดอยู่ในนั้นออกมา พร้อมทั้งสะบัดแรง ๆ ให้ปากถุงเปิด้าออก....หลังจากนั้นทั้งคู่ก็เริ่มหาเรื่องคุยกันอย่างไม่หยุดปากเพื่อแก้เบื่อต่อไปว่า พรุ่งนี้หยุดจะชวนกันไปเที่ยวไหนดี ระหว่างที่คุยเพลินมาเวลาไปเรื่อย ๆ ทั้งคู่ก็ช่วยกันซ้อนร่างน้องชายฉันยกสอดใส่เข้าไปในถุง ตัวเขาหายเรื่อยลงไปตั้งแต่ปลายเท้า เหวจนถึงหน้าอกและลำคอ....

(ได้ชายผ้าคลุม : 80)

และหลังจากที่พยาบาลทั้งสองคนนำศพน้องชายหล่อนใส่เตียงเข็นออกไปนอกห้อง หล่อนจึงพบว่าความตายของน้องชายหล่อนไม่ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ผู้คนภายนอกก็ยังต้องมีวิถีชีวิตดำเนินต่อไป ความตายอาจจะอยู่ในความสนใจหรือความไม่สนใจของใครก็ได้ เพราะความตายเป็นเรื่องธรรมดา เป็นอนิจจังของชีวิตที่มีอยู่เกิดขึ้นและสูญสลายไป อัญชันเสนอมโนทัศน์นี้ผ่านความคิดคำนึงของหล่อน ดังนี้

...สองหล่อนเข็นเตียงผ้าเข้าไปในฝูงคนที่นั่งลุกยืนเดินอยู่รายรอบ พยาบาลคนหนึ่งร้องตะโกนขอทางให้เด็กที่กำลังวิ่งกันอยู่เจี้ยวจ้าวหลีกไปทางอื่น เด็ก ๆ หลีกให้แล้วก็เล่นกันต่อ...

มีเตียงเข็นแบบเดียวกันอีกเตียงหนึ่ง กำลังมุ่งหน้ามาจากอีกมุม คันนี้มีบุรุษพยาบาลสองคนช่วยกันเข็นหิ้วท้าย และกำลังมุ่งตรงมาพร้อมกับตะเบ็งเสียงขอทาง ฉันไม่รู้ว่านอกจากฉันแล้วคนทั้งหมดในห้องโถงจะรู้หรือไม่ว่าสิ่งใดถูกคลุมมีดอยู่ภายใต้ผ้าขาวที่บบนรถเข็น ที่กำลังฝ่าวงพวกเขาออกไป แต่ฉันก็รู้แล้วว่าไม่ว่ารถเข็นคันนี้ จะบรรจุศพอาหารหรือบรรจุศพคนตายอยู่ข้างในก็คงจะไม่มีใครใส่ใจกับมันเท่า ๆ กัน...

(ได้ชายผ้าคลุม : 82)

การที่อัญชันเสนอมโนทัศน์ในเรื่องความเป็นอนิจจังของชีวิต เป็นการชี้ให้เห็นว่าอัญชันต้องการที่จะเสนอสังขารของชีวิตที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบให้ผู้อ่านยอมรับว่าชีวิตมีความไม่คงที่ ไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน ชีวิตมนุษย์มีภาวะเสื่อมแล้วสูญสลายเป็นตัวแทนทางเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

4. มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ดำเนินอยู่ควบคู่กัน ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งสำคัญสำหรับการดำรงชีวิต มนุษย์จึงควรจะเรียนรู้ให้เข้าใจธรรมชาติ เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี และรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์มาก

ที่สุด แต่ในสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน มนุษย์ได้นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างผิดวิธีและสิ้นเปลือง ซึ่งมีผลทำให้ทรัพยากรที่มีคุณค่าลดน้อยไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการขยายตัวของสังคมเมืองที่รุกเข้าไปในเขตชนบท ดังที่อรสา สุกสว่างได้กล่าวไว้ว่า “ปัญหาการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ในประเทศไทยที่สำคัญปัญหาที่หนึ่ง คือ ความเป็นเมืองมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น มีการขยายขอบเขตการตั้งถิ่นฐานระดับเมืองเข้าไปในพื้นที่ที่การเกษตรที่อยู่ในเขตชนบทอย่างไม่มีระเบียบ เกิดปัญหาการจัดการเรื่องโครงข่ายระบบขนส่ง สาธารณูปโภค เช่น ระบบน้ำไฟ การกำจัดของเสีย” (อรสา สุกสว่าง. 2542 : 44)

เรื่องสั้นของอัญชันในหลายๆ เรื่อง มักจะแสดงให้เห็นถึงการที่มนุษย์เป็นตัวการในการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยไม่เห็นคุณค่า ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียตามมาทั้งระบบนิเวศ รวมทั้งการเกิดมลพิษ และเกิดภัยธรรมชาติ มโนทัศน์ของอัญชันที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นแสดงถึงความห่วงใยและเห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจากการวิเคราะห์เรื่องสั้นของอัญชัน พบว่าอัญชันได้เสนอแนะมโนทัศน์เรื่องมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

4.1 การทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.2 การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1 การทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันสภาพการเจริญเติบโตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมขยายตัวขึ้นมาก แนวโน้มของชุมชนเมืองขยายตัวออกสู่ชนบทมากขึ้น กระแสความตื่นตัวทางเทคโนโลยี กระบวนการผลิตและการบริโภคสมัยใหม่ เหล่านี้ล้วนเป็นตัวการในการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งโดยจงใจและโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ทั้งสิ้น

อัญชันมีมโนทัศน์ว่ามนุษย์ได้พยายามพัฒนาและใช้เทคโนโลยีเพื่อทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น แต่ด้วยความประมาทและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของมนุษย์ กลับกลายเป็นตัวการในการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เสื่อมโทรมลง มโนทัศน์ของอัญชันที่เกี่ยวกับการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแยกออกได้ 2 ประเด็น ดังนี้

4.1.1 มนุษย์ไม่เห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1.2 ผลจากการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1.1 มนุษย์ไม่เห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การที่มนุษย์มุ่งแต่จะสร้างคุณภาพชีวิตของตนให้ดีขึ้น ทำให้มนุษย์มองไม่เห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการที่มนุษย์ขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องใน

เรื่องความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในทางตรงและทางอ้อมนั้น มีส่วนทำให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองและไม่เห็นถึงคุณค่าที่แท้จริง ซึ่งอัญชันได้เสนอให้เห็นดังนี้

ในเรื่องจดหมายถึงแผ่นดิน อัญชันเสนอมนทัศน์ผ่าน “ฉัน” ซึ่งมองเห็นการกระทำของมนุษย์ที่เกิดจากความมั่งง่าย ไม่เห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการทิ้งขยะไม่เป็นที่ การสร้างร้านค้าแผงลอยบนเกาะต่าง ๆ ทำให้บดบังทัศนียภาพอันสวยงามของธรรมชาติ และการจัดการระบบนิเวศที่ไม่ถูกต้องตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ดังนี้

...เจ้าประคุณของลูกเอ๋ย! จะไปขายกันที่ไหนก็ไม่ไปในแผ่นดินไทย ท้ายจะต้องมารังคังแค เอาเก็บที่ทางของเกาะ เล็กก็เล็กนิดเดียวกระบะมือเด็กยังไม่รู้จะถึงหรือเปล่า พอบวกกับฝูงชนที่มาเที่ยวเข้าอีกขบวน มันก็เสียดแน่นคลั่งพ้อ ๆ กับหน้าป้ายรถเมล์ตอนเช้า...นี่ก็ส่งสารเกาะจนหมดกะจิตกะใจอย่างจะเที่ยวเดินดูอะไรให้คลุ้มคลั่งหนักขึ้น...แหวกพื้นที่หาดที่เกลื่อนกล่นไปด้วยเศษกระดาษ ถูพลาสติกและขยะนานาชนิดกำลังปลิวว่อนทั่วสารทิศ อยากจะถามว่าทำไมถึงปล่อยกันและขนาดนี้ ก็ไม่รู้จะหาคำตอบเอาจากใคร...

(จดหมายถึงแผ่นดิน : 232-233)

และในเรื่องเดียวกันนี้ อัญชันยังได้เสนอมนทัศน์ในเรื่องมนุษย์มักไม่ค่อยเห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่จะยึดเอาความสบายส่วนตัวเป็นหลัก ทำให้มีพฤติกรรมมั่งง่ายหรือกระทำการใด ๆ โดยไร้จิตสำนึกของการรับผิดชอบต่อส่วนรวม ดังข้อความนี้

“...อ้าว! ก็ใคร ๆ มันก็ทำแบบนี้กันทั้งบ้านทั้งเมืองทั้งนั้นแหละ ใช่ว่าชั้นทั้งอยู่คนเดียวหรือก็เปล่า (แล้วมันเรื่องอะไรที่ชั้นจะไปยอมเสียเปรียบคนอื่นเขาละยะ โง่ตายหร่านะเซ้!)”

(จดหมายถึงแผ่นดิน : 238)

ในเรื่องโลกในสายลม อัญชันเสนอมนทัศน์เรื่องมนุษย์ทำลายล้างธรรมชาติอย่างไม่เห็นคุณค่า โดยเฉพาะเมื่อสังคมเมืองได้รุกคืบเข้าไปในเขตป่า ความเจริญทางเทคโนโลยีก็เข้ามาเปลี่ยนวิถีชีวิตผู้คน มีการสร้างถนน การจัดการระบบการขนส่ง จนแม้กระทั่งการบังคับข่มขู่ให้ชนเผ่าพื้นเมืองต้องหนีรนออกไป เพื่อมนุษย์กลุ่มที่มีอำนาจได้ขยายเขตเมืองให้รุกคืบเข้าไปในดินแดนธรรมชาติ ด้วยการตัดไม้ทำลายป่า การไล่ล่าฆ่าสัตว์ ดังที่ชนเผ่าของอาห์ลानी ซึ่งเป็นชาวอินเดียนแดงพื้นเมืองถูกพวกนายทุนที่เป็นคนผิวขาวเข้ามาบุกรุกที่ ข่มขู่ไล่ผู้คนและไล่ล่าสัตว์ป่า จนชนเผ่าของเธอถูกฆ่าตายเกือบหมดยกเว้นอาห์ลानी ดังข้อความบรรยายดังนี้

....คนพวกนี้เริ่มเข้ามาขุดหาทองอย่างบ้าคลั่งในดินแดนของหล่อนและไล่ล่าฆ่าสัตว์ราวกับ
อาฆาตจองเวรไว้กับสัตว์ทุกตัวซึ่งลุดตาหันไปพบ...ด้วยเหตุนี้ฝูงกระต่ายป่าจึงเริ่มงดลงทุกที ขณะที่
ทุ่งกว้างกลับเริ่มถูกเฉือนจนหมดแคบเข้ามาเรื่อย ๆ หลังจากขบวนม้าเหล็กแล่นเข้ามาผ่าอกแผ่นดิน
ซึ่งครั้งหนึ่งทุกคนเคยอยู่กันอย่างสงบสุข....คนชาวเริ่มใช้ปืนและกองทหารขู่บังคับและยื่นคำขาดให้
พวกหล่อนร่นถอยออกไปจากมาตุภูมิถิ่นพำนักที่เคยใช้ชีวิตสืบทอดกันมาชั่วบรมสมกัลป์ เพื่อให้
คนพวกนี้เข้ามาถางตัดทุ่งหญ้าและฆ่าทำลายสัตว์เพื่อสร้างเมืองขึ้นมารุกทุ่ง เมืองแล้วเมืองเล่า....

(โลกในสายลม : 171-172)

นอกจากนั้นในเรื่องวันประเมินค่า อัญชันได้เสนอเรื่องราวสะท้อนถึงสภาวะที่เป็นพิษ
ของสิ่งแวดล้อมในโลกอนาคตที่ผู้คนต้องแย่งชิงอากาศหายใจ ไม่เคยมีใครเคยเห็นต้นไม้เพราะ
มันเป็นสิ่งซึ่งเป็นความลับสุดยอดของหลวง และฝนที่ตกลงมาเป็นฝนพิษที่มีฤทธิ์เผาไหม้ร่าง
กายได้ ในเรื่องนี้อัญชันได้เสนอมนโทัศน์ว่าหากมนุษย์ในยุคปัจจุบันยังคงใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
อย่างไม่รู้ค่า มีการกระทำที่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม ผลที่
ตามมาในอนาคตก็จะมีลักษณะเช่นเดียวกับในเรื่องนี้ ดังคำกล่าวของสองหกดังนี้

“...ที่ผมกับคุณทนทุกข์กันแทบทุกลมปราณเข้าออกทุกวันนี้ ก็มีใช้เพราะพวกเขาชอบ
เสวยสุขกันจนเต็มคราบ แล้วโยนความวิบัติหายนะมาทิ้งให้ผู้ที่เป็นลูกหลานในไส้ของเขาเองต้องรับ
สภาพแพะรับบาปหรือ ไ้มนุษย์เห็นแก่ตัวชั่วร้ายที่เราต้องเรียกมันว่าบรรพบุรุษใช้หรือเปล่า
คืออสุรกายที่เกิดมาเพื่อล้างล่มดิน น้ำ ลม ไฟ และทุกสรรพสิ่งในโลก เท่าที่ดินพวกเขาป็นขึ้นไป
ทำลายถึงเท่าที่มือพวกเขาจะจับสารพัดเครื่องมือเจาะล้วงลงไปเอาขึ้นมาล้างผลาญเสียจนไม่
เหลือเหลือ และเท่าที่ปากของพวกเขาจะอ้าออกเพื่อกลืนกินทุก ๆ ชีวิตได้กว้างพอ...”

(วันประเมินค่า : 86)

อัญชันมีมนโทัศน์ว่ามนุษย์ในยุคปัจจุบันต้องรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดคุณค่า
มากที่สุดและควรเรียนรู้วิธีการประหยัดทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิดด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ได้
เป็นของมนุษย์ในยุคปัจจุบันเท่านั้น แต่เป็นสิทธิของมนุษย์รุ่นลูกหลานที่จะได้ใช้เช่นเดียวกัน
หากมนุษย์ในปัจจุบันใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองและไม่เห็นคุณค่าแล้ว มนุษย์รุ่น
หลังก็จะได้รับความเดือดร้อนตามมา

4.1.2 ผลจากการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การที่มนุษย์ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของ
มนุษย์ทั้งโดยความจงใจหรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ตาม มนุษย์ย่อมได้รับผลกระทบจาก
การกระทำเหล่านั้น อัญชันมีมนโทัศน์ว่าการที่มนุษย์มุ่งแต่จะสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นกับ
คุณภาพชีวิตในทุก ๆ ด้าน กระแสความคิดเช่นนี้ทำให้มนุษย์ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตแห่งตน จาก

วิถีที่อาศัยพึ่งพิงธรรมชาติ มนุษย์ก็กลับปรับเปลี่ยนให้ตัวเองอยู่เหนือธรรมชาติ ด้วยการกระทำทุกวิถีทางที่จะควบคุมธรรมชาติให้ได้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการกระทำเช่นนี้เท่ากับเป็นการทำลายล้างเผ่าพันธุ์มนุษยชาติเสียเอง และผลที่ได้รับจากการที่มนุษย์มุ่งทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หรือมุ่งสร้างเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้ตัวเองอยู่เหนือธรรมชาตินั้น ย่อมก่อให้เกิดความหายนะตามมา ดังในเรื่องต่อไปนี้

ในเรื่อง ปุม อัญชันเสนอให้เห็นว่าการที่มนุษย์มุ่งแต่สร้างความเจริญให้เกิดขึ้นด้วยการสร้างเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความสุขความต้องการให้กับตัวมนุษย์เองนั้น อาจนำมาซึ่งการทำลายล้าง โดยเฉพาะเมื่อมนุษย์ได้ขยายขีดความต้องการของตนเองออกไปอย่างไม่สิ้นสุด มนุษย์ก็อาจต้องเผชิญกับการถูกตัดขาดจากธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ดังในเรื่องนี้ “ผม” เป็นวิศวกรที่ออกไปสำรวจพื้นที่ในทะเลเพื่อสร้างโรงงานผลิตเครื่องจักร เกิดอาการหน้ามืดตกลงไปทะเล และฟื้นขึ้นในดินแดนที่มีแต่เทคโนโลยีทั้งหมด ภาพธรรมชาติ ท้องนา และน้ำตกที่สวยงาม ปรากฏให้เห็นอยู่เพียงในจอหน้าขนาดยักษ์ที่ใช้ปุมเครื่องมือปรับเปลี่ยนภาพได้ตามหมายเลข มนุษย์ไม่ต้องทำอะไรเลยนอกจากใช้นิ้วกด “ปุม” ต่าง ๆ ที่เป็นตัวบังคับกลไกทุกอย่าง และต้องใช้ชีวิตอยู่ในอาณาบริเวณที่มีแต่เครื่องจักรกลไร้ชีวิต หากจะมีสิ่งมีชีวิตจำพวกสัตว์ไว้ให้เห็นบ้าง ก็เพียงแต่มีมุมที่ตั้งตู้กระจกจำลองชีวิตมดให้ดูเท่านั้น ดังข้อความนี้

ยังมีที่ไหนอีกในหล้าโลกที่เครื่องจักรเครื่องกลตัดมือเลื่อยตีนคนทั้งเสียจนชั้นแต่จะลงมือล้างกันเองก็ยังไม่มียัญญา จะมีที่ไหนอีกบ้างที่ของจริงของแท้ตามธรรมชาติกลายเป็นแค่ตัวต้นแบบที่ถูกเครื่องจักรอัดก๊อปปี้ปั๊มแบบออกมาได้เหมือนยิ่งกว่าฝาแฝด ขณะที่เจ้าของต้นแบบทั้งหลายถูกเก็บตายไว้ในมุมแคบ ๆ อย่างประหยัดเนื้อที่ เพราะความสิ้นประโยชน์ลงอย่างหมดรากหมดโคนของมัน โลกของมวลสัตว์ยังต้องถูกจับให้ยอส่วนลงมาเหลือเป็นมดในตู้กระจกและวนอุทยานของมวลพืชพันธุ์ไม้ แม้หากจะมีหลงเหลือให้ดูบ้างในที่นี้ก็ต้องดูมันผ่านกล้องขยาย....

(ปุม : 220)

อัญชันมีมติโน้ตเห็นว่าเมื่อมนุษย์ไม่เห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และพยายามพัฒนาเทคโนโลยีต่าง ๆ ขึ้นมาใช้ตัวเองมากเท่าใด มนุษย์ก็กลับต้องสิ้นค่าและสูญเสียความหมายอันควรภาคภูมิใจของตนเองลงมากเท่านั้น ดังข้อความนี้

....ในที่นี้ความเป็นคนของผมคงมิได้มีดีไปกว่าความเป็นเห็ดเป็นราของมัน เพราะถึงหากความเป็นมนุษย์ของผมจะยังมีปรากฏอยู่มันก็คงสักแต่เป็นเพียงก้อนเนื้อ ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นร่างคนก้อนหนึ่ง

(ปุม : 219-220)

ในเรื่องวันประเมินค่า อัญชันชี้ให้เห็นถึงผลของการที่มนุษย์ในปัจจุบันใช้ทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างสิ้นเปลือง โดยไม่ระวังรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเท่ากับเป็นการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจะส่งผลร้ายแรงไปยังมนุษย์ในรุ่นต่อ ๆ ไป การที่มนุษย์ในปัจจุบันหาวิธีสร้างคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นด้วยเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้มนุษย์หลงผิดว่าเราสามารถควบคุมธรรมชาติได้ แต่ในความเป็นจริงเมื่อมนุษย์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยความหลงระเห็จจนเท่ากับเป็นการทำลายธรรมชาติแล้ว ธรรมชาติก็จะหันกลับมาทำลายล้างเผ่าพันธุ์มนุษย์บ้าง ดังในเรื่องนี้ชายสูงอายุได้บอกเล่าเรื่องราวของบรรพบุรุษที่กระทำต่อธรรมชาติ และที่สุดธรรมชาติก็กลับกระทำต่อมนุษย์ดังนี้

“....บรรพบุรุษของเราภาคภูมิใจนักหนาว่า ได้วิ่งมาถึงเส้นชัยแล้ว และรางวัลที่จะได้รับก็คือการมีชีวิตสุขเกษมและมีอายุขัยยืนยาวอยู่บนโลกที่ไม่มีสิ่งใดแตกต่างกับแดนสุขาวดีบนสวรรค์ทุกอย่างเพียงแต่ชิ้นนี้และกตปุม ทุกอย่าง ทุกอย่าง ทุกอย่าง !

แต่...แท้ที่จริงแล้ว โลกใบนี้กลับไม่ต่างกับอ่างใส่น้ำใบหนึ่ง ที่ของเสียในอ่างซึ่งถูกผลักออกจากตัวไปทางหนึ่ง ย่อมวนหมุนย้อนกลับเข้ามาหาตัวผู้ผลักได้ในอีกทางหนึ่ง....เมื่อของโสโครกถูกกำจัดด้วยวิธีทิ้งลงน้ำ เราก็พบว่าพิษของมันทำน้ำเสียพร้อมกับชีวิตในน้ำที่สูญ เราก็หาทางออกใหม่ด้วยการจับมันเผาไหม้แทน เพื่อจะพบอีกว่ามันกลับกระจายลงมาล่องลอยและปกคลุมสิ่งแวดล้อมรอบเรา จนฝนฟ้าอากาศเต็มไปด้วยสารพิษที่กลับมาล้างชีวิตเราเอง....

(วันประเมินค่า : 88-89)

อัญชันมีมโนทัศน์เรื่องการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่า ตราบใดก็ตามที่มนุษย์มีการกระทำที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งจากการไม่เห็นคุณค่า การใช้อย่างผิดวิธี สิ้นเปลือง และการพยายามจะเอาชนะธรรมชาติด้วยวิธีใดก็ตาม ตราบนั้นผลของการที่มนุษย์ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก็จะย้อนกลับมาทำลายล้างเผ่าพันธุ์มนุษยชาตินั่นเอง

4.2 การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะมนุษย์นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต การพึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นวิถีชีวิตของบรรพชนตั้งแต่อดีตกาล แม้ในปัจจุบันสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่หากมนุษย์ยังคงเห็นคุณค่าหรือประโยชน์อันมหาศาลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักปรับเปลี่ยนใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะเอื้อประโยชน์ให้มนุษย์ได้อย่างยาวนานต่อไป

อัญชันมีมโนทัศน์ในเรื่องมนุษย์กับธรรมชาติว่ามนุษย์ควรจะเรียนรู้คุณค่า และตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้มากที่สุด เพราะนอกจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะมีประโยชน์โดยตรงต่อการดำรงชีวิตแล้ว ธรรมชาติที่งดงามสมบูรณ์ยังมีคุณค่าต่อจิตใจและอารมณ์ของมนุษย์อีกด้วย

ในเรื่องสมรภูมิ นอกจากอัญชันจะเสนอมโนทัศน์ให้เห็นถึงวัฏจักรของชีวิตในเรื่องบ่วงโซ่อาหารตามธรรมชาติแล้ว ในเรื่องนี้อัญชันยังแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ภาพชีวิตของสรรพสัตว์ที่มีวิถีการดำรงอยู่ตามลักษณะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่งดงาม เป็นภาพที่ยังคงแสดงความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติไว้ ดังนี้

ฝนขาดเม็ดแล้วไม่เท่าไรห์ แดดก็เริ่มออกแจ่มใส พื้นดินชุ่มน้ำฝนซบซู่สรรพชีวิตรอบ ๆ ภายในสวนในห้วงกงามไปด้วยความมีชีวิต ฝนชะมะม่วงให้ออกช่อสะพรั่งและเริ่มติดลูกพราว แผลงปลา และมดแข่งขันกันออกไข้อย่างแข็งขัน ลมหึ่งพาเสียงอีการ้อง ก้า ก้า ลอยแว่วมาจากยอดตาล โย่งที่ไปขึ้นชะลูดเห็นลิบ ๆ อยู่ฝั่งชะโน้น คะเนได้ว่าฝูงมันกำลังส่งเสียง จิกตี แย่งชิงเศษเนื้อ ขายคลองกันเป็นพัลวัน แต่คู่กางเขนผัวเมียไผ่ปีกลงจับกิ่งขำมะเลียงส่งเสียงหวาน ร่วมกันกล่อมรัง ที่อุ้นหนาผาค้างไปด้วยไข่เล็ก ๆ หลายฟองของมัน...

(สมรภูมิ : 96)

ภาพชีวิตของสรรพสัตว์ภายใต้ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ย่อมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งอัญชันสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่า หากมนุษย์เห็นคุณค่าของธรรมชาติและร่วมกันอนุรักษ์ไว้เราก็จะได้รับประโยชน์จากธรรมชาติอย่างมากมาย

คุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มอบให้กับมนุษย์มานานนับศตวรรษไม่เคยเปลี่ยนแปลง มนุษย์ยังคงใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่องตลอดมา ทั้งประโยชน์ในการดำรงชีวิตโดยตรง และประโยชน์ที่ให้คุณค่าทางจิตใจและอารมณ์ ดังในเรื่องปุม อัญชันเสนอมโนทัศน์ผ่าน“ผม” ซึ่งเป็นลมและจมลงไปในน้ำทะเล “ผม” ผันว่าตัวเองได้โผล่ขึ้นในสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งไม่อาจบอกได้ว่าเป็นที่ใด แต่สัมผัสแรกที่ตัวเองโผล่ขึ้นเหมือนได้อยู่แวดล้อมด้วยธรรมชาติที่เป็นนาข้าว บึงบัว และกลิ่นไอของธรรมชาติที่ทำให้ “ผม” อยากประวิงเวลาแห่งความสุขเพื่อดื่มด่ำกับธรรมชาติตรงนั้นให้นานเท่านาน ดังนี้

...รูมุกหายใจเอาไอลม ไอล้วน ๆ เข้ามาเต็มปอด มันกลับคล้ายเหมือนกับจะเป็นกลิ่น กอข้าวในฤดูน้ำ โขยแผ่วเข้ามาพร้อมกับกลิ่นชื้นโคลน ผมลองสูดมันจนเต็มปอดอีกหนหนึ่ง กราวนี้มันกลับพากลิ่นเกสรบัวกลางนา หอมอ่อนแสนอ่อน ปนปลิวมาด้วยกับลมชายทุ่ง หอมจูงใจพิกล เปลือกตาผมยังปิดสนิทเหมือนเก่า อย่างน้อยก็เพื่อประวิงเวลาของความสบายนี้ให้นานออกไป

นานเท่านั้น...ผมลอยตัวนิ่งทำรังให้เบาเหมือนฟองน้ำ ปล่อยให้ความรุ่มเย็นเป็นสุขโอบล้อมผม
อยู่ทุกชุมชน...

(ปุม : 198)

ความสวยงามที่มนุษย์ได้รับจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นความสุขสดชื่นและเป็น
กำลังใจให้แก่มนุษย์ได้ ดังในเรื่องจุดเยือกแข็ง “ผม” ได้พบต้นสโนว์ดรอปต้นเล็กๆ แสงยอด
ขึ้นมาออกดอกพราวเต็มต้นบนหิมะที่กำลังละลาย “ผม” แปลกใจที่พบว่าต้นไม้เพียงต้นนิดเดียว
ยังกล้าแกร่งที่จะแทงยอดเติบโตขึ้นในสภาพอากาศที่หนาวเย็นเหมือนกับเป็นการให้กำลังใจแก่
มนุษย์ ดังนี้

...ณ ริมทางตรงที่ยังมีกองหิมะเล็ก ๆ กลุ่มพื้นดิน ผมแลเห็นลำต้นเรียวบางของสโนว์ดรอป
ต้นเล็ก ๆ ต้นหนึ่ง ที่มองเผิน ๆ ไม่ผิดกับรูปทรงของต้นหอม กำลังผลิดอกสีขาวบริสุทธิ์ออกมาห้อย
เรียงตามปลายกิ่งของก้าน ดูคล้ายระฆังใบเล็กเท่าปลายกิ่งที่กำลังไหวลม...แต่ผมได้พบด้วยความ
พิศวงว่าต้นแบบบางสูงไม่เกินคืบของมัน แข็งแกร่งอย่างไม่น่าเชื่อ ขณะที่พืชพันธุ์ไม้อื่นยัง
หลับใหลอยู่ใต้พื้นดิน มันคือสิ่งมีชีวิตสิ่งแรกที่เริ่มแทงต้น งอกทะลุกองหิมะขึ้นมาดูโลกอย่าง
อหังการ เพื่อให้ดอกสวยงามและบอบบางยิ่งกว่าสิ่งใดของมัน ช่วยปิดเป้าความอ้างว้างหนาวเย็น
ให้แก่พวกเรา ผู้ที่ได้ชื่อว่ามนุษย์

(จุดเยือกแข็ง : 173)

นอกจากนั้นในเรื่องโลกในสายลม อัญชันยังเสนอมนทัศน์ในเรื่องธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมให้เห็นว่า ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สวยงามจะเอื้อให้มนุษย์มีความสุขสดชื่น เมื่อ
กาลเวลาเปลี่ยนไป สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเปลี่ยนไป มนุษย์ก็จะคำนึงถึงภาพเหล่านั้นด้วย
ความเสียดายและอยากได้กลับคืนมา ดังที่ชนเผ่าของอาห์ลันถูกชาวผิวขาวเข้ามารุกล้ำผืนดิน
ซึ่งเป็นที่บรรพบุรุษของอาห์ลันอยู่กันอย่างมีความสุขและแวดล้อมด้วยธรรมชาติที่สมบูรณ์ แต่
เมื่อชาวผิวขาวเข้าบุกรุกและถากถางพื้นที่เพื่อทำที่อยู่อาศัย ทำให้ภาพชีวิตแห่งความสุขของ
อาห์ลันกับมวลธรรมชาติเปลี่ยนไป อาห์ลันหวนคิดถึงความสุขในเยาว์วัยไว้ดังนี้

มีภาพที่จริงถึงผืนลักษณะนี้อีกมากมาย ผุดเข้าออกในความทรงจำของหล่อน...ขณะนี้หล่อน
เริ่มเห็นอีกภาพหนึ่งผุดขึ้นชัด หัวใจหล่อนเป้งขึ้นรุนแรงด้วยความสุข หล่อนแลเห็นตัวเองวิ่งเล่นไล่
จับผีเสื้อซึ่งบินว่อนอยู่กลางทุ่งหญ้า ที่มีหญ้าสูงเอนลู่อยู่ในสายลมและมีกระต่ายทุ่งกระโดดโหยง
ไปมา ไม่ไกลจากมารดาที่กำลังซักผ้าอยู่ที่ริมลำธารขณะอัมเพลงเบา ๆ ขับกล่อมน้องชาย ผู้กำลัง
หลับอุตุซบปาดอยู่ในถุงหนังวางที่แบกอยู่บนหลังมารดา...

(โลกในสายลม : 166)

อัญชันมีมโนทัศน์เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่า มนุษย์ได้รับประโยชน์จากธรรมชาติอย่างมากมาย ทั้งประโยชน์โดยตรงในการดำรงชีวิต และประโยชน์ทางอ้อมคือด้านความสวยงามซึ่งมีคุณค่าทางจิตใจและอารมณ์ของมนุษย์เป็นอย่างมาก เป็นที่สังเกตว่ามโนทัศน์ที่อัญชันนำเสนอในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาตินั้น อัญชันมิได้บอกตรงๆว่าควรจะอนุรักษ์อย่างไร แต่จะแสดงให้เห็นมนุษย์ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่า มนุษย์ควรต้องให้ความใส่ใจและร่วมมือกันอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่บัดนี้ เพื่อเก็บรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้แก่รุ่นลูกหลานในอนาคตสืบไป

มโนทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของอัญชันนั้น จึงเป็นการเสนอให้มนุษย์ตระหนักถึงประโยชน์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นอย่างมากต่อการดำรงชีพของมนุษยชาติ ซึ่งนอกจากมีผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตแล้วยังทรงคุณค่าทางจิตใจ ให้ความอ่อนโยน ความสุข และเป็นกำลังใจแก่ผู้พบเห็นธรรมชาติที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์ อัญชันเสนอ มโนทัศน์ให้มนุษย์ตระหนักถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นหากมนุษย์ในปัจจุบันไม่เรียนรู้ที่จะเข้าใจธรรมชาติ อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพราะผลกระทบที่จะเกิดขึ้นภายหลังนั้นเป็นเรื่องยิ่งใหญ่เกินกว่าที่จะแก้ไขได้

บทที่ 4

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน จากหนังสือรวมเรื่องสั้น 4 เล่ม จำนวนเรื่องสั้นที่นำมาศึกษาวิเคราะห์จำนวนทั้งสิ้น 35 เรื่อง

การศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน ซึ่งผลการศึกษาจะทำให้ทราบมโนทัศน์ของอัญชันที่มีต่อมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ อันสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ ซึ่งจะทำให้เข้าใจมนุษย์และปัญหาต่าง ๆ ในสังคมได้อย่างลึกซึ้งขึ้น วิธีดำเนินการศึกษาวิจัยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าและการวิจัยเอกสาร โดยศึกษาจากงานเขียนเรื่องสั้นของอัญชัน ที่พิมพ์รวมเล่มแล้วทั้งสิ้น 4 เล่ม จำนวน 35 เรื่อง โดยวิเคราะห์จากแก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ฉากและบทสนทนา เพื่อนำมาจัดกลุ่มความคิด และนำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษาวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน จำนวน 35 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่าอัญชันมีมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ 4 ด้าน ดังนี้ มโนทัศน์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์กับการดำเนินชีวิตในสังคม ชีวิตกับความตาย และมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ซึ่งผลการศึกษาในแต่ละด้านสรุปได้ดังนี้

1. มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์

อัญชันมีมโนทัศน์ว่าธรรมชาติของมนุษย์ มีลักษณะที่แท้จริงและดั้งเดิมที่เกี่ยวกับความรู้สึก สภาพจิตใจ และความต้องการที่คล้ายกัน ซึ่งเป็นสิ่งจูงใจให้มนุษย์กระทำการต่าง ๆ ธรรมชาติของมนุษย์ที่อัญชันเสนอไว้มีดังนี้

1.1 มนุษย์ต้องการความรัก อัญชันมีมโนทัศน์ว่ามนุษย์ทุกคนต้องการความรัก ความเข้าใจจากคนรอบข้าง เมื่อมนุษย์ประจักษ์ชัดว่าตัวเองได้รับความรักจากผู้อื่นก็就会有ความสุขหวังแต่หากผู้ใดรับรู้ว่าคุณกำลังสูญเสียความรัก ผู้นั้นก็จะคร่ำครวญ โหยหา และบางคนอาจจะทำทุกวิถีทาง เพื่อยื้อแย่งความรักกลับคืนมา หรืออาจสร้างสิ่งที่ทดแทนความรักขึ้น นอกจากนี้อัญชันยังมีมโนทัศน์ว่าการที่มนุษย์ต้องการความรัก ความสมหวังนั้น แท้จริงแล้วเป็นเพราะมนุษย์รักตัวเอง ต้องการให้ตัวเองมีคุณค่าในสายตาผู้อื่น โดยเฉพาะความรักระหว่างคู่รัก ที่คิดว่าต่างฝ่ายต่างมอบความรักให้แก่กัน แต่ที่จริงแล้วเป็นเพราะทั้งสองฝ่ายต่างรักตัวเองปรารถนาจะให้ตัวเองดูดี มีค่าในสายตาคนรักมากกว่า จึงพยายามยึดความรักนั้นไว้

1.2 มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว อัญชันมีมโนทัศน์ว่ามนุษย์มีธรรมชาติของความเห็นแก่ตัวทุกคน ความเห็นแก่ตัวที่อัญชันนำเสนอไว้มี 3 ประเด็น คือ ความรักตัวกลัวตาย การเอารอดเอาเปรียบ และความโลภ ในเรื่องความรักตัวกลัวตายนั่น อัญชันเสนอมโนทัศน์ว่ามนุษย์ทุกคนมีความรักตัวกลัวตายแฝงฝังอยู่ในจิตส่วนลึกเสมอ แม้จะมีสำนึกส่วนดีกดทับซ่อนเร้นไว้ แต่หากเกิดเหตุการณ์วิกฤติในชีวิตที่ต้องเลือกระหว่างความเป็นกับความตาย มนุษย์ย่อมต้องเลือกชีวิตตนเองให้รอดไว้ก่อนเสมอ ในประเด็นของการเอารอดเอาเปรียบ อัญชันมีมโนทัศน์ว่ามนุษย์ที่เห็นแก่ตัวต้องการที่จะให้ตัวเองมีโอกาสเหนือกว่าผู้อื่น จึงมักหาวิธีการเอารอดเอาเปรียบผู้อื่น และในขณะเดียวกันมนุษย์พวกนี้ก็จะไม่ยอมให้ตัวเองต้องเสียเปรียบผู้อื่นด้วยเช่นกัน ส่วนในประเด็นของความโลภ อัญชันเสนอมโนทัศน์ว่าความโลภเป็นกิเลสที่มนุษย์รู้สึกว่าการต้องการของตนเองได้รับการตอบสนองไม่เพียงพอ จึงหาวิธีที่จะกอบโกยทุกอย่างไม่ว่าจะเป็น ทรัพย์สินเงินทอง หรือแม้แต่อำนาจเพื่อให้ตัวเองมีมากกว่าผู้อื่น

1.3 มนุษย์เบียดเบียนผู้อื่น อัญชันมีมโนทัศน์ว่า มนุษย์มีสัญชาตญาณของความโหดร้ายอยู่ในตัว มนุษย์ที่แข็งแกร่งกว่ามักเบียดเบียนผู้ที่อ่อนแอกว่า การเบียดเบียนที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอัญชันมี 3 ลักษณะคือ การเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจา โดยการพูดเสียดสี เหยียดหยาม ซึ่งก่อให้เกิดความอับอาย ความคับแค้นใจ การเบียดเบียนทางเพศ เป็นการทำร้ายผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนทั้งร่างกายและจิตใจ และการเบียดเบียนด้วยพลังกำลัง ซึ่งปรากฏในลักษณะของการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ นอกจากนั้นอัญชันยังเสนอให้เห็นสัญชาตญาณของความโหดร้ายของมนุษย์ที่กระทำต่อสัตว์ผู้อ่อนแอกว่าด้วย

1.4 มนุษย์มีความหลง อัญชันมีมโนทัศน์ว่ามนุษย์ที่มีความหลงครอบงำจิตใจ อาจทำผิดได้ทุกอย่าง โดยอัญชันเสนอมโนทัศน์ว่ามนุษย์แต่ละปัจเจกบุคคลมีความลุ่มหลงอยู่ 2 ลักษณะ คือความหลงตัวเอง และความหลงในเพศรส มนุษย์ที่หลงตัวเองจะชื่นชมกับความสำเร็จ ความสามารถ ความร่ำรวย และอำนาจที่ตนเองมีว่าตัวเองเหนือกว่าผู้อื่น และยกตนข่มบุคคลอื่น พวกที่หลงว่าตนเองมีอำนาจมากกว่าผู้อื่น ก็มักจะใช้อำนาจนั้นในทางที่ผิดหรือทำลายผู้อื่น ส่วนความหลงในเรื่องเพศนั้น อัญชันมีมโนทัศน์ว่ามนุษย์ที่ลุ่มหลงในเรื่องเพศมักจะทำเรื่องเลวร้ายผิดศีลธรรมเสมอ อย่างไรก็ตามอัญชันได้นำเสนอมโนทัศน์เรื่องความหลงไว้ว่า มนุษย์ทุกเพศและทุกวัยมีความลุ่มหลงมัวเมาได้เช่นกันแต่แตกต่างกันตามปัจเจกบุคคล

2. มโนทัศน์ในเรื่องมนุษย์กับการดำเนินชีวิตในสังคม

อัญชันมีมโนทัศน์ต่อเรื่องการดำเนินชีวิตในสังคมของมนุษย์ แยกเป็น 4 ประเด็น คือ มนุษย์กับการอยู่ร่วมกันในสังคม มนุษย์กับการแสวงหาความสุขในชีวิต มนุษย์กับสถานภาพทางเพศ และมนุษย์กับวัตถุนิยม ดังนี้

2.1 มโนทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคม อัญชันมีมโนทัศน์ว่าการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบันผู้คนจะอยู่ร่วมกันแบบไร้หัวใจ ไม่ว่าจะเป็นสังคมขนาดเล็กหรือสังคมขนาด

ใหญ่ สังคมขนาดเล็กผู้คนยังมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันบ้าง รับรู้เรื่องราวของกันและกัน หากผู้ใดทำตัวแปลกแยกจากผู้อื่น ผู้คนก็จะให้ความสนใจและอาจมีการนินทาว่าร้ายต่อกัน แต่หากมีผู้หนึ่งผู้ใดได้รับความทุกข์ใจอย่างใหญ่หลวง ผู้คนที่อยู่รวมกันในสังคมเล็ก ๆ นี้จะรับรู้และแสดงความเห็นใจกันบ้าง แต่ถ้าเป็นสังคมขนาดใหญ่ การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมจะมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจซึ่งกันและกัน วิถีชีวิตแต่ละคนจะแยกขาดจากกัน ความสัมพันธ์เป็นไปตามหน้าที่การงาน ไร้น้ำใจ และขาดการปะทะสังสรรค์กัน

2.2 มโนทัศน์เรื่องมนุษย์กับการแสวงหาความสุขในชีวิต อัญชันมีมโนทัศน์ว่าหากมนุษย์ยอมรับความเป็นจริงในชีวิต และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใด ๆ มนุษย์ก็จะแสวงหาความสุขให้กับชีวิตได้โดยง่าย อย่างไรก็ตามอัญชันยังได้เสนอแนะมโนทัศน์เรื่องความสุขในเชิงอุดมคติคือโลกุตระสุข ซึ่งหมายถึง ความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้น ไม่ยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งใด อัญชันเสนอว่าหากมนุษย์ผู้ใดเข้าถึงความสุขในอุดมคตินี้ได้ ผู้นั้นก็จะได้พบกับความสุขอันจีรังยั่งยืน

2.3 มโนทัศน์เรื่องมนุษย์กับสถานภาพทางเพศ อัญชันมีมโนทัศน์ว่าในสังคมปัจจุบันโดยทางปฏิบัติแล้วเพศหญิงยังมีสถานภาพทางสังคมด้อยกว่าเพศชาย ซึ่งเห็นได้จากค่านิยมทางสังคม ที่คิดว่าการมีลูกสาวอาจนำความเสื่อมเสียมาสู่วงศ์ตระกูลได้ หรือเห็นได้จากการกระทำของบุคคล เช่น การที่ผู้หญิงถูกกดขี่ข่มเหง และแม้กระทั่งการถูกเลือกปฏิบัติจากกิจทางศาสนา เช่น การกีดกันไม่ให้ผู้หญิงบวชเรียน เหล่านี้เป็นต้น อย่างไรก็ตามอัญชันได้เสนอว่าผู้หญิงควรตระหนักถึงความสำคัญของตนเองว่ามีได้มีสถานภาพเป็นรองกว่าผู้ชายแต่อย่างไร ผู้หญิงจึงควรที่จะต่อสู้และพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเองให้มีศักยภาพมากขึ้น

2.4 มโนทัศน์เรื่องมนุษย์กับวัตถุนิยม อัญชันมีมโนทัศน์ว่ามนุษย์ในสังคมปัจจุบันหลงใหลอำนาจของวัตถุนิยมว่ามีอำนาจยิ่งใหญ่บันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์ได้ ผู้คนจึงแก่งแย่งชิงกันทุกวิถีทางเพื่อให้ตนเองได้เงินมาเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ อัญชันยังชี้ให้เห็นว่ามนุษย์เรามักหลงกับสิ่งสมมติ เช่น ทรัพย์สินเงินทอง ว่ามีค่ามากกว่าสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีพของตน เช่น น้ำ และอากาศ

3. มโนทัศน์ในเรื่องชีวิตกับความตาย

อัญชันมีมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องในเรื่องชีวิตกับความตาย แยกได้เป็น 3 ประเด็น คือ วัฏจักรแห่งชีวิต ชีวิตมนุษย์กับชะตากรรม และความเป็นอนิจจังของชีวิต

3.1 มโนทัศน์ต่อเรื่องวัฏจักรแห่งชีวิต อัญชันมีมโนทัศน์ว่าทุกสรรพชีวิตในโลกนี้ย่อมกำเนิดมาเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับเท่าเทียมกัน ทุกชีวิตต้องพึ่งพิงกันเป็นดังวงล้อของการก่อกำเนิดชีวิต ทั้งคน สัตว์ และพืช ต่างเกิดมาเพื่อเป็นบ่วงโซ่อาหารให้แก่กัน ชีวิตหนึ่งสูญไปอาจส่งผลให้กำเนิดชีวิตใหม่มาทดแทน และที่สุดของชีวิตมนุษย์จะกลับคืนสู่ธรรมชาติ กลับคืนเป็นเนื้อเดียวกับโลก สลายลงสู่ดินเหมือนกัน

3.2 มโนทัศน์เรื่องชีวิตมนุษย์กับชะตากรรม อัญชันมีมโนทัศน์ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตมนุษย์บางเหตุการณ์ เราไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ว่าทำไมจึงเกิดขึ้น บางเหตุการณ์อยู่เหนือการคาดหมาย หรือการควบคุมใดๆของมนุษย์ได้ มนุษย์จึงเชื่อว่าชะตากรรมเป็นตัวกำหนดให้เป็นไป

3.3 มโนทัศน์เรื่องความเป็นอนิจจังของชีวิต อัญชันมีมโนทัศน์ว่าชีวิตมนุษย์ย่อมพบกับความเปลี่ยนแปลง ความไม่คงที่อยู่ตลอดเวลา ชีวิตมนุษย์มีภาวะเสื่อมแล้วสูญสลายเป็นตัวแทนทาง เป็นสังขารของชีวิตทุกชีวิต

4. มโนทัศน์ในเรื่องมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อัญชันมีมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแยกเป็น 2 ประเด็น คือ การทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1 มโนทัศน์ด้านการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อัญชันเสนอให้เห็นภาพมนุษย์ที่มุ่งแต่จะสร้างคุณภาพชีวิตด้วยการแผ่ความเจริญรุดล้าเข้าไปในธรรมชาติมากเกินไปจนเกินควร อีกทั้งการพยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติด้วยวิธีการต่างๆ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเหล่านี้ล้วนเป็นตัวการในการทำลายล้างธรรมชาติแทบทั้งสิ้น อัญชันเสนอมโนทัศน์ให้มนุษย์ตระหนักถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นหากมนุษย์ในปัจจุบันยังคงทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตั้งใจ และหรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นสมบัติของมนุษย์ในยุคปัจจุบันเท่านั้น แต่เป็นสิทธิอันชอบธรรมของมนุษย์รุ่นต่อ ๆ ไปที่จะได้ใช้มันด้วยความอึดเอมใจ

4.2 มโนทัศน์เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อัญชันชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ควรเรียนรู้คุณค่า และตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติอย่างแท้จริง เพราะคุณประโยชน์ของธรรมชาติที่เอื้อต่อมนุษย์มีอย่างมหาศาล หากมนุษย์ไม่เรียนรู้ที่จะร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ ผลกระทบก็ย่อมจะเกิดขึ้นโดยตรงต่อมนุษยชาติ

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่องสั้นของอัญชัน พบว่าอัญชันได้นำเสนอเรื่องสั้นให้ผู้อ่านได้เห็น "ความเป็นจริง" ของชีวิตมนุษย์อย่างชัดเจน เรื่องสั้นของอัญชันจะปรากฏปัญหาหลากหลายแบบที่สะท้อนให้เห็นปัญหาในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งอัญชันเสนอมุมมองของปัญหาจากส่วนที่เป็นจุลภาคไปสู่มหภาค คือ เริ่มจากปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวตนของมนุษย์เองซึ่งหมายถึง จิตใจและความรู้สึกของมนุษย์ ขยายออกเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ด้วยกัน นั่นก็คือความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันในสังคม ต่อมาเป็นปัญหาที่อัญชันพยายามสะท้อนให้เห็นสังขารของชีวิตที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงคือการเกิดและการดับของสรรพสิ่ง และปัญหาประเด็นสุดท้ายที่อัญชันได้เสนอให้เห็นคือปัญหามนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัญหาอันยิ่งใหญ่ของ

มนุษย์โลก อัญชันสามารถเสนอมุมมองของปัญหาต่างๆ ได้ทั้งลึกและกว้าง ในด้านลึกอัญชันสะท้อนให้เห็นความรู้สึกนึกคิด จิตใจ กิเลส อารมณ์ของมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของบัวแพน นันทพิสัย ที่กล่าวถึงรวมเรื่องสั้นชุดอัญมณีแห่งชีวิตของอัญชัน สรุปได้ว่าอัญชันสามารถแสดงรายละเอียดความเป็นปัจเจกบุคคล ซึ่งเดิมพร้อมไปด้วยอารมณ์กิเลสบุคลออกมาได้อย่างลึกซึ้งและเสนอภาวะอารมณ์ที่ออกมาจากส่วนลึกของจิตใจมนุษย์ได้เป็นอย่างดี (บัวแพน นันทพิสัย. 2533 : 39-40) ส่วนในด้านกว้าง อัญชันเสนอมุมมองครอบคลุมประเด็นปัญหาของมนุษย์ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับสังคม และหลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งต่างก็มีปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตคล้ายคลึงกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง เรื่องสั้นของอัญชันหลายเรื่องใช้ฉากและตัวละครต่างชาติ อัญชันสามารถถ่ายทอดเรื่องราว มุมมอง และแม้แต่ความคิดของตัวละครที่ปรากฏในเรื่องได้อย่างชัดเจน เพราะในชีวิตจริงอัญชันพำนักอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 จนถึงปัจจุบัน เธอจึงสามารถนำประสบการณ์ในชีวิตต่างแดนถ่ายทอดลงในเรื่องสั้นได้อย่างแนบเนียน

ในการศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชันนั้น พบว่าอัญชันมีมโนทัศน์สอดคล้องกับทัศนะของนักจิตวิทยาากลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic) โดยเฉพาะแนวคิดจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Freud) ซึ่งอธิบายถึงภาวะจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก ฟรอยด์มีแนวคิดที่ว่า จิตระดับใต้สำนึกจะมีพลังขับเคลื่อนกระตุ้นให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่างๆ ตามแรงจูงใจเป็นความรู้สึกด้านลบเป็นส่วนใหญ่ อัญชันได้นำเสนอมโนทัศน์โดยมุ่งไปที่ปัจเจกบุคคลว่ามนุษย์แต่ละคนคิดเช่นนั้น กระทำเช่นนั้น เป็นเพราะสัญชาตญาณหรือความต้องการที่แฝงฝังอยู่ในส่วนลึกในจิตใจ สอดคล้องกับคำอธิบายของฟรอยด์ ซึ่งกันยา สุวรรณแสง อธิบายแนวคิดของฟรอยด์ในเรื่ององค์ประกอบของจิตไว้ สรุปได้ว่า เรื่ององค์ประกอบของจิตในส่วนของ อิด (Id) เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ที่ยังไม่ได้ขัดเกลาและอยู่ในจิตใต้สำนึกของคนตลอดเวลา แบ่งออกเป็นสัญชาตญาณแห่งการมีชีวิต (Life instinct) เช่น ความต้องการอาหาร ความต้องการทางเพศ ฯลฯ และสัญชาตญาณแห่งความตาย (Death instinct) เช่น ความก้าวร้าว การทำลายล้าง เป็นต้น (กันยา สุวรรณแสง. 2540 : 34-38)

สำหรับมโนทัศน์เรื่องการดำเนินชีวิตในสังคม อัญชันเสนอภาพความไม่น่าอยู่ของสังคมเมืองใหญ่ ที่ผู้คนแล้งไร้หัวใจ ต่างคนต่างอยู่ คุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์วัดกันที่เงินตราเท่านั้น มโนทัศน์นี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรพิมล สาริการินทร์ ซึ่งได้ศึกษาเรื่อง"วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ของเรื่องสั้นรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน" พรพิมล สาริการินทร์ พบว่าในหนังสือรวมเรื่องสั้นชุดอัญมณีแห่งชีวิต อัญชันได้เสนอแนวคิดที่คนในสังคมเมืองใหญ่ทั้งในประเทศและต่างประเทศต่างก็มีเงินเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิต ทุกชีวิตในสังคมเมืองจึงกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้เงินมาเป็นปัจจัย ทำให้สังคมเมืองเป็นสังคมไร้หัวใจ (พรพิมล สาริการินทร์. 2535 : 95-96)

ลักษณะที่น่าสังเกตเกี่ยวกับเรื่องสั้นของอัญชันอีกประการหนึ่ง คือ อัญชันมักเสนอความคิดแนวพุทธปรัชญาสอดแทรกไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อัญชันมีมโนทัศน์ในเรื่องชีวิตกับความตายว่าเป็นอนิจจตา ไม่จีรังยั่งยืน และในขณะที่เดียวกันอัญชันก็นำเสนอให้อ่านเห็นว่า ทุกวันนี้นมนุษย์เรายึดมั่นถือมั่นกับสิ่งที่มองเห็นได้ สัมผัสได้ ชีวิตมนุษย์จึงเป็นทุกข์ตา เพราะความอยากได้ใคร่มี หากมนุษย์เรียนรู้ที่จะปล่อยวาง และเรียนรู้ว่าทุกสิ่งเป็นอนัตตตาแล้ว ชีวิตมนุษย์ก็จะพบกับความสุขที่แท้จริง เป็นความสุขที่เหนือกว่าความสุขทั้งปวง อัญชันเรียกว่า “ความสุขระดับสากล” ซึ่งในทางพุทธศาสนาเรียกว่าโลกุตระสุขนั่นเอง นอกจากนั้นอัญชันยังได้นำเสนอว่ามนุษย์ส่วนใหญ่มักยึดติดกับ “ตัวตน” ของตนเอง จึงเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความคิดคับแคบ และกลายเป็นปมปัญหาของความขัดแย้งต่างๆ ตามมา การที่อัญชันนำเสนอพุทธปรัชญาถ่ายทอดไว้ในเรื่องสั้นของเธอหลายเรื่อง ทำให้เห็นได้ว่าอัญชันคงเป็นผู้ที่สนใจศึกษาพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งผู้หนึ่ง

มโนทัศน์ของอัญชันในเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น อัญชันมีมโนทัศน์ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชี้ให้มนุษย์ประจักษ์ถึงคุณค่าและประโยชน์ของธรรมชาติ แม้จะไม่ได้นำเสนอวิธีการอนุรักษ์ไว้อย่างชัดเจน แต่การเน้นย้ำให้ทุกคนตระหนักถึงคุณค่าอันมหาศาลของธรรมชาติ และชี้ให้เห็นผลจากการทำลายธรรมชาติว่าจะเกิดโทษเช่นไร ย่อมเป็นการแสดงมโนทัศน์ในด้านนี้ได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันอัญชันยังได้นำเสนอถึงผลกระทบของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่มีมากเกินจำเป็น จะส่งผลให้วิถีการดำรงอยู่ของมนุษยชาติเปลี่ยนไป มนุษย์อาจต้องใช้ชีวิตร่วมกับเครื่องจักรกลที่ไร้ความรู้สึก การแสดงมโนทัศน์เช่นนี้มีความสอดคล้องกับมโนทัศน์ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ ที่สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา ได้ศึกษาไว้ในเรื่อง “โลกสีเขียวของอังคาร กัลยาณพงศ์ : มโนทัศน์กวีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา สรุปว่า อังคาร กัลยาณพงศ์ มีมโนทัศน์ว่า มนุษย์ควรตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติและเคารพธรรมชาติอย่างจริงจัง หากมนุษย์เรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างมีขอบเขต ธรรมชาติย่อมให้คุณแก่มนุษยชาติอย่างถาวร อังคาร กัลยาณพงศ์ มองความล้ำหน้าทางเทคโนโลยีด้วยความรังเกียจ เพราะเห็นว่าสิ่งนี้จะเปลี่ยนจิตวิญญาณมนุษย์ให้เป็นเครื่องจักรกลได้ (สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา, 2537 : 30) ซึ่งจะเห็นได้ว่ามโนทัศน์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และอัญชัน ในเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความใกล้เคียงกันเป็นอย่างมาก

นอกจากนั้นแล้วอัญชันยังมีมโนทัศน์ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งอีกเรื่องหนึ่งคือ อัญชันเสนอว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนรวมเป็นหนึ่งเดียว ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ หมูสัตว์ พืชพรรณทั้งหลายและทุกสรรพสิ่ง ที่สุดแล้วก็จะสลายกลายเป็นเนื้อเดียวกับโลก ไม่มีสิ่งใดอยู่ได้อย่างยั่งยืนตลอดกาล ไม่มีสิ่งใดคงรูปของตัวตนไว้ได้นิรันดร์ อัญชันมองว่าทุกสรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงกันเป็นสหสัมพันธ์ ไม่มีอะไรแยกขาดจากกันได้โดยเด็ดขาด ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าอัญชัน

มีมโนทัศน์ในเชิงปรัชญาที่ลึกซึ้งมากผู้หนึ่ง และจากการศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ของ อัญชันจากหนังสือรวมเรื่องสั้นของอัญชันทั้ง 4 เล่ม ผู้วิจัยพบข้อที่น่าสนใจเพิ่มเติมว่า อัญชันมี พัฒนาการทางความคิดที่เปลี่ยนแปลงไป จากความคิดที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของปัจเจกบุคคล และเป็นเรื่องชีวิตครอบครัว พัฒนาไปสู่ความคิดที่กว้างขึ้นเป็นความคิดเชิงปรัชญา เป็นเรื่องของโลก ซึ่งเท่ากับว่าอัญชันพยายามนำเสนอให้มนุษย์เรามองความจริงของชีวิตและโลกให้ กว้างขึ้น ด้วยสายตาที่เป็นกลางและเที่ยงธรรม โดยการเปิดตา เปิดใจ ไม่ยึดติดกับความคิด และเหตุผลของตนเพียงฝ่ายเดียว เพื่อจะทำให้เรามองเห็นสัจธรรมของโลกและสรรพสิ่งได้อย่าง ชัดเจนและตรงกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของอัญชัน ผู้วิจัยพบว่าเรื่องสั้น ของอัญชัน ยังมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาต่อไปอีก คือ

1. ศึกษาแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอัญชัน
2. ศึกษากลวิธีการใช้ภาษา และองค์ประกอบของเรื่องสั้น เช่น โครงเรื่อง แก่นเรื่อง จาก ตัวละคร เป็นต้น เพื่อหาท่วงทำนองในการเขียนเรื่องสั้นของอัญชัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กระแส มัลยาภรณ์; และ ชูดาภา จิตพิทักษ์. (2528). *มนุษย์กับความงาม*. กรุงเทพฯ ฯ: โอเดียนสโตร์.

กันยา สุวรรณแสง. (2540). *จิตวิทยาทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ ฯ: ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2517). *วรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ ฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
_____. (2528). *วรรณคดีวิจารณ์*. กรุงเทพฯ ฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2545). *การคิดเชิงมโนทัศน์*. กรุงเทพฯ ฯ: ชัคเชสมิเดีย.

คำ พาทอม; และคณะ. (2542). *ความจริงของชีวิต*. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา.

จงจิต อนันต์คูศรี. (2540). *มโนทัศน์สตรีนิยมในนวนิยายของซีโมน เดอ โบวัวร์, ซิลเวีย พลลาซ, บริกิด เทอะ ชไวเกอร์ และซีเรมอร์ อุนทรูป*. ปรินซ์อักษรสาศตรมหาบัณฑิต. (วรรณคดีเปรียบเทียบ). กรุงเทพฯ ฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

จิราภา เต็งไตรรัตน์; และคณะ. (2543). *จิตวิทยาทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ ฯ: ภาควิชา จิตวิทยา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์; และ วิชาน สุชีวงศ์. (2541). *หลักการดำรงชีวิตในสังคม*. กรุงเทพฯ ฯ: ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชัยสิทธิ์ พิศเพ็ง. (2539). *การวิเคราะห์โลกทัศน์ในเรื่องสั้นของอัศศิริ ธรรมโชติ*. ปรินซ์อักษรสาศตรมหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ ฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

โดยวิธีของซีรอง ซีร่ง และซีไรต์. (2545, 19-25 กรกฎาคม). *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*. 49(8) :

20.

ตรีศิลป์ บุญขจร. (2542). *นวนิยายกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ ฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เถกิง พันธุ์เถกิงอมร. (2541). *นวนิยายและเรื่องสั้นการศึกษาเชิงวิเคราะห์และวิจารณ์*. สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา.

ธเนศ เวศร์ภาดา. (2535, มีนาคม-2536, เมษายน). จริตทางวรรณศิลป์กับพันธกิจทางวรรณกรรม. *ภาษาและหนังสือ*. 25(1-2) : 137.

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล. (2523, มิถุนายน). การสอนความคิดรวบยอดและหลักการ. *คุรุปริทัศน์*. 5 : 42.

นเรทร์ จันทรประสูตร. (2533). *วิพากษ์เรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ปี 2533 อัญมณีแห่งชีวิต กระเทาะเปลือกตัวอักษรของอัญชัน*. กรุงเทพฯ : กลุ่มไสเลนวรรณกรรมศึกษา.

นันทพร ไวยยะสุวรรณ. (2545, 15 กรกฎาคม). ประชาคม-อัญชัน 2 เสือผู้เจนสังเวียน. *เนชั่นสุดสัปดาห์*. 11(528) : 90-91.

บัวแพน นันทพิสัย. (2533, 19-25 สิงหาคม). อัญมณีแห่งชีวิต จีบชีวิตและเนื้อแท้ความเป็นมนุษย์ออกมาตีแผ่ได้อย่างหมดจดและหมดเปลือก. *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*. 37(10) : 38-39.

บุญเรือง เขียดแก้ว. (2545). *วิเคราะห์กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องสั้นของอัญชัน*. (ออนไลน์). วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). สงขลา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ. แหล่งที่มา : [http : // www.lib.tsu.ac.th](http://www.lib.tsu.ac.th). วันที่สืบค้น 17 ธันวาคม 2546.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. (2539). *แฉวรรณกรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

ประทีป เหมือนนิล. (2523). *วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ประยูร พรหมพันธุ์. (2535, กุมภาพันธ์). มนุษย์ต้องการอะไร. *กรมการปกครองเทศาภิบาล*. 87(2) : 51-52.

ปัญญานันทภิกขุ. (2525, ภาคเรียนที่ 1). ปาฐกถาธรรมะเรื่อง "มนุษย์". *มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*. 4(1) : 13-31.

- ปานชีวา นาคสิทธิ์. (2542). ปฏิทัศน์วรรณกรรม “มือที่มองไม่เห็น” ของอัญชัน. *ทับแก้ว*. 3(5) : 113-116.
- ปิ่น มุกทุกันต์. (ม.ป.ป.). *แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี*. กรุงเทพฯ ฯ: คลังวิทยา.
- พรรณี ช.เจนจิต. (2538). *จิตวิทยาการเรียนการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ ฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- พรพิมล สาริการินทร์. (2535). *วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ของเรื่องสั้นรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร. ถ่ายเอกสาร.
- พรเพ็ญ กล้วยไม้. (2539). *เรื่องสั้นของมานพ ถนอมศรี: พันธกิจทางสังคม*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ ฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พระเทพเวที. (2531). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ ฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2534). *ไตรลักษณ์*. กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พุทธทาส ภิกขุ. (2536). *คู่มือมนุษย์*. กรุงเทพฯ ฯ: ชมรมพุทธศาสน์ วชิรพยาบาล.
- ไพลิน รุ่งรัตน์. (2533, 16-22 กันยายน). ลงดาบ “อัญชัน”. *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*. 37(15) : 40-41.
- _____. (2533, 7-13 ตุลาคม). ลงดาบ “อัญชัน” (2). *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*. 37(17) : 40-41.
- ยุรฉัตร บุญสนิท. (2533). *ลักษณะความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสังคม*. กรุงเทพฯ ฯ: เจริญการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- ลือชา ธรรมวินัยสถิต. (2531). *มนุษย์กับสังคม*. เพชรบุรี: ภาควิชาสังคมวิทยา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทวารวดี เพชรบุรี.
- วนิดา ธนสุภาณเวช. (2523). *มนุษย์ตามทัศนะของพุทธปรัชญา*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ปรัชญา).

- กรุงเทพ ฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วิจิตร อาวะกุล. (2542). *เทคนิคมนุษย์สัมพันธ์*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพ ฯ: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์.
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. (2541). *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพ ฯ: สำนักพิมพ์ธรรมชาติ.
- วิพากษ์ภาษาและความคิดในอัญมณีแห่งชีวิตของอัญชัน. (2533, 16 กันยายน). *มติชนสุดสัปดาห์*. 11(524) : 52.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2529). *อ่านคน-อ่านวรรณกรรม*. กรุงเทพ ฯ: โอเดียนสโตร์.
- ศรีวิไล ดอกจันทร์. (2528). *ทฤษฎีและปฏิบัติการวรรณคดี*. เชียงใหม่: ภาควิชามัธยมศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สกุล ขำพิมพ์. (2530). *ความสัมพันธ์ระหว่างมโนคติเกี่ยวกับตนกับทัศนต่อธรรมชาติของมนุษย์ ของครูแนะแนวในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน. ถ่ายเอกสาร.
- สมเกียรติ คู่ทวีกุล. (2525, ภาคเรียนที่ 2). *เงินตราหรือศักดิ์ศรีของมนุษย์ : ทางเลือกของผู้ยากไร้ในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัย*. *มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*. 4(2) : 58-62.
- สมพร สุทัศนีย์. (2541). *มนุษย์สัมพันธ์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพ ฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมักร บุราวาส. (2542). *พุทธปรัชญา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพ ฯ: สยาม.
- สายทิพย์ นุกูลกิจ. (2537). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพ ฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2537, พฤษภาคม-สิงหาคม). *โลกสีเขียวของอังคาร กัลยาณพงศ์ : มโนทัศน์กวีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. *สุโขทัยธรรมาราช*. 7(2) : 28-34.
- สุदारัตน์ ชรรินชัย. (2531). *การวิเคราะห์เนื้อหาด้านมโนทัศน์ทางจริยธรรมในนวนิยายที่เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย*. ปรินญาคูศาสตร์มหาบัณฑิต (สารัตถศึกษา). กรุงเทพ ฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

สุพัตรา สุภาพ. (2531). สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

สิทธิ บุตรอินทร์. (2532). มนุษยนิยม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2544). สงครามและสันติภาพ. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
<http://www.thaistudy.chula.ac.th/pinit44/war.htm>. วันที่สืบค้น 20 พฤศจิกายน 2546.

อรสา สุกสว่าง. (2542). บทที่ 2 การตั้งถิ่นฐานมนุษย์. ใน มนุษย์กับสังคม. พวงเพชร
 สุรัตน์กวีกุล. หน้า 44. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อัญชัน. (2534). รวมเรื่องสั้นเลือกสรรชุด อัญมณีแห่งชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : พลพันธ์
 การพิมพ์.

_____. (2539). รวมเรื่องสั้นชุด ผู้แลเห็นลม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสาร.

_____. (2542). รวมเรื่องสั้นชุด มือที่มองไม่เห็น. กรุงเทพฯ : พลพันธ์การพิมพ์.

_____. (2545). รวมเรื่องสั้นชุด อ่านโลกกว้าง. กรุงเทพฯ : แปลนพริ้นท์ดิง.

อาคม จันทสุนทร. (2522, สิงหาคม) ความคิดรวบยอดและหลักการ. คู่ปริทัศน์. 4 : 47.

อุดม หนูทอง. (2522). พื้นฐานการศึกษาวรรณคดีไทย. สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 สงขลา.

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสุนีย์ มุมบ้านเช่า
วัน เดือน ปี เกิด	1 มกราคม 2505
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	602 หมู่ 4 ตำบลบ้านหม้อ ถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	อาจารย์ 2 ระดับ 7
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สถาบันการอาชีวศึกษาภาคกลาง 1 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเพชรบุรี อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2523	มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ จังหวัดเพชรบุรี
พ.ศ. 2525	ปศ.สูง วิชาเอกภาษาไทย วิทยาลัยครูเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี
พ.ศ. 2527	ปริญญาตรี การศึกษาระดับบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน จังหวัดชลบุรี
พ.ศ. 2547	ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ